

Voruta

Nr. 1 (807) 2015 m. sausio 31 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR / 2 Lt

Šiame numeryje

3 **Dr. Martynas PURVINAS**

Eisuliai prie Ragainės

7 **Violeta RUTKAUSKIENĖ**

Ir šventieji rašė mūsų istoriją

12 **Vytautas Valentinas ČESNULIS**

Kun. Vincentas Butvydas

Dėl Žaliojo tilto – 1655 m. gynybinio mūšio su okupacine Maskvėnų kariuomene vietos pagerbimo, pašalinus sovietines skulptūras

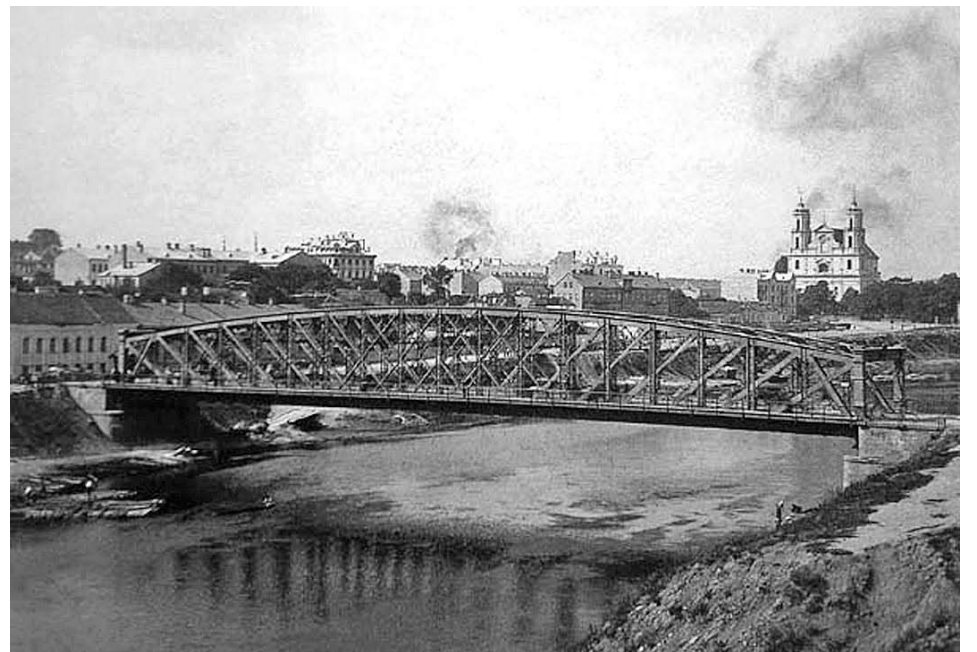
*Lietuvos Kultūros paveldo vertinimo tarybai (dr. R. Pakalniui)
Kultūros paveldo centrui (dir. V. Kačinskui)*

Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos (dir. D. Varnaitei)

Sovietinės Žaliojo tilto skulptūros pastatytos tuo metu, kai okupacinė kariuomenė siekė ginklu užgniaužti Lietuvos valstybingumą, jo gynėjus, kurie ginklu ir dvasia, savo 1949 02 16 Deklaracija gynė tautą, siekė atkurti Nepriklausomybę. Ideologiniame tautos naikinime centrinę vietą užėmė Žaliojo tilto skulptūros, tapusios sovietinių užkariavimų programos įrankiu, kurių poveikį dalis visuomenės jaučia iki šiol, vis dar likdama „išlaisvinimų“ nelaisvėje (V. Landsbergis, Lietuvos žinios, 2014 12 05). Tačiau turi lemti ne viena ar kita nuomonė, sovietinės dvasios atgyvenę samprotavimai, o laisvos tautos ir valstybės interesai.

Sveikiname tūkstančius virtualios petijcijos balsus, kad skulptūros nuo tilto būtų pašalintos. Dvasingai šią idėją pagrindė Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktorė D. Varnaite: okupantų simbolių mūsų Tėvyne turi nelikti. Atraskime ir liudykime Lietuvos didybę. Vietoje sovietinės ideologijos paminklų pastatykime paminklus Lietuvos pergalėms (2015 01 07).

Būtent tokių gynybinių kovų prieš Maskvėnų invaziją XVII a. viduryje pagrindinė vieta yra Žaliojo tilto. Tuomet milžiniška Maskvėnų armija niokojo mūsų šalį ir sostinę Vilnių, tūkstančiais vežimų gabeno

Žalias tiltas Vilniuje XX a. pr. iš atviruko

plėšiamą mūsų turtą, trėmė žemdirbius jau ir tuomet išgabendami juos į Maskvos valstybės tuščiuosius plotus (amžininkas, italų dvasininkas A. Vimina, 1671 m., 2012 m.). Tai

tarsi vėlesnių caristinių, sovietinių tremčių pirmtakas. Nuo panašaus likimo dalis Lietuvos buvo apginta mūsų ant Neries tilto.

Nukelta į 16 p.

Įžymiausio Lietuvos kalbininko 90-metis

Habil. dr. Kazimieras GARŠVA, Lietuvos kalbos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas

Akad. Zigmas Zinkevičius

2015 m. sausio 7 d. Lietuvos mokslų akademijos didžiojoje salėje (Gedimino pr. 3, Vilnius) sus rengtas pasaulinio garso baltistu, akademiku, profesoriumi Zigmą Zinkevičiumi 90-ties metų paminėjimas. Jis yra parašęs apie 100 knygų, 1000 mokslo straipsnių, per 1000 populiarių straipsnių. Juose nagrinėjami svarbiausi lituanistikos, baltistikos, kultūros klausimai – lietuvių kalbos istorija, vardynas, tarmės, rytų Lietuvos kultūra.

Profesorius yra vienas tų mokslininkų, kuris dalį savo darbų išspausdina piliečiams suprantamiau (populiariau) ir neatitrūksta

nuo svarbiausių tautos, valstybės, kultūros, švietimo klausimų. Prof. Z. Zinkevičius daugeliui lituanistų yra dėstęs, recenzavęs jų darbus, atvedęs juos į mokslą, vadovavęs ar konsultavęs. Profesorius buvo Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto tarybos pirmininkas, Visuotinės lietuvių enciklopedijos Redakcinės kolegijos narys, Mažosios Lietuvos enciklopedijos vyriausiasis redaktorius (2000–2006 m.), maždaug 100 knygų, žurnalų redakcinių kolegijų narys.

Prof. Z. Zinkevičius 45 metus dėstė Vilniaus universitete: 12 metų buvo ir Istorijos fakulteto prodekanas (1956–1968), 15 metų – Lietuvių kalbos katedros vedėjas (1973–1988), Baltų filologijos katedros vedėjas (1988–1991). Nuo 1989 m. dėstė ir Lietuvos konservatorijoje, nuo 1990 m. – ir Vytauto Didžiojo universitete. 1995–1996 m. buvo Lietuvių kalbos instituto direktorius, po to – Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministras (iki 1998 m. kovo 25 d.).

Profesorius yra penkių Mokslų akademijų narys – Švedijos (1982), Lietuvos (1990), Lietuvių katalikų (1991), Norvegijos (1991), Latvijos (1995) ir Latvijos universiteto (1991), Vytauto Didžiojo universiteto (1994) garbės daktaras. Prieš 20 metų Profesorius buvo išleistas į pensiją, labai pelnytai apdovanotas Gedimino ordinu.

Nukelta į 11 p.

Ar buvo rasti Vytauto Didžiojo palaikai karalių kriptoje 1931 m. rugsėjo 21 d.?

Saulius PODERIS, Vilnius

Vilniaus arkikatedra bazilika

[...] Gražus yra užjūrio hieroglifų skaitymo menas, tačiau ne mažiau gražus yra tas sugebėjimas skaityti ir pajusti tiesą iš mūrų ir plytų, jų matmenų, rišimo ir sudėliojimo, nors jokių užrašų ant savęs jie neturi. [...]

Marijanas Morelovskis
Apie karalių kriptos atradimą
(1931 09 23)

Vytautas Didysis – viena iškiliausių asmenybių Lietuvos istorijoje. Deja, tačiau šio valdovo kapo likimą ir šiandien gaubia paslaptis. Prielaidų, kur ir kada šis kapas „dingo“ istorinių įvykių verpetuose, būta ir yra įvairių. Paskutinįjį dešimtmetį apie Vytauto Didžiojo kapą publikuota nemažai straipsnių – šiuo klausimu buvo kalbinami istorikai. Štai keletas vyraujančių nuomonių: Nukelta į 8 p.

Didžiai Gerbiamas akademike, profesoriau Zigmui Zinkevičiau,

Mielas Zigmui, sveikinu Tave sulaukusį 90 metų amžiaus. Per tą laiką baigęs mokslus įsigilinai į baltistikos, lituanistikos kalbotyros, kalbos istorijos mokslus. Tais klausimais esi parašęs daug veikalų. Tapai pasaulinio lygio kalbotyrininku. Daug darbų atlikai bolševikų okupacijos laikotarpyje, kai reikėjo dirbti priverstinoje marksizmo – leninizmo ideologijos aplinkoje. Gražu, kad ta visuotinai skleista ideologija neprasiskverbė į Tavo mokslo kūrybos darbus. Tad Tau buvo Austrijoje įteikta Herdero premija ir už tai Tau buvo išskirtinai padėkota.

Naudodamasis gausiomis istorinėmis lituanistinėmis kalbotyros žiniomis, esi ne kartą teisingai nušvietęs Lietuvos istorijos atskirus momentus apgindamas nuo falsifikatorių. Savo numylėtą Tėvynę Lietuvą mokslo žiniomis ir aukštu mokslininko autoritetu visada Ją ginei, ar tai būdamas profesoriumi, ar akademiku, ar Lietuvos švietimo ministru. Skaudu, kad Tau atsidavusiam veikiant, teko patirti puolimus ir žalingą veiklą. Tu savo dvasios jėga išlaikė rimtį, ramybę ir nepalikai be dėmesio vykstančių Lietuvai pavojingų įvykių, gindamas Ją nuo besikėsiančių pažeisti Lietuvos valstybingumą, lietuvių kalbą, netgi Lietuvos raidyną.

Tavo darbai, Tavo veikla yra didelė vertybė lietuvių tautos ištvirtinimui, lietuvių – baltų kalbų apsigynimui, teisingos Lietuvos istorijos pažinime.

Linkiu Tau, mielas drauge, sveikatos ir dar kiek leidžia jėgos savo darbus ir veiklą toliau sėkmingai tęsti, mūsų Tėvynės Lietuvos ir pasaulio kalbotyros mokslo naudai. Tepadedu Tau Dievas.

Pagarbiai

Romualdas Baltrušis su žmona Irena

Minėjime pirmininkaujanti Grasilda Blažienė ir jubiliatas

Pilnutėlė salė gieda ilgiausių metų

Sveikina Lietuvių kalbos instituto darbuotojai

Sveikinimai

Akademiką sveikino Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė atsiuntusi labai šiltą ir prasmingą laišką, iškilmingo susirinkimo šeimininkas Lietuvos mokslų akademijos Prezidentas prof. Valdemaras Razumas, Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus pirmininkas prof. Aleksandras Vasiliauskas ir akademikai, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkės pavaduotoja Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkė Irena Degutienė, kurios sveikinimą perskaitė Lietuvos Respublikos Seimo narys Rytas Kupčinskas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ministras Pirmininkas Algirdas Butkevičius, kurio sveikinimą perskaitė Vyriausybės Kanceliarijos departamento direktorius Linas Vingelis. Zigmą Zinkevičių pasveikino Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministras prof. Dainius Pavauskis, įteikęs išpūdingą akademiko garbei sukurta medali. Ministrą lydėjo Šalčininkų rajono Turgelių vidurinės mokyklos, Čižiakampio pagrindinės mokyklos atstovai. Labai nuoširdžiai akademiką pasveikino prof. Vytautas Landsbergis, lydimas Lietuvos Sąjūdžio atstovų. Sukaktuvinišką sveikino Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas, Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universi-

tetas. Buvo perskaitytas Kauno miesto mero Andriaus Kupčinsko sveikinimas, visu būriu sugūžėjo Ukmergės delegacija, vadovaujama Ukmergės vicemero Rolando Janicko. Sukaktuvinišką sveikino jo klasės draugas prof. Romualdas Baltrušis, vyskupas Jonas Boruta, šeimos draugas monsinjoras Vytautas Pranciškus Rūkas, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas. Sausio 7–16 dienomis bibliotekoje veikia akademiko Zigmo Zinkevičiaus jubiliejui skirta paroda „Lietuvišką žodį iškėlęs“. Akademiką sveikino sambūrio „Patirtis“ pirmininkas prof. Romas Pakalnis, Lietuvos maironėlių draugija, lietuvių bičiulė čėčėnė Aminat Saijeva, daugelio visuomeninių organizacijų glaudžiai susijusių su akademiko vardu prof. Zigmą Zinkevičių pasveikino dr. Kazimieras Garšva, lietuvių paribio šnektų vardu akademiką jautriai pasveikino etnomuzikologai Gailutė ir Arvydas Kirdos, Lijana Šarkaitė, sugiedoję Ilgiausių Metų ir jiems pritarė pilnutėlė Lietuvos mokslų akademijos didžioji salė. Buvo labai gražiai įvertinti akademiko nuveikti darbai, jo veikla pietryčių Lietuvos labui ir linkėta kuo geriausios sėkmės, sveikatos ir Dievo palaimos.

Zigmą Zinkevičių sveikina Romualdas Baltrušis

Zigmą Zinkevičių sveikina mons. Vytautas Pranciškus Rūkas

VDU vardu sveikino Antanas Tyla, Zigmą Zinkevičius ir Alvydas Butkus

Rytų Lietuvos visuomeninių organizacijų vardu sveikina Kazimieras Garšva

Lietuvos sąjūdžio vardu sveikina prof. Vytautas Landsbergis

Jubilatą sveikina ukmergiškiai

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Eisuliai

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Šiandien bandantys plaukti Nemunu pasroviui pastebi, kad nuo Jūros žiočių apylinkių vaizdai staiga pakinta – abipus upės iškyla aukštos kalvos, buvusias erdvas pakrantes keičia ankštas ir vingiuotas slėnis. Tos kraštovaizdžio ypatybės primena senovę ir vėlesnius žmonių bandymus įsikurti paupiuose.

Tą iš šiaurės pietų link toli besidriekiančią kalvų juostą (vadinamąjį Vilkyškių kalvagūbrį) ledynmečiu sustūmė nuo Skandinavijos atslinkęs milžiniškas ledo masyvas. Jam sunykus, buvusiam ledyno pakraštyje liko aukšta sunėšto grunto siena, ilgam perskyrusi dabartines Pagėgių apylinkes nuo plotų ties Viešvile ir Smalkininkais.

Ta grunto siena neįveikiamu barjeru ilgai liko ir krašto upėms. Antai, iš Žemaitijos aukštumų savo vandenis plukdanti Jūros upė žemiau Pagramančio turėjo klusniai sukti pietų link, kalvagūbrio rytiniu pakraščiu tekėdama link Tauragės ir Vėžininkų. Manoma, kad iš rytų plaukę senovinio Nemuno vandenys taip pat nepajėgdavo pramušti tos užtūros ir palei tą kalvagūbrį turėjo sukti pietų link, įsiliedami į dabartinę Priegliaus upę. Gal tik vėliau susikaupę vandenys galop pralaužė kalvų užtvarą ir paplūdo link dabartinių Kuršių marių, žemiau Jūros žiočių lėkdami siauru ir vingiuotu tarpekliu. Tūkstantmečius trukęs vandenių plūsmas galop praplovė kiek platesnį upės slėnį, grauždamas aukštesnius šlaitus ir kitas kliūtis. Taip XIX a. Nemuno srovė nuardė didelę dalį legendinio Rambynų kalno.

Spėjama, kad šis savotiškas pakrančių ruožas – neplatus ir vingiuotas Nemuno slėnis, abipus jo iškylančios aukštos kalvos nuo seno traukė žmonių dėmesį. Veikiausiai čia prieš tūkstantmetį buvo susiklostęs svarbiausias skalvių genties centras: Rambynų šventkalnyje įsikūrusį religinį centrą juosė visas žiedas didesnių ir mažesnių pilaičių, įrengtų Nemuno, Jūros ir Šešupės pakrančių kalvose. Ši vieta buvo strategiškai svarbi kaip svarbiausių krašto vandens kelių sankryža: čia į Nemuną įsiliejo Jūra (siejusi panemunius su Žemaitija) ir Šešupė (atitekanti iš Suvalkijos (Sūduvos) plotų). Įsikūrusieji ties šia sankryža galėjo kontroliuoti laivybą visame Nemuno baseine, pelnytis iš pirklių ir kitų mokėtų duoklių.

Praplaukiančiųjų kontrolei ypač tiko kairysis Nemuno krantas, kur upės vingis glaudžiasi prie aukštų kalvų virtinės, stačiais skardžiais besileidžiančių link paupio. Tai buvo patogiausia vieta ištisos virtinės paupio piliakalnių įrengimui, panemunių gyvenviečių virtinei, besidriekusiui iki vėliau išgarsėjusių Ragainės ir Tilžės.

Tos virtinės rytinis pakraštys nuo seno vadinintas Eisuliais. Spėta, kad tas vietovardis galėjo žymėti sparčią Nemuno tėkmę, greitą vandenių bėgimą po pakrančių kalvas.

Ten upės kairiajame krante tebestūkso didžiulė kalva, iškylanti iki 68 m absoliutaus aukščio, nuo Nemuno vagos lygio pakylanti per 60 m. Tyle gamtinėje tvirtovėje nuo seno buvo įsitvirtinę apylinkių valdytojai, čia būta įvairių įtvirtinimų, leidusių kontroliuoti laivybą Nemunu ir didelius aplinkinius plotus.

XIII a. pabaigoje šias apylinkes užgrobus Kryžiuočių (Vokiečių) ordinui, tuometiniam gyvenimui susitelkus Ragainėje, Eisuliai trumpam liko nuostalėje. Vėliau apgyvendinant kraštą daugiau rūpinasi ūkiniais laimais, pelningesniu užimtų teritorijų išnaudojimu, įtvirtinimai nebebuvo svarbūs.

Dalijant žemes, skatinant žmonių įsikūrimą, palaipsniui klostėsi dvi ryškesnės Eisulių gyvenvietės. Aukštumose piečiau nuo senojo piliakalnio formavosi Aukštutiniai Eisuliai. Kalvyno rytinėje pašlaitėje ir lygesnėje papėdėje kūrėsi Žemutinių Eisulių sodybos.

XVIII a. panemunių kalvynas buvo apžėlęs eglynu, vadintu Eisulių giria, dengusia senovės skalvių gyvenimo pėdsakus. Žemutiniai Eisuliai buvo tapę dideliu kaimu, kuris priklausė pačiam Prūsijos karaliui. Ten stovėjusios 29 gyvenamosios sodybos (anuometiniuose dokumentuose įvardytos „ugniakurais“) ir vėjo malūnas. Greta plytėjo dirbami laukai.

Kitokie buvo Aukštutiniai Eisuliai, kur panemunių kalvynuose stovėjo 23 sodybos. Jose gyveno įvairų statusą turėję žmonės, naudojęsi įvairiomis teisėmis ir privilegijomis. Aukštutinių Eisulių vardu buvo vadinama ir piečiau Nemuno besidriekusi Vilkyškių kalvagūbrio dalis.

1806 m. Prūsijos valstybėje panaikinus baudžiavą, pradėjus įvairias ūkines ir socialines reformas, sparčiau ėmė keistis ir panemuniai. Eisulių žemes perkirto naujas tiesus plentas Ragainė – Lazdėnai. Iškirtus didžiąją dalį Eisulių girios, ten formuoti dirbamų laukų plotai, ganyklos ir kita. Keitėsi žemėvalda – apsukresnieji plėtė savo valdas, kiti likdavo smulkiais ūkininkais ar samdiniais. Sparčiai plėtėsi Žemutiniai Eisuliai, naudoję patogesnius ir derlingesnius slėnio plotus.

1871 m. šiamo kaime jau gyveno 800 žmonių (413 moterų ir 387 vyrai), kurių dauguma buvo vietiniai – gimę ten pat. Didelėje gyvenvietėje stovėjo 94 sodybos, ten buvo 166 šeiminiai butai ir 3 būstai vienišiams. Tarp abiejuosius daugumos evangelikų liuteronų kaime dar gyveno 2 katalikai ir vienas kitos krikščioniškosios

Eisulių atvirukai esantys Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje

pakraipos išpažinėjas. Gyvybingame kaime tuomet užregistruota 213 vaikų (iki 10 metų amžiaus). 279 kaimiečiai mokėjo skaityti rašyti, 18 dar nebuvo baigę mokslo, o 290 pripažinti beraščiais. Surašymo metu 20 kaimiečių buvo išvykę uždarbiauti kitur.

Lėčiau augusiuose Aukštutiniuose Eisuliuose 1871 m. gyveno 405 žmonės (224 moterys ir tik 181 vyras), iš kurių tik 168 buvo vietiniai – gimę ten pat. Kaimui priklausė 47 sodybos su 85 šeiminiais butais ir vienu būstu vienišiui. Gyveno vienas atvykėlis, neturėjęs Prūsijos pilietybės (gal perbėgėlis iš carinės Rusijos valdų). Be daugumos evangelikų liuteronų, kaime dar užregistruoti 8 katalikai. Kaimo gyvybingumą laidavo 110 augusių vaikų. Kaimiečiai buvo kiek geriau išsilavinę nei jų kaimynai – ten užregistruoti 169 žmonės, mokėję skaityti ir rašyti, 6 nebaigusieji mokslo ir 120 beraščių.

XIX a. pabaigoje Aukštutiniai Eisuliai žymiau nebeaugo. 1895 m. ten gyveno 439 žmonės (230 moterų ir 209 vyrai). Visi jie buvo evangelikai liuteronai. Kaimas buvo tapęs valsčiaus ir registracijos apylinkės centru. Valdyta 610 ha žemės. Ten stovėjo 51 sodyba, kuriose buvo 94 šeiminiai butai, 3 būstai viengungiams vyrams ir 16 būstų vienišoms moterims.

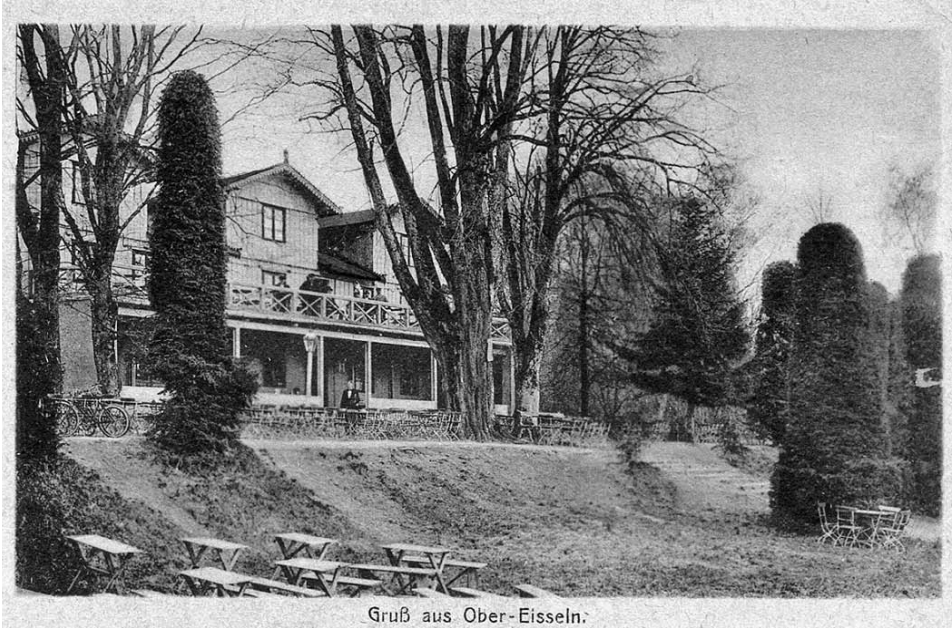
Tuomet sparčiau augo Žemutiniai Eisuliai, valdę 1385 ha žemės ir turėję 1014 gyventojų (506 vyrai ir 508 moterys). Tie žmonės ir sodybos buvo išsiskirstę keturiose gyvenamosiose vietose: be pagrindinės kaimavietės Žemutiniams Eisuliams dar priklausė Panemunys (21 sodyba su 238 gyventojais), Trakas (22 sodybos su 157 gyventojais), Ganyklos (26 sodybos su 165 gyventojais). Didžiajame kaime veikė mokykla. Ten iš viso buvo 118 sodybų su 204 šeiminiais butais, 4 būstais viengungiams vyrams ir 17 būstų vienišoms moterims. Užregistruoti tik du katalikai ir 5 kitų krikščioniškųjų pakraipų išpažinėjai.

Abu Eisulių kaimai nuo seno priklausė Ragainės evangelikų liuteronų parapijai, nuo 1818 m. – Ragainės apskričiai, vėliau – Aukštutinių Eisulių valsčiui.

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje vis daugiau Mažosios Lietuvos kaimiečių persikeldavo į miestus ar emigruodavo į Vakarus, kur atlyginimai buvo didesni. Tuomet nyko eiliniai žemdirbių kaimai, jaunimui ieškant patrauklesnio gyvenimo miestuose ar tolimuose kraštuose.

1905 m. Aukštutiniuose Eisuliuose dar buvo likę 396 gyventojai (iš jų 184 vyrai). Visi jie buvo evangelikai liuteronai. Po trijų dešimtmečių oficialios germanizacijos lietuviškai tekalbėjo 15 žmonių, dar vienas kaimietis buvo dvikalbis. Kaime stovėjo 55 sodybos ir dar pora gyventų trobesių, kuriuose buvo 80 šeiminį butų ir 11 būstų vienišiams.

Tais laikais išsiskyrė Žemutiniai Eisuliai, kaip nenorėjęs nykti kaimas. Ten vis atsirasdavo įvairių darbų, išmatindavusių vietinių ir atvykėlius. 1905 m. ten iš viso gyveno 1054 žmonės (iš jų 500 vyrų). Kaimas pasižymėjo savo gyventojų margumu. Iš 1026 evangelikų liuteronų 189 dar kalbėjo

Bismarko bokštas

lietuviškai, o 4 užrašyti dvikalbiais. Iš 9 katalikų lietuviškai kalbėjo penki. Kaime dar gyveno 16 kitų krikščioniškųjų pakraipų išpažinėjų ir 3 žydai. Pastarųjų buvimas liudijo, kad ten buvo pakankamai pasiturinčių žmonių, apsilankydavusių vietos krautuvėje ir nevengusių užsukti į *karčemą*. Žemutiniai Eisuliai tuomet jau buvo priskirti naujai Didžiųjų Lenkininkų parapijai, o jų kaimynai tebevykdavo į Ragainės bažnyčią.

Gyvenimui krašto kaimuose keičiantis, atskiroms šeimoms plečiant savo valdas, abiejuose Eisulių kaimuose susikūrė keli dvareliai. Tai nebuvo senoviniai didieji dvarai, kuriuose per šimtmečius būtų viešpatavusios kokios kilmingųjų giminės, valdžiusios didelius žemių plotus ir sukūrusios puošnias dvarų sodybas. Eisulių dvareliai buvo Mažajai Lietuvai būdingi stambieji kaimų ūkiai, kurie nevaldė kaimų, o patys priklausė tų kaimų bendruomenėms. Šiandien tokius kaimų dvarininkus vadintume stambiais ūkininkais, pasiturinčiais (bet ne itin turtingais ar įtakingais) žmonėmis.

Pavyzdžiui, 1905 m. Aukštutiniuose Eisuliuose minėti du kaimo dvareliai, užsiėmę gyvulių veisimu. Vienam iš jų priklausė Trakio palivarkas, ten iš viso valdyta 263 ha žemės (158 ha arimų ir daržų, 80 ha pievų, 14 ha ganyklų, 4 ha medynų ir 2 ha vandenių). Ten laikyti 25 arkliai su 30 kumeliukų, 90 galvijų (iš jų 28 melžiamos karvės), 10 kiaulių. Dvaras turėjo savą telefono liniją. Ši dvarelį valdė Gotšalkų (*Gottschalk*) giminė.

Antrajam dvareliui dar priklausė Uosviečiai ir plotas žemės Žemutiniuose Eisuliuose, kur iš viso valdyta 162 ha žemės (109 ha arimų ir daržų, 32 ha pievų, 11 ha ganyklų, 3 ha medynų, 4 ha vandenių). Tą dvarelį valdė L. Leineris.

Žemutinių Eisulių dvareliui tuomet priklausė ir Georgenvaldės plotai. Iš viso valdyta 86 ha žemės (66 ha arimų ir daržų, po 10 ha pievų ir ganyklų). Dvarelį valdė F. Hazė (*F. Haase*).

Per šimtmetį pakito ne vien Eisuliai, bet ir jų aplinka. Iki Pirmojo pasaulinio karo beveik neliko senosios Eisulių girios – medžiais tebuvo apaugę dalis Nemuno slėnio šlaito. Buvusios girios plotai virto dirbamais laukais, kai kur ganyklomis.

Ėmus minėti Vokietijos imperijos sukūrimą (1871 m.) ir jos faktišką kūrėją „geležinį kanclerį“ O. fon Bismarką, didžiojoje valstybėje kilo vadinamųjų Bismarko bokštų statymo vajus. Siūlyta didžiosios valstybės žymesnėse pakilumose pastatyti senovines pilis primenančius akmeninius bokštus su apžvalgos aikštelėmis juose kaip Vokietijos imperijos simbolius.

Toks vaizdingas statinys buvo sumūrytas ir buvusioje Eisulių piliavietėje. Iš to aukšto bokšto ir nuo vienos iš aukščiausių pakilumų šiose apy-

linkėse atsiverdavo išpūdingi vaizdai į Nemuno slėnį ir tolimas vietoves. Į šį bokštą nuo plento Ragainė–Lazdėnai vedė patogus kelias, toliau ejęs link Nemuno slėnio šlaite pastatytų užiegos namų ir šalia įrengto vaizdingo Aukštutinių Eisulių parko – tuomet poilsiautojų ir turistų mėgtos vietos. Iš ten stebėti upę praplaukiantys laivai, netolima Ragainė ir kitos apylinkių idomybės.

Paplentėje ties Bismarko bokštu stovėjo didesniojo Aukštutinių Eisulių dvarelio nemaža sodyba – stambūs ūkiniai trobesiai, dideli sodų ir daržų plotai. Antrojo dvarelio sodyba stovėjusi piečiau. Vėjų gairintame kalvyne buvo įrengtas nemažas vėjo malūnas, kur dorotas vietos ūkininkų užaugintas derlius.

XVIII a. kompaktiškai susiglaudusi Žemutinių Eisulių kaimavietė vėliau išdriko – persidalijant žemes, dalis ūkininkų išsikėlė į apylinkėse pastatytus vienkiemius. Kaimo valdų pietrytiniam pakraštyje atsirado ir naujesnė mokyklos sodyba su gretimų vėjo malūnu. Labai išsiplėtusios kaimo valdos šiaurėje siekė ir Nemuno pakrantę (paupys tuomet vadintas Eisulių pievomis). Prastesnių žemių plotai šiauriau kaimavietės nuo seno vadinti Ganyklomis – ten XX a. pradžioje tebestovėjo keli nedideli vienkiemiai ir vėjinio malūno sodyba.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Žemutiniuose Eisuliuose gyveno 1083 žmonės. Ten veikė dvejį užiegos namai, vienus valdė Leopoldas Radišaitis, antrus – Julius Beistenas. Restoranas priklausė L. Mylkei, sūrinė – Mikeliui Naujokui. Nemune žūklavo A. Petrikas, K. Rodžys ir K. Heidemanas. Darbavosi mėsininkai K. Klaudaitis, A. Kyvelis ir K. Bartelis, kepėjas K. Heningas, daržovių augintojas E. Šėras. Lentpjūvė ir medienos prekybos verslas priklausė Razokaičiui ir Svarui. Vėjiniai malūnai priklausė F. Ruzokaičiui ir F. Eignerui. Darbavosi mūrininkas V. Dilbaitis, J. Šneideraitis statė laivus ir valtis. Trys kalvės priklausė G. Klaudaičiui, A. Bosui, H. Vysemanniui. Dirbo siuvėjai K. Burblys, K. Šalnaitis, F. Ševicas. Batus pardavinėjo G. Rabė, o juos siuvo G. Kudvynas ir J. Niklausas. Medžiagomis ir madingais drabužiais prekiaavo Jafkė Gutmanas, o skanėstais ir prieskoniais – L. Radišaitis. H. Malynas gabendavo krovinius. Darbavosi račius O. Huvė, staliai E. Asmanas ir H. Šėras. Gyvuliais ir arkliais prekiaavo K. ir G. Kasperaičiai.

Šios žinios liudija, kad didesnieji kaimai Mažojoje Lietuvoje nebuvo tik žemdirbių susibūrimo vietos – šalia ūkininkų gyvendavo įvairūs amatininkai ir prekybininkai, ten būta įvairių aptarnavimo įstaigų, verslo įmonių.

Eisulių kaimų būklė iki prasidedant Pirmojo pasaulinio karo negandoms gali apibūdinti duomenys apie ten turėtą turtą ir gautas pajamas.

Nukelta į 11 p.

Pažaislio marmuro didybės istorinis naratyvas naujoje M. Paknio knygoje

Zita JATULEVIČIŪTĖ, Vilniaus universiteto Paveldo informacijos ir komunikacijos studijų magistrantė

Pirmasis europinio lygio tyrimas apie Pažaislio architektūros ansamblį buvo 1930 m. išleista Halinos Kairiūkštytės-Jaciniienės monografija vokiečių kalba. Įvairios istorinės informacijos apie Pažaislio vienuolyną XIX a. yra surinkę ir publikavę lenkų istorikas Ludwikas Zarewiczius, bei jo anūkas Julianas Pagaczewskis, XIX a. pab.–XX a. pr. pagausėjo straipsnių (Zygmuntas Batowski's, Michailas Paškevičius (*Михаил Михайлович Паукёвич*), XX a. septintajame dešimtmetyje tyrinėjo Mariusz Karpowiczius, į vienuolyno istoriją gilinasi lietuviai arch. Stefanija Čerškutė, Leonidas Žilevičius, Stasys Meškauskas, freskas tyrinėjo Birutė Ruzgienė, ikonografijos tyrimus tęsė prof. dr. Laima Šinkūnaitė. Reikia pažymėti, jog didžiausio tyrėjų dėmesio sulaukė vienuolyno architektūra ir dailė, bet pati Pažaislio statybos istorija niekada išsamiai aptarta nebuvo.

Mindaugo Paknio knyga „**Pažaislio vienuolyno statyba ir dekoravimo istorija**“* skirta paminklosaugos specialistams, dailės istorikams, istorikams bei plačiajai visuomenei. Autoriaus tikslas – sukurti išsamią Pažaislio vienuolyno statybos istoriją istoriografiniu metodu išanalizavus archyvinę medžiagą. Autorius išsikėlė uždavinius: pristatyti vienuolyno įkūrimo sumanytojus ir ansamblio statybos fondatorius, supažindinti su ansamblio kūrėjais – žymiais architektais, dailininkais, meistras; detaliai ir nuosekliai išanalizuoti Pažaislio statybos eigą, darbų kasdienybę, puošybos marmuru istoriją, bei publikuoti archyvinius dokumentus. Įvade autoriaus paminima, jog „neabejotinas prioritetas rengiant knygą buvo mokslinės medžiagos pateikimas, tačiau kartu stengiasi, kad papasakota Pažaislio statybų istorija būtų suprantama ir aiški kuo platesniam skaitytojų ratui“ (p.22).

Ši knyga – tai mokslinė monografija, priklausanči humanitarinių mokslų menotyros krypties skulptūros ir architektūros šakai. Autorius, norėdamas pasiekti savo tikslus, dokumentinio tyrimo metodu atliko archyvinių šaltinių analizę vienuolyno statybos ir marmuro pirkimo aspektu. Bibliografinį metodą panaudojo istorinės medžiagos, susijusios su vienuolyno statyba, projektavimu ir marmuro pirkimu bei jo gabenimu, surinkimui.

Knygos struktūrą sudaro dvi tipografiškai skirtingos dalys. Pirmoji dalis talpina statybos istoriją nuo vienuolyno steigimo idėjos gimimo iki Šv. Mergeles Marijos Apsilankymo bažnyčios konsekracijos 1712 m., esti sudaryta iš pratarmės, įvado, septynių skyrių ir baigiasi išvadomis skyriuje „Pabaiga“. Priedas, susidedantis iš įvado ir publikuojamų archyvinių dokumentų gali būti traktuojamas kaip antroji dalis. Knygos pabaigoje skelbiamas iliustracijų sąrašas, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės,

pateikiamos santraukos ir iliustracijų sąrašas lenkų ir anglų kalbomis.

Pratarmėje autorius pasidalina prisiminimais ir asmeniniais išgyvenimais, susijusiais su vaikyste Petrašiūnuose šalia Pažaislio. Padėkojama visiems, padėjusiems rengti šį leidinį, o ypač savo bičiuliui, moksliniam redaktoriui dr. Liudui Jovaišai. Šiltos padėkos sulaukia ir ansamblio šeiminkės Šv. Kazimiero kongregacijos seserys vienuolės, kurios lydėjo autorių nuo pat pirmųjų vienuolyno tyrinėtojo žingsnių, jos daug pagelbėjo žiniomis.

Įvade išanalizuojama Pažaislio ansamblio tyrinėjimų istoriografija, paminimi reikšmingesnių publikacijų autoriai, apžvelgiama literatūra. Prieš pradėdant Pažaislio statybos ir puošybos istoriją, pirmame skyriuje skaitytojas išsamiai supažindinamas su to laikmečio istoriniais ir meniniais kontekstais, kurie nulėmė vienuolynų projektavimo, planavimo ir puošybos instrukcijas. Labai svarbus LDK laikais užsakovų vaidmuo parenkant architektūros kūrinių formą, medžiagas, kainas.

Skyriuje „Skirtingi užsakovai – Kristupas Zigmantas Pacas ir Kazimieras Mykolas Pacas“ supažindinama su Pažaislio vienuolyno statybos fondatoriais. Pirmasis jų buvęs valdingas, mėgstas kontroliuoti, bet pasižymėjo išmanymu puošyboje, akcentuojamas jo siekimas darbų kokybės. Jo įpėdiniui statybos tapo sunkia finansine našta, nes realiai neturėjo tokių finansinių galimybių kaip jo pirmtakas, LDK kancleris.

Trečiajame skyriuje skaitytojai supažindinami su architektais ir tapybos, lipdybos meistrais. Išvardijami visi Pažaislyje dirbę tapytojai, stiuko lipdytojai, skulptoriai akmentašiai, pateikiami jų biografiniai duomenys, kūrybinė veikla ir kitos žinios. Ši tema toliau plėtojama ketvirtajame skyriuje, kuriame atskleidžiama daug detalių kaip ir kur buvo ieškoma meistrų, kokiais kriterijais remtasi, kaip vykdavo derybos dėl darbų, kokios aplinkybės lėmė pasirinkimą ir pan. Penktame skyriuje aprašyti konkretūs ansamblio statybos ir puošybos darbai.

Šeštame skyriuje istorija pagaliau pasiekia kulminaciją: skaitytojo dėmesiui pateikiama išsami Pažaislio puošimo marmuru darbų chronologinė eiga. Pats bažnyčios dekoravimo procesas truko net 20 metų ir išsiskiria kaip didžiausias puošybos marmuru projektas LDK meno istorijos kontekste. Šis knygos skyrius gausiai iliustruotas bažnyčios interjero ar atskirų jų detalių nuotraukomis, kurių menine kokybe leidžia gerėtis teisingai prabangiam leidiniui parinktas popierius. Šią galimybę skaitytojiui suteikė fotografai Andrius Jonušas ir Marius Iršėnas, publikuojama ir paties autoriaus darytų nuotraukų.

Pažaislio vienuolyno istorija nebūtų išbaigta, jeigu nerastume septintajame skyriuje žinių apie Kristupo Zigmanto Paco,

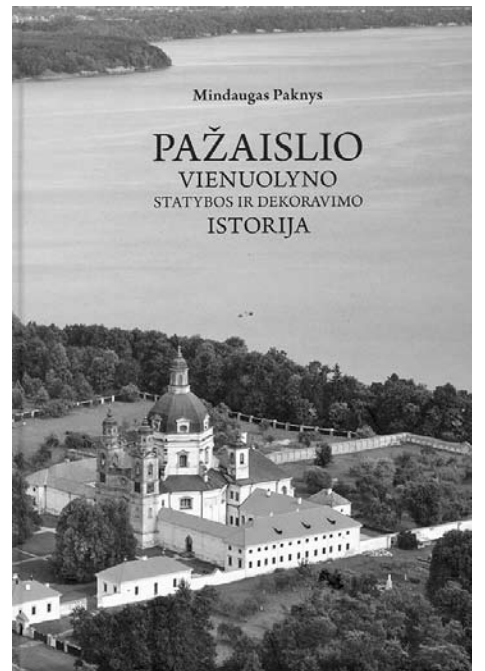
fundatoriaus, kuris paliko Lietuvai šį brandžiojo baroko šedevrą, paskutinės valios įgyvendinimo peripetiją: savo testamente jis apibūdino savo palaidojimo kriptą, įrengtą po bažnyčios prieangiu, kur turėjo būti pastatyti Pacų šeimos marmuriniai sarkofagai. Deja, šiam sumanymui nebuvo lemta realizuotis, išliko tik architekto Pietro Puttini marmurinio sarkofago eskizai. Tad 1690 m. bažnyčios prieangio grindyse įmontuota antkapinė juodo marmuro lenta su epitafiniu įrašu simboliškai užbaigė Pažaislio puošybos marmuru istoriją.

Mindaugo Paknio ilgamečio kruopštaus darbo metu sukurta istorija baigiasi išvadomis „Pabaigos“ skyriuje, kur dar kartą apibendrintai išanalizuojama Pažaislio architektūrinio ansamblio meninės vertybės. Įkurtas prie Nemuno ant kalvos, apsuptas miškų, esantis toli nuo kultūros centrų, savo išgaubto fasado forma, freskų tematika buvęs labai modernus tam laikmečiui. Primenama, jog vienuolynas ypač vertingas pirmiausia dėl to, jog išlikęs kaip vientisas pastatų kompleksas, kurio meninę vertę sudaro ansamblio architektūros visuma, puošyba marmuru, sienų tapyba, stiuko lipdyba, sukurti XVII a. pabaigoje garsiausių to meto Italijos menininkų.

Tyrėjų ir istorijos smalsuolių dėmesio nusipelno ir knygos priede „Pažaislio statybos ir dekoravimo darbų istoriniai šaltiniai (1667–1712)“ chronologine tvarka pateikiami rašytinių dokumentų nuorašai arba jų fragmentai originalų kalba (lotynų, italų ir lenkų kalbomis). Prieš kiekvieną publikuojamą dokumentą pateikiama dokumento turinio santrauka lietuvių kalba. Priedą sudaro susirašinėjimo korespondencija, įvairios sąmatos, oficialūs dokumentai, suteikiantys žinių apie Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo eigą, aplinkybes, darbų kasdienybę, marmuro ir kitų medžiagų kainas. Šį priedą galima traktuoti kaip knygą knygoje, turinčią savitą struktūrą ir tipografiką. Lietuviškam tekstui naudojamas juodas šriftas, o dokumentų originalams – taip vadinamas Venecijos raudonos (rausvai rusvas) šriftas. Pasirinktas mažesnis spaustuvinis šriftas ir gelsvo atspalvio popierius. Toks meninis knygos sprendimas sukuria unikalią turinio ir meninio apipavidalinimo sintezę – jautiesi it skaitytum senąją rankraštinę knygą.

Pagyrų nusipelno ir viso leidinio poligrafinė kokybė, patrauklus dizainas, teisingai parinktas knygos formatas. Išsakiu tiek pagyrų knygos meniniam apipavidalinimui labiausia sukelia nuostabą tai, jog nepasakyta, kam reiktų dėkoti už šį estetinį pasigėrėjimą keliantį leidinį.

Istoriko, humanitarinių mokslų daktaro Mindaugo Paknio tikslas – pristatyti išsamią Pažaislio vienuolyno statybos bei jo puošybos marmuru istoriją sėkmingai realizuotą. Autorius pirmasis nuodugniai išanalizavo

Knygos viršelis

ir pristatė archyvinius dokumentus, susijusius su Pažaislio istorija ir pateikė įtikinamą vaizdą apie vykdytus statybos ir puošybos marmuru darbus. Tad ši monografija yra puikus informacijos šaltinis kitiems tyrėjams, tirsiantiems Pažaislį galbūt jau kitais aspektais. Knyga parašyta sklandžia moksline kalba, mintis plėtojama nuosekliai ir sklandžiai, skaityti lengva, nors joje skelbiamas mokslinis tekstas, kuriame gausiu datų, nuorodų ir informacijos skliausteliuose. Todėl ši istorinė knyga turėtų būti patraukli bet kuriam skaitytojiui, besidominčiam meno istorija. Autorius įvade buvo perspėjęs, jog kai kurie pavyzdžiai pakartojami tekste kelis kartus, tik skirtinguose kontekstuose, kalbant apie skirtingus statybų aspektus, tačiau tai tik suteikia privalumų monografijai – faktologinės medžiagos pasikartojimas iš tiesų padeda skaitytojiui geriau įsidėmėti esminę informaciją. Dėstant medžiagą laikomasi mokslininko etikos: visur, kur galima, siekiama istorinio tikslumo remiantis faktais, dokumentais žinomuose šaltiniuose, kitur, nesant išlikusių dokumentų, patvirtinančių faktus, nurodoma tik hipotezė, ir kuo remiamasi.

Visi aukščiau išvardinti knygos privalumai leidžia tikėtis, jog istoriko Mindaugo Paknio knyga „Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija“ užims svarbią vietą šio architektūros objekto tyrimų istoriografijoje.

* Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija : mokslinė monografija / Mindaugas Paknys. – Vilnius : Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013. – 320 p.: iliustr.

Netekome doc. dr. Alberto Dovydo Juškos Mažosios Lietuvos istorijos tyrinėtojo, puoselėtojo, pedagogo

Eidamas 84-ius metus 2014 m. gruodžio 21 d. žuvo Klaipėdos universiteto docentas socialinių mokslų daktaras Albertas Dovydas Juška. Velionis buvo žinomas Mažosios Lietuvos istorijos tyrinėtojas, puoselėtojas, pedagogas, aktyvus visuomenininkas.

Albertas Dovydas Juška gimė 1931 m. rugsėjo 10 dieną Rimžėnčiuose (Tauragės aps.) Paprūsės lietuvininkų ūkininkų šeimoje. Mama – gardamiškė Anė Gocentaitė, tautosakos pateikėja, sesuo Marta – bibliotekininkė, kraštotyrininkė.

Albertas Juška 1951 m. baigė Šilutės I vidurinę mokyklą, 1953 m. – Klaipėdos mokytojų institutą, kur studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, 1958 m. įgijo Vilniaus pedagoginio instituto diplomą. Dirbo Plikių, 1968–1976 m. Klaipėdos XV-osios vidurinės mokyklos direktoriumi. 1974–1977 buvo Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakul-

tetų dėstytojas, nuo 1977 m. docentas, 1975–1979 m. tos pačios mokyklos Pedagogikos fakulteto dekanas, 1979–1989 m. mokslo reikalų prorektorius, 1991–2001 m. – Klaipėdos universiteto docentas.

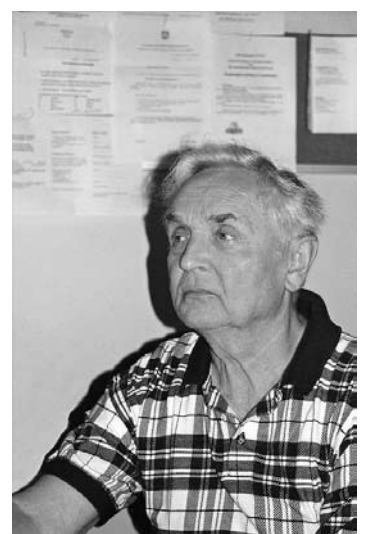
A. Juška parašė mokomųjų ir metodikos leidinių, tarp jų: „Paauglių teigiamo požiūrio į mokymąsi ugdymas“ (1977), „Jie mokė mus“ (1991), „Lietuvininkų žemė“ (1994; su Jurgiu Mališausku ir Vladu Pupšiu), „Mokyklos pedagogika“ (1996; su V. Jaka- vičiumi), monografijas: „Mažosios Lietuvos bažnyčios istorija XVI–XX a.“ (1997, už ją paskirta Mažosios Lietuvos fondo dr. Vydūno II laipsnio premija), „Mažosios Lietuvos mokykla“ (2003), yra knygu „Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis 1918–1941 m.“ (1996), „Die reformatorischen Kirchen Litauens“ (1998) bendraautoris. Moksliniuose leidiniuose ir periodinėje spaudoje

paskelbė apie 100 straipsnių apie Mažąją Lietuvą ir garsiausias jos žmones.

Velionis buvo aktyvus Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ narys nuo Bendrijos įkūrimo 1989 m., kartu su doc. dr. J. Mališausku visuomenei skaitė pasikaitų ciklą Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros klausimais, daug straipsnių parengė „Mažosios Lietuvos enciklopedijai“ (2000–2009), kurios redkollegijos narys buvo, bei leidiniams „Concise Encyclopedia of Lithuania Minor“ (2014), „Visuotinė lietuvių enciklopedija“.

Skaudžios ir netikėtos netekties akivaizdoje reiškiamas nuoširdžią užuojautą velionio žmonai Janinai, sūnui Arūnui ir dukrai Ingai, seseriai Martai, visiems artimiesiems ir bendražygiams.

Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“

Albertas Dovydas Juška

Reportažas

„Meridianas“ Klaipėdai, kaip „Rickmer Rickmers“ Hamburgui

Evelina KISLYCH, Trakai

„Daugeliui kyla klausimas, kas privertė jaunąjį žurnalistą imtis tirti ir rašyti apie atrodo ir taip žiniasklaidoje plačiai aprašytą barkentiną ar burlaivį? Atsakymas paprastas – didžiausias postūmis buvo klaipėdiečių ir Hamburgo (Vokietija) gyventojų pasakojimai apie šiu, miestų simboliais tapusių laivų reikšmę žmonėms“. (Aurorė)

Praėjus daugiau nei šešiasdešimt šešeriems metams po burlaivio pastatymo Suomijoje ir jau daugiau kaip dvejiems metams po jo išbrauki-

Barkentina „Meridianas“ – Klaipėdos miesto simbolis ir pasididžiavimas (Aurorės nuotr.)

mo iš Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registro (LR KVR), 2014 m. vasarą (liepos 19 d.) barkentina „Meridianas“ vėl prisivartuota miesto centrą į dvi dalis dalinančioje Danės upėje. Klaipėdos miesto simboliu tapusiu mediniu burlaiviu domisi ir jį pažiūrėti atvyksta vis daugiau svečių iš Lietuvos ir užsienio. Kodėl? Vedini nuostalgijos, prisiminimų, smalsumo. Laivo istorija išties verta plunksnos, o reikšmė žmonėms, pasirodo, yra neišmatuojama.

Paraleliai, panašiu, nors ir ženkliai ilgesnės gyvavimo istorijos turtingumu ir svarba žmonėms yra žymusis vokiečių burlaivis „Ric-

„Rickmer Rickmers“ – Hamburgo uostamiesčio „stebuklas“ (Aurorės nuotr.)

kmer Rickmers“ (laivas pastatytas 1896 metais, Bremerhaveno uoste). Hamburgo gyventojai ir svečiai didžiuojasi į miestą dar 1983 metais atgabentū ir Elbės upėje prisivartuotū istoriniu laivu ir iki šiandien laiko jį miesto simboliu. Remiantis istoriniais faktais, laivas į Hamburgą buvo atgabentas sutrūnijęs, tačiau dėka aktyvių savanorių (kurie už juodą darbą negavo joki atlyginimo) jį pavyko prikelti naujam gyvenimui. Įdomus faktas tas, kad laivas pastatytas Rickmer Rickmers anūko garbei. Berniuko medinė statula puošia laivo priekį iki šiol. Nors burlaivis yra matęs daug audrų, mūšių bei karų, atkūrus tam tikras laivo vietas (prie to savanoriškais pagrindais prisidėjo ir miesto gyventojai) čia sėkmingai veikia ir miesto svečius kviečia unikalūs muziejus bei čia įsikūręs restoranas. Žmonės gali lankytis istorinio laivo denyje, užėti ir kapitono valdas, jūreivių virtuvę bei patekti į laivo vidų – sandėlius, kuriuose buvo gabenami produktai, gyvūnėliai, į vairinės patalpas. Spėjama, kad laivo sėkme iki šiol rūpinasi jo simbolis – mažas berniukas.

„Kritikai kritikuos tokį palyginimą, kaip jiems ir priklausio. Kaip tokio „maštabo“ laivas kaip „Rickmer Rickmers“ gali būti lyginamas su medine barkentina? Sakys, panašumas tik tas, kad jie švartuojasi tiesiog

per miestą tekančioje upėje? Lyginu juos ne pagal dydį, paskirtį ir sudėtį, o pagal reikšmę žmonėms.“ (Aurorė)

Iš burlaivio „Rickmer Rickmers“ denio matosi gražiausi Hamburgo uosto vaizdai (Aurorės nuotr.)

Niekam ne paslaptis, kad 1923 metais Lietuva tapo jūrine valstybe – prie jos prijungus Klaipėdą – tuo pačiu ir Klaipėdos uostą. Tuo metu jūriniais reikalais, kaip rašo pulkininkas leitenantas Gintautas Surgailis, ėmė domėtis ir visuomenė, ir ekonominių sunkumų prislėgta jaunoji Lietuvos vyriausybė.¹ Būtent tuo metu atsidarė vartai laivams, jūreivystei, ekonomikos kilimui. Nors šiandien Klaipėdos uostas ir negali lygintis su didžiausiais Europoje – Roterdamo (Olandija), Antverpeno (Belgijos), Hamburgo (Vokietija) uostais, akistatoje prieš istoriją, kiekvienas jų yra turtingas.

Ne pagal paskirtį, bet išnaudojamas

Remiantis istoriniais faktais, barkentina „Meridianas“ buvo vienas iš 91, 1945-1952 metais Turkų miesto (Suomija) laivų statykloje

Barkentina „Meridianas“ buvo jūreivių mokomoji priemonė (iš paramos fondo „Meridianas“ nuotr. archyvo)

„Oy Laivateollisuus Ab“ pastatytų burlaivių, pažymėtas penktuoju numeriu. Teigiama, kad tuo metu burlaiviai buvo atiduoti TSRS (tuometinei Tarybų sąjungai) kaip kontribucija². Ilgus metus „Meridianas“ tarnavo kaip mokomasis burlaivis – buvo perduotas tais pačiais metais įsteigta, sukarinti Klaipėdos jūreivystės mokykla. Danės krantinę burlaivis pasiekė 1969 metais, 1968 metais pripažinus jį netinkamu atlikinėti savo funkcijas (kaip jūreivystės mokymo priemonė Baltijos mokomųjų laivų būryje). Nereikėtų pamiršti, kad Danės krantinę barkentina pasiekė dėka Arkadijaus Lichtinšaino, kuris tuo metu, galima sakyti tiesiog išgelbėjo laivą nuo jai grėsusios utelizacijos. Laivas buvo perduotas Klaipėdai su sąlyga, jog čia veiks jūrinės tematikos ekspozicija ir restoranas – tiesiog buvo įrodytas jo reikalingumas ir panaudojimo galimybės. To pasekoje, 1970 metais burlaivis perduotas Klaipėdos valgyklų, restoranų ir kavinių trestui³, kas padėjo jam tapti

jaukia pasisėdėjimo, poilsio vieta – po metų jame pradėjo veikti restoranas „Meridianas“. Pasak prie „Meridiano“ išsaugojimo smarkiai prisidėjusio A. Lichtinšaino, šis laivas, daugelį metų stovėdamas Danės upėje miesto centre, tapo Klaipėdos gyventojams ir jo svečiams jūrininkų ir žvejų šlovės simboliu.⁴

Kova už kultūrinį išlikimą su parako prieskoniu

Tačiau jau 1999 metais Kilnojamųjų kultūros vertybių ekspertų komisija svarstė barkentinės kultūrinės vertės klausimą (1993 metais „Meridi-

Jūreiviai džiaugėsi laivu iki pat 1968 metų (iš paramos fondo „Meridianas“ nuotr. archyvo)

anas“ buvo įrašytas į Kultūros vertybių registrą). Komisija kėlė klausimą, ar nevertėtų šio burlaivio išbraukti iš sąrašų? Paraleliai, 2000 metų rugsėjo mėnesį „Klaipėdos“ dienraštis rašė – „Miesto simbolį „Meridianas“ paprasčiau susprogdinti negu atgaivinti“. Rugsėjo 24 dienos vidurnaktį buvo pasikėsinta „Meridianą“ tiesiog pašalinti, jį susprogdinant. Šis įvykis atnešė nemenkų nuostolių – kaip rašoma, nukentėjo barkentinės vairinė, denis. Tuo metu pasirodžiusio straipsnio autorė Adelė Žickuvienė rašė, kad šis įvykis paskatino susirūpinti miesto simbolio būkle ir Klaipėdos savivaldybės atstovus. Su mintimi, kad „Meridiano“, kaip miesto ir Klaipėdos uosto simbolio gali nebekulti, negalėjo susitaikyti Vyriausybės atstovo Klaipėdos apskrityje padėjęs Artūras Žickus, išpirkęs barkentiną už simbolinę, 1 lito kainą.⁵ Iškart po to susikuria Klaipėdos jūrinio miesto simbolio burlaivio „Meridianas“ paramos fondas, kuriam ir perduodamas burlaivis.

Antrasis išlikimas pareikalavo dar didesnių investicijų

„Žinoma, būtų įdomu išgirsti Kultūros paveldo departamento vadovų ir ten dirbančių darbuotojų nuomonę, kaip susirinkusi taryba galėjo nustatyti burlaivio reikšmingumą. Ar apie jį neturėjo kalbėti visuomenė, miesto vadovai?“ (Aurorė).

Pasak Kultūros paveldo departamento vadovės Dianos Varnaitės, 2012 metų rugsėjį Kultūros paveldo departamento pirmoji nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo taryba panaikino barkentinai teisinę apsaugą. Nustatyta, jog objektas neatitinka ministro įsakymu patvirtinto „Nekilnojamojo kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašo“ – amžiaus cenzo, autentiškumo ir reikšmingumo. Iškart po to, spalio mėn. buvo sulaukta savininko kreipimosi į Vyriausybę dėl leidimo nuskandinti „Meridianą“ išdavimo, motyvuojant fondo nepajėgumu padengti barkentinės remonto išlaidas. Laivu buvo norima tiesiog atsikratyti. Šiam ėjimui nepritarė Klaipėdoje žinomi verslininkai Aloyzas Kuzmarskis ir Aidas Kaveckis, ne tik perėmė fondą į savo rankas, bet ir inicijavę jo atstatymą – kapitalinį remontą. Žinoma, kaip teigia šio fondo komunikacijos atstovas Gediminas Gudavičius, sprendimas buvo priimtas tarantis su miesto

savivaldybės vadovais. Tolimesniuose planuose sekė „Meridiano“ atstatymo darbai už 2 mln. Lt, po metus laiko trukusių remonto darbų, investicijų suma pasiekė 5 mln. Lt. Padidėjusių investicijų priežastis – įvykusio sprogimo padariniai.

„Baltoji gulbė“ sugrįžo namo, bet plunksnas dar kedena

Klaipėdos turizmo informacijos centro Informacijos teikimo specialistas Artūras Petrauskas teigė, jog „Meridianas“ išties buvo

2013 metais burlaivis grįžo namo. Akimirka iš spalio mėnesį vykusio „Meridiano“ parplukdymo namo – į Danės upę (Aurorės nuotr.)

vienas lankomiausių Klaipėdos turistinių objektų – jūrinės kultūros simbolis. Pasak jo, barkentiną nugabenus į remonto doką, turistai aiškinosi jo dingimo priežastis. 2013 m. spalio mėn. pliaupiant šaltam rudens lietuvi, Klaipėdos centre, abejuose Danės upės krantuose, prie Biržos ir Pilies tiltų buriavosi šimtai žmonių. Į vieną vietą juos sutūrė miesto simbolio „Meridiano“ pargabenimas iš laivų remonto doko. Vaikai burlaivį tapatino su iš šiltų kraštų namo grįžusia baltąja gulbe, vyresnio amžiaus žmonės pasijautė grįžus keturiasdešimt ketverius metus atgal. Nors „Meridiano“ parplukdymo renginys sulaukė trikdžių dėl senų Biržos tilto metalinių konstrukcijų, kaip ir prieš 41 metus (1972) šiuo metu barkentina prisivartuota Danės upėje ir puošia uostamiesčio centrą. 2014 m. liepos 19 d. „Meridianas“ išskleidė bures. Atidarymo metu buvo galima pasivaikščioti po barkentiną, pasigrožėti jos atgimimu. G. Gudavičius tai pat pasakojo, kad jau nuo š. m. rugsėjo mėn. pradėtos vykdyti edukacinės programos, pristatanti jūrinę kultūrą, istoriją, tradicijas. Paramos fondo atstovas taip pat teigė, kad jau š. m. gruodžio 18 d. „Meridiane“, kaip ir prieš keturiasdešimt trejus metus, pradės veikti restoranas, kviečiantis lankytojus pasimėgauti jūriniais patiekalais – viskas įvyko taip, kaip prieš keturiolika metų svajoto tuometinis barkentinės savininkas A. Žickus.

Abiejų uostamiesčių gyventojai, paklausti, kas yra laikoma jų miesto simboliu, kaip susitarę mini „Meridiano“, „Rickmer Rickmers“ burlaivių vardus. Didžioji dauguma žino ir laivų istoriją nuo A iki Z. Jie puošė, puošia ir puoš miestus, bei dar ilgai kvies svečius atsidurti šešiasdešimt šešeriais arba daugiau kaip šimtų metų atgal – taip, kaip gyveno jūrininkai. Ir vis dėl to, laivai turi didelę reikšmę miestam ekonomine, istorine, vertybinėmis prasmėmis. Ir nors LR Kultūros paveldo departamentas nepripažįsta „Meridiano“, kaip unikalios paveldo objekto ir nemano, kad jį verta įrašyti į registro sąrašus užtikrinant jo apsaugą, visuomenė, paramos valdytojai, valdžia mano kitaip.

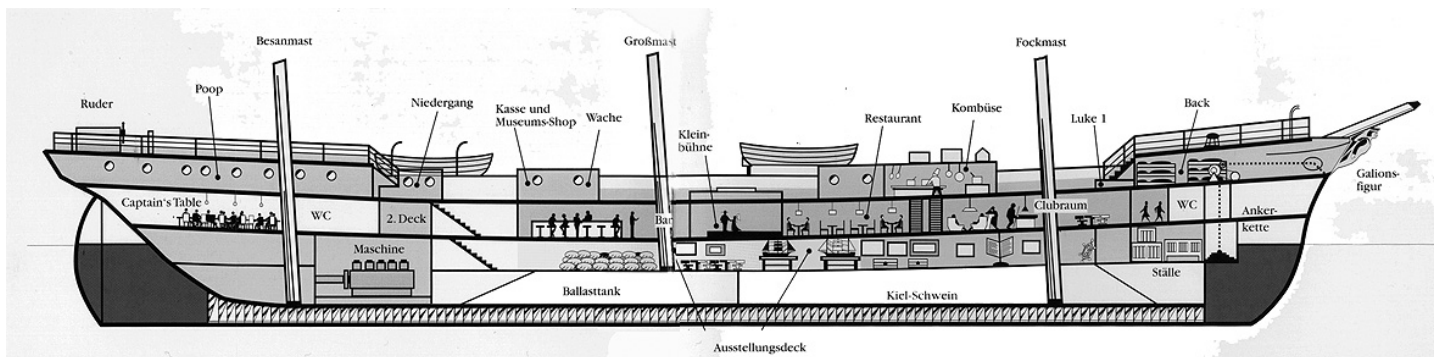
Po metus trukusių remonto darbų ir investavus į jį daugiau nei 5 mln. Lt, „Meridianas“, kaip ir buvo planuota, jau nuo š. m. rugsėjo mėnesio kviečia susipažinti su juo iš arčiau – dalyvauti edukacinėse programose, o nuo gruodžio 18 d. – apsilankyti pradėsiančiame veikti restorane. Visų kovojusių už Klaipėdos uostamiesčio simbolio išsaugojimą neliko bergždžios (iš paramos fondo „Meridianas“ nuotr. archyvo)

¹Kontribucija – suma, kurią nugalėtoji valstybė pagal taikos sutartį priverčiama sumokėti nugalėjusiai valstybei.

²Trestas – tinklas.

³Laikraštis „Klaipėda“, Nr. 186 (15 530), 1999.

⁴Dienraštis „Klaipėda“, priedas „Jūra“, 2001.

Visada yra galimybė rinktis laisvę nors ir gyvybės kaina

Vilma RIABOVIENĖ, Projekto koordinatorė istorijos mokytoja ekspertė

2014 m. lapkričio 25 d. į VšĮ Vilniaus „Versmės“ katalikiškosios gimnazijos renginių salę rinkosi ne tik šalies mokinių integruoto konkurso, „Partizaninis karas 1944-1953 m.“, kurį organizavo Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras nugalėtojai IVa ir b klasių gimnazistai, III b klasių gimnazistės, laimėjusios II vietą konkurse, bet ir labai garbūs svečiai: Aukсутė-Ramanauskaitė – Skokauskienė, žymaus Lietuvos partizano A. Ramanausko – Vanago dukra, Lietuvos Respublikos Seimo narys G. Steponavičius, Druskininkų rezistencijos ir tremties muziejaus direktorius G. Kazlauskas, atstovai iš Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro R. Driaučiūnaitė, V. Juozevičiūtė, D. Lauraitienė, LMNŠC metodininkai A. Žemaitytė ir A. Ščiukaitis, Vilniaus miesto jaunųjų turistų centro direktorius A. Kasparavičius ir šio centro kraštotyros skyriaus vedėja A. Skestenienė, gimnazijos mokinių tėvai, mokytojai ir mokiniai. III klasės gimnazistės Saulė Semėnaitė ir Karolina Bukovskytė pristatė projektą „Mes nugalėjome ir mirtį“.

IV klasių gimnazistai parodė trumpą programą ir visiems labai svarbu buvo pamatyti mokinių Karolio Majevski, Gabrielės Stravinskaitės ir Milenos Ždanovičiūtės sukurtą filmą „Visada yra galimybė rinktis laisvę, nors ir gyvybės kaina“ (B. Krivickas). Filmą buvo rodytas Vilniaus „Ryto“ progimnazijos mokiniams, jis sulaukė puikaus įvertinimo.

Manome, jog triūsas nenuėjo veltui, jog mokiniai praplėtė akiratį, daugiau sužinojo apie partizaninę kovą, turėjo progos pabendrauti su gyvais liudininkais, pasisėmė patirties, gebėjimų kurti, suvokti istorinius įvykius ne vien iš vadovėlio.

Mokiniai sužinojo, jog partizaninė kova - tai Lietuvos netekčių ir kovos istorija, kuri tęsėsi daugiau kaip dešimtmetį, nusinešusi daug šviesių asmenybių, išsilavinusių žmonių. Šios kovos metu netekome dalelės savęs. Pamatėme ir sužinojome, jog Lietuvos istorijos tarpsniai dar ne visi užpildyti, ne viskas surinkta ir parašyta, ne visi partizanų bunkeriai atstatyti, o kai kurie-jau pakankamai apleisti, nes trūsta jiems dėmesio, pagalbos.

Labai džiaugiamės, jog galėjome pabendrauti su Druskininkų tremties ir rezistencijos centro muziejaus direktoriumi G. Kazlausku, kuris ne tik parodė memorialinį muziejų, bet ir pravedė edukacinę pamoką

„Partizanų talkais“ po Viršurodukyje įrengtus partizanų slėptuves-bunkerius, filmavome Genocido aukų muziejuje, Tuskulėnų rimties parke.

Kalbindami, vieną iš šio filmo herojų A. Ramanausko dukrą Aukсутę Ramanauskaitę-Skokauskienę uždavėme jai klausimą:

- Kaip jautėtės kai sužinojote, kad tėvas nuteistas mirties bausme?

- Mes su giminėmis jau žinojome kas jų laukia. Mama buvo išvežta į lagerį. Yra išlikę jos laišškai, ji buvo labai stipri morališkai, o mamos laiškuose parašyta: „Jaučiuosi visai kitaip, nes kai A. Ramanauskas buvo KGB, jaučiau jo buvimą, o dabar širdyje tuščia, nes nebėra brangaus žmogaus.“ O mano dalia buvo likti vienai ir realybėje, ir kasdienybėje, tai buvo labai sunku, nes buvo sovietmetis reikėjo mokytis, apsiręngti, pavalgyti. Teko matyti ir bado. Kaip mama sakydavo: „Mes galėjome pasirinkti kitokį gyvenimo kelią, jei nebūtų užėjusi sovietinė okupacija, mes būtume mokytis, bet kai užėjo, nebuvo kitokio pasirinkimo.“

Netekty. Tikros mūsų Lietuvos piliečių, garbingų žmonių netektys. Ar visas suskaičiavome? Tikriausiai – ne. Vis dar skaičiuojame ištremtus į Sibiro platybes, mirusius iš bado, žuvusius miškuose už Lietuvos laisvę, prisiekusius nepasiduoti ir mirti vardan tos Lietuvos.

Prisiliečiame prie istorijos tiesiogiai: per pamokas, išvykas, projektus, kurdami patys, ieškodami ir rasdami.

Mes esame ta nedidelė grupelė žmonių, kuriems tiesiogiai, pavyko prisiliesti prie Lietuvos istorijos. Tos istorijos, kuri paženklinta netektimis, skausmu, nusivylimu ir tikėjimu pergale.

Mes be galo dėkingi, jog susitikome su Aukсутė Ramanauskaite-Skokauskiene, kuri sutiko mums pasidalinti savo prisiminimais apie tėvelį Adolfą Ramanauską-Vanagą, mes dėkingi visiems, kurie bendravo su mumis, padėjo mums, leido kurti, prisiliesti, pamatyti tai, kas be galo svarbu.

Mes manome, jog kurdami šį projektą palikome dalelę savęs. Mes kūrėme, ieškojome, vertinome.

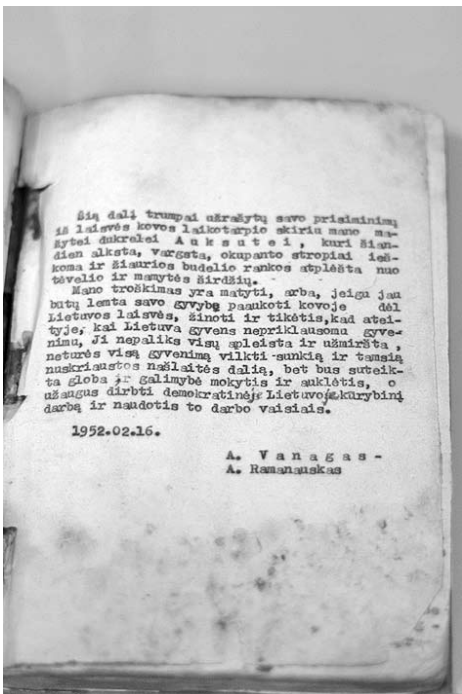
Norėčiau užbaigti 5 kl mokinio Almanto mintimis:

(Ar būtina reikėjo liūdno muzikos pabaigoje? B Ū T I N A I). Ir...penktoko Almanto skruostu nurėdėjo didelė ašara.

Nuotraukos mokytojos V. Riabovienės, M. Ždanovičiūtės, K. Majevski

Mokinių kūrybinė grupė: Milena Ždanovičiūtė, Gabriele Stravinskaite ir Karol Majevski su Aukсутė Ramanauskaite - Skokauskiene ir projekto koordinatorė mokytoja V. Riaboviene Genocido aukų muziejuje, kameroje, kur buvo kalinamas A. Ramanauskas Vanagas

Ištrauka iš knygos

Knyga, kuri sovietiniais metais buvo įrišta į tokį viršelį, norint apsaugoti nuo saugumiečių

Trandomeji marškiniai-kamera Genocido aukų muziejuje

Signatarų karas prieš partizanus

Dr. Povilas JAKUČIONIS, Vilnius

Lietuvos teismai eilinių kartą nuvylė ir įskaudino antisovietinės rezistencijos dalyvius – partizanus, laisvės kovotojus ir tremtinius. Išteisintas buvęs etatinis KGB darbuotojas Marijonas Misiukonis, dalyvavęs paskutinio Lietuvos partizano Antano Kraujelio – Siaubūno nužudyme.

Panevėžio Apygardos teismas 2014-11-26 d. išteisino genocido byloje kaltinamą M. Misiukonį. Nuosprendis dar gali būti skundžiamas Apeliaciniam teismui per 20 dienų, iki gruodžio 16 d. Byla dėl A. Kraujelio nužudymo buvo vilkinama 16 metų. Per tą laiką mirė 9 iš 10 kaltinamųjų. Tik M. Misiukonis liko gyvas. Nors prokuroras prašė teismą skirti jam šešis su puse metų kalėjimo ir pripažinti jį kaltu dėl genocido.

Sprendžiant iš teismo atstovės spaudai Jolitos Gudeliienės pranešimo, Apygardos teismo teisėjai M. Misiukonį ne teisė, bet jam advokatavo. Prokurorų surinktus argumentuotus kaltinimus jie atmetė ir sprendimą grindė vien kaltinamojo ir jo gynėjų išvedžiojimais. Esą M. Misiukonis nežinojęs, kad partizaną A. Kraujelį siekiama sunaikinti. Nors partizanų sunaikinimas buvo KGB teroro tikslas. Tam ir buvo organizuoti striub-naikintojų būriai. Nei vienas kėgėbistas negalėjo to nežinoti. Esą A.Kraujelis buvo ieškomas kaip kriminalinis nusikaltėlis. Visi žinome, kad okupantai partizanus vadino teroristais ir kriminaliniais nusikaltėliais. Be to, kriminalinius nusikaltėlius sekavo ir areštuodavo milicijos pareigūnai, ne KGB.

Apygardos teismo teisėjai nepaisė Konstitucinio Teismo išaiškinimo dėl genocido sąvokos apibrėžimo, kurio patys buvo paprašę, kad ir

vieno pasipriešinimo dalyvio nužudymas gali būti traktuojamas kaip genocidas. Tačiau teisėjai turbūt atsižvelgė į tai, kad 2000 metais prezidentas V. Adamkus M. Misiukonį apdovanojo Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu.

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga [LPKTS] savo 2014m. gruodžio mėn.13 dienos rezoliucijoje „Dėl M. Misiukonio išteisinimo“ pareikalavo, kad prokurorai apskųstų šį Panevėžio Apygardos teismo nuosprendį Lietuvos Apygardos teismui, o jei prireiks ir Aukščiausiajam Teismui, kol bus pasiektas istorinis teisingumas. Ir atimti iš M. Misiukonio aukštą valstybės apdovanojimą LDK Gedimino 3-iojo laipsnio ordiną, kaip slėpusio savo nusikaltimą žmoniškumui ir valstybei, ir to nusikaltimo iki šiol nepripažįstančiam.

Prokuroras ir Antano Kraujelio sesuo Panevėžio Apygardos teismo sprendimą M. Misiukonio byloje apskundė Lietuvos Apeliaciniam teismui. Tautiška visuomenė laukia šio teismo sprendimo.

Dar vykstant teismo procesui Kovo 11-osios signatarai prof. Aloyzas Sakalas ir buvęs Nepriklausomos Lietuvos Valstybės saugumo departamento gen. direktorius Jurgis Jurgelis pareikalavo atimti kario savanorio statusą ir Vyčio kryžiaus ordiną iš vieno iš ilgiausia kovojusių Lietuvos partizanų ir žuvusio, kai KGB apsupo namą, kuriame partizanas slėpėsi. Tą namą buvo apsupę 10 ginkluotų Utenos kagėbistų, jų tarpe buvo ir M. Misiukonis. Abu signatarai teismo proceso metu dėjo pastangas, kad M. Misiukonis būtų išteisintas.

Toks signatarų elgesys padarino kitus striub palikuonis reikalauti iš Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro [LGGRTC], kad šis panaikintų kario savanorio statusą ir kai kuriems kitiems partizanams. Manytina, jog tokiu būdu buvo norima sukelti abejones Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio [LKKS] veiklos teisėtumu ir perrašyti Partizanų karo istoriją. Būtent to paties siekia ir dabartinė Putino Rusija. Ir tai galima laikyti Rusijos informacinio karo prieš Lietuvą dalimi. Kyla teisėtas klausimas su kuo ir prieš ką veikia šie du signatarai?

Signatarai nepagrįstai kaltina partizaną A. Kraujelį žudžius nekaltus civilius žmones, remdamiesi KGB archyvų įrašais. LGGRTC istorikai net du kartus nuodugnai tyrė signatarė kaltinimus ir abu kartus padarė išvadą, jog kaltinimai partizanui A. Kraujeliui yra nepagrįsti. Visi buvę politiniai kaliniai gerai žino, kad KGB klastodavo faktus ir byloje rašydavo ne tiesą, bet tai, ko jiems reikėdavo, kad apkaltintų nekaltą. Liudininkai, grasinant kalėjimu ar tremtimi, buvo verčiami kalbėti tai, ko reikėjo tardytojui. Ir ne visiems užteko drąsos kalbėti tiesą. Tai turėtų žinoti signataras A. Sakalas, pats buvęs politinis kalinys.

Partizanai baudė okupantų kolaborantus, šnipus ir išdavikus, turėjo savo teismus, viešai nešiojo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės uniformą ir ginklus.. Jie buvo Lietuvos kariuomenė okupuotoje Lietuvoje ir tik jų sprendimai ir veiksmai buvo teisėti.

Tūlas sovietinio okupanto kolaboranto vaitaitis, dirbantis Lietuvos teisingumo ministerijoje,

Donatas Glodenis sako, kaip rašo Bernardinai.lt 2014-12-22 d., kad Lietuvos partizanai baudė ne mažiau žiauriai nei „raudonieji partizanai“. Mat jo seneli, buvusį apylinkės sekretorių jie sušaudė. Na, sušaudė turbūt ne dėl to, kad buvo sekretoriumi, bet todėl, kad gal skundė partizanus stribams, ar sudarinėjo sąrašus žmonių trėmimui. D. Glodenis bando lyginti nepalyginamus dalykus. Partizanai kalėjimų neturėjo, tad ir jų bausmės buvo griežtos. Ponui Donatui reikėtų priminti, kad raudonieji banditai degino ir šaudė išstisus kaimus, kaip, deja, ir generolo Vietrovo NKVD baudėjų divizijos, be tardymų ir teismų sušaudė tūkstančius beginklių nuo sovietinės mobilizacijos besislapstančių jaunų vyrų. Ir nepaisė jokių Tarptautinės teisės taisyklių. Nors ir kalėjimus ir Sibirą trėmimams turėjo. Ir vieni, ir kiti tokiu būdu vykdė terorą vien dėl žmonių įbauginimo.

Tokiais signatarų ir valstybės tarnautojų poelgiais netrunka pasinaudoti įvairūs Putino finansuojami sambūriai ir Rusijos Užsienio reikalų ministerija skleisdami įvairiausias klastotes, neva Lietuvoje klesti neonacizmas ir garbinami nacių kolaborantai ir civilų žmonių žudikai.

Gal verta kelti klausimą dėl jų signatarų statuso ir rentų panaikinimo už dalyvavimą Rusijos informaciniame kare prieš Lietuvą, o ne už laisvę ir nepriklausomybę kovojusių ir žuvusių partizanų. Ir valstybės tarnyboje neturėtų būti žmonių dalyvaujančių Rusijos informaciniame kare, nes Lietuvos įstatymai informacinį karą laiko grėsme valstybės saugumui ir numato baudžiamąjį persekiojimą.

Ar buvo rasti Vytauto Didžiojo palaikai karalių kriptoje 1931 m. rugsėjo 21 d.?

Atkelta iš 1 p.

Saulius PODERIS, Vilnius

Tomas Baranauskas: *Vytauto kapas Vilniaus katedroje buvo žinomas ir laikomas pagarboje iki 1655 metų, kuomet Vilnių užėmė Rusijos kariuomenė. Po 6 metus užtrukusios Vilniaus okupacijos, kurios metu miestas, ir ypač pilių teritorija, buvo smarkiai nuniokotas, Vytauto, kaip ir kai kurių kitų garbingų asmenų kapai, buvo išplėšti, sunaikinti ir nuo to laiko nebėra žinomi. Galbūt Vytauto palaikus kas nors paslėpė pačios katedros požemiuose ar išgabeno kur nors kitur – dėl to buvo pareikšta įvairių spėliojimų, bet iki šiol konkrečių žinių apie dabartinę Vytauto palaikų vietą nėra¹.*

Kazys Napoleonas Kitkauskas: *Per karus lietuviai slėpdavo savo iškilių valdovų palaikus, kad šie nebūtų išniekinti, ir pergabendavo juos į saugesnes vietas. Todėl yra tikimybė, jog kada nors katedroje netikėtai bus atrasti ir Vytauto palaikai.*

Buvo svarstoma ir tai, kad per XVII a. viduryje vykusį karą su Maskva Vytauto palaikai galėjo būti laikinai išgabenti iš Vilniaus. Pavyzdžiui, Kazimiero karstas tuomet buvo išvežtas ir paslėptas Karaliaučiuje. Tačiau yra visokių spėjimų dėl Vytauto – jo palaikų išvežti galėjo nespėti arba palaikus galėjo išbarstyti užpuolę plėšikai.

Per karus Vytauto palaikai galėjo būti ne išvežti į užsienį, o įmūryti į kokią nišą sienoje ar kolonoje katedroje. Kai kur kolonų storis siekia 2–3 metrus, taigi visai tikėtina, kad Vytauto Didžiojo kapvietė dabar ten kur nors ir yra. Tačiau tada tikriausiai palaikai buvo įmūryti ne visu ilgiu, o kaulus sudėjus į kažkokią urną².

Dr. Domininkas Burba: Vytauto palaikai galėjo pasimesti: Juk karstas per marus, karus ir potvynius buvo ne vieną kartą perkraustytas iš vienos vietos į kitą. Žmonių kaulų katedroje buvo rasta labai daug ir Vytauto Didžiojo palaikai tarp jų galėjo tiesiog pasimesti. Juk net XIX a., kai nebuvo tokių didelių neramumų, pasimėtę vieno žymiausių dailininkų Pranciškaus Smuglevičiaus palaikai. Gali būti, kad Vytauto Didžiojo palaikų niekada ir nerasime, tačiau nereikia prarasti vilties³.

Dr. Vydas Dolinskas: *Esama prielaidų, kad Vytautas galėjo būti palaidotas ir katedros viduryje, ant presbiterijos ir didžiosios navos ribos, kur yra buvęs lektoriumas ir Vytauto funduotas Šv. Kryžiaus altorius, dažnai vadintas tiesiog Vytauto vardu. Prie jo turėjo būti palaidotas vyskupas Valerijonas Protasevičius, o XVII a. pradžioje po altoriumi esančioje kriptoje buvo sudėti ir 1931 m. rastų Lietuvos bei Lenkijos valdovų Aleksandro Jogailaičio ir Žygimanto Augusto žmonų – Elžbietos Habsburgaitės bei Barboros Radvilaitės – palaikai. 1931 m. sklido kalbos, kad Lenkijai priklausančiame Vilniuje kartu su kitų valdovų kapais galėjo būti surasti ir Vytauto palaikai. Iš esmės po XVII a. vidurio nebėra patikimų žinių apie Vytauto palaidojimo vietą. Tiesa, nelabai patikimas XVIII a. šaltinis pamini, kad 1734 m. per Vilnių žygiuojanti Rusijos kariuomenė įsiveržė į katedrą ir sudaužė Vytauto epitafiją, o iš auksinės dėžutės išmėtė valdovo širdį. Bet kuriuo atveju Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto palaidojimo vietos mįslė lieka neįmintą⁴.*

Šio straipsnio tikslas – patikrinti prielaidą, ar katedros tyrimų metu 1931 m. galėjo būti surasti Vytauto Didžiojo palaikai, o juos radus, sąmoningai nusišlėpti.

Šią prielaidą tirti pradėjau dar 2008–2009 m., perskaitęs Romo Kazlausko straipsnius, rašytus prieš 20 metų įvairiuose to meto leidiniuose, kuriuose autorius citavo karalių kriptos atradimo liudininkus bei tuo metu sklandžiusius gandus. Visgi jau tuo metu šmėstelėdavo mintis, jog didžiausi šansai rasti šiuos palaikus buvo tarpukario restauracijos-konservatoriams, kurie pirmieji kompleksškai tyrė katedros požemius. Išties ir šiandien „keistai ir politiškai“ atrodo tai, jog tarpukariu tiriant katedrą atrasti tik tų valdovų palaikai, kurie buvo susiję su Lenkijos karūna, o išskirtinai Lietuvos didžiųjų kunigaikščių palaikai neatrasti nei vieni. Taigi, mano giliu įsitikinimu, **tik paneigęs prielaidą, jog tarpukariu buvo rasti Vytauto Didžiojo palaikai, būtų galima bandyti ieškoti jų toliau.**

Gandai

Išties tarpukario spaudoje sklandė kalbos apie Vytauto kapo atradimą gelbstint

Vilniaus katedrą nuo 1931 m. potvynio padarinių. Tačiau gandai (jei tokie ir buvo) apie šio kapo atradimą ne kur kitur katedroje, o būtent greta kitų valdovų – karalių kriptoje, spaudoje nepasirodė. Bene vienas pirmųjų, kuris kalbėjo apie Vytauto kapo atradimą karalių kriptoje, buvo mano minėtasis architektas Romas Kazlauskas, 10 metų ieškojęs Vytauto Didžiojo palaikų. Tikrai negaliu su tikti su visomis jo straipsniuose pateiktomis išvadomis, spėjimais, tačiau ypač atkreipiau dėmesį į šią prielaidą aiškinančius teiginius. Jis teigė, jog *Vilniaus kultūros veikėjai – istorikas J. Maceika, kunigas K. Čibiras, skulptorius R. Jakimavičius, buvo įsitikinę, kad lenkai rado Vytauto palaikus ir katedroje juos paslėpė⁵. Štai ką jis rašė savo straipsniuose: <...>istorikas J. Maceika pasakojo: „Tą dieną (kai buvo rasti valdovų palaikai 1931 m. rugsėjo 21d. – aut. past.) M. Morelovskiui pietaujant dabartinėje literatūroje svetainėje atbėgo darbininkas, nuvalęs dulkes ir kalbės nuo atrastų palaikų: „Pone, rastas Vytautas!“ Morelovskis tuoj pat nubėgo į katedrą. Kitą dieną jis svetainės lankytojams pabrėžtinai pasakojo, kad atsiklaupęs prieš Vytautą melstis, žiūri: „guli dviejų metrų ilgio griaučiai.“ O Vytautas, kaip žinia, buvo nedidelio ūgio⁶. Ką šiuo klausimu žinojo ar manė kunigas K. Čibiras, jokių žinių aptikti nepavyko (aut. past.). R. Kazlauskas pasakojo ir apie R. Jakimavičių: Skulptorius R. Jakimavičius savo mokinei Dailės instituto studentei pasakojo, kad lenkai 1931 m. surado Vytautą ir, Vilniaus vaivadijos valdžiai reikalaujant, paslėpė jį kitur⁷. Deja, bet R. Kazlauskas šiais straipsniais dar 1990-ųjų pradžioje, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, ažiotažo visuomenėje nesuklėdė. Per šiuos du dešimtmečius neatsirado istorikų-archeologų, kurie būtų bandę tikrinti šią versiją, o savo tyrimų rezultatus publikuoti. Kalbant šia tema su ilgamečiu Vilniaus pilių komplekse tyrinėtoju, architektu dr. Kaziu Napoleonu Kitkausku, jis teigė, jog apie R. Jakimavičiaus kalbas taip pat yra girdėjęs iš Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus Romualdo Budrio lūpų, o **R. Jakimavičius sužinojęs apie tai iš F. Ruščico⁸. Paklausus apie R. Jakimavičių paties R. Budrio, jis straipsnio autoriui asmeniškai teigė: R. Jakimavičius visą likusį gyvenimą uždavinėjo sau klausimą: kodėl Katedros gelbėjimo komitetas visuomenei nepasakė tikrosios tiesos apie Vytauto Didžiojo palaikus?** Apie tai, jog kriptos atradėjai rado ne trijų, o keturių valdovų kapavietę, kalbėjo ir archeologai Vytautas Daugutis bei Vytautas Urbanavičius⁹.*

Dokumentų, susijusių su katedroje vykdytais darbais tarpukaryje, archyvuose išlikę nemažai¹⁰, tačiau pabandžius juos surinkti į visumą išryškėjo dideli jų trūkumai. Trūksta kriptose atrastų palaikų aprašų, ataskaitų, didžiosios dalies su požemių tyrimais susijusių protokolų. Išties, sunku patikėti, kad taip skrupulingai atliktas Katedros gelbėjimo komiteto (toliau – KGK) darbas, susijęs su katedros pamatų tvirtinimu, geologiniais tyrimais ir jos restauracija, atliekant archeologinius tyrimus, nebuvo stropiai fiksuojamas. Kaip paaiškėjo vėliau, archyvuose nėra būtent tų dokumentų, kurie galėtų patvirtinti ar paneigti šią hipotezę. **Nepavyko aptikti nei vieno KGK dokumento, kuriame būtų parašyta, jog Vytauto Didžiojo palaikai yra surasti. Tačiau neradau ir tokių dokumentų, kuriuose būtų nors žodžiu užsiminta apie Vytauto kapo paieškas.**

Jubiliejus. 1930 m. – Vytauto Didžiojo metai

1930 m. nepriklausomos Lietuvos Respublika šventė Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių jubiliejų. Apie šią šventę daug rašė to meto spauda, Kaune buvo įsteigtas Vytauto Didžiojo vardu pavadintas komitetas, kuris rūpinosi jubiliejaus organizaciniais klausimais (Vyriausiasis Vytauto Didžiojo 500 metų mirties minėjimo komitetas – red. past.). Buvo rengiami banketai, statomi paminklai, organizuojama dainų šventė, sodinami medžiai, leidžiami atvirukai su

kunigaikščio atvaizdu, per Lietuvą nešamas Vytauto Didžiojo paveikslas. Nebuvo nė dienos, jog spaudoje nebūtų minimas didžiojo kunigaikščio vardas. Išties, tetrūko tik vieno – nuoseklaus lietuvių mokslininkų darbo dar kartą renkant informaciją apie šio didžiavyrio palaikų likimą Vilniaus katedroje ir galimą jų vietą. Deja, tačiau prieiga prie archyvinių duomenų okupuotame Vilniuje to atlikti neleido Lietuvos ir Lenkijos diplomatiniių santykių nutraukimas. Pasikliaujama buvo tik Nepriklausomybės akto signataro D. Malinausko iškelta versija, jog Vytauto Didžiojo palaikai kartu su vysk. V. Protasevičiaus jau yra surasti 1910 m. ir guli sukrauti dėžėje katedros požemyje. Štai ką to meto spauda pasakojo apie signataro D. Malinausko versiją: *Nežinau, ar beturime dar nors vieną mums brangesnę tautos relikviją už didžiausio mūsų monarcho Vytauto kaulus, palaidotus jo paties pastatindytoje Vilniaus katedroje? [...] (Vytautas – aut. past.) įsakė patį save palaidoti nebe vyskupų kriptoje, bet Vytauto karsto rūsy. Protasevičiaus papėdiniai baigė tą naikinimo darbą lig pat galo ir taip rūpestingai nutrynė visas Didžiojo Vytauto atminties žymes, kad pereitą šimtmetį jau tik iš juodos marmurinės lentos sienoje tegalėjai patirti, kad kadaise kažkur apie tą vietą kaulų palaidotų būta, nes įėjimas į rūsį buvo taip rūpestingai grindimis uždengtas, kad niekas jau nebegalėjo jo rasti. Visai atsitiktinai tiktai senelis Jonas Gira, daug nusipelnęs katedros zakristijonas, kuo rūpestingiausiai ėjęs tas pareigas penkiasdešimt kelis metus, dasipro-tėjo, kurioje būtent vietoje turi būti įėjimas, ir patikėjo tai savo viršininkui – katedros kustui kun. Kurčiauskiui [Kurčevskis], kuris tuojau pasidalino ta naujiena su savo draugu gydytoju Zahorskiu. Tatai buvo neilgai prieš pradedant ruošti švęstį Žalgirio laimėjimo 500 metų suka-tuves. Ir šit, vieną dieną po pietų staiga atvyko į katedrą kun. Kurčiauskis, su ponu Zahorskiu, kun. Savičkiu ir keletu darbininkų ir, įsakęs uždaryti bažnyčią ir pašalinti visus jos tarnau-tojus, paliekant tiktai zakristijono sūnų, kuriam uždraudė išeiti iš zakristijos, pasiėmė senelį Girą, pradėjo laužtis į karsto rūsį. Zakristijonui protestuojant, kad exhumacia tegalima daryti tik tam tikromis aplinkybėmis, būtinai laikantis tam tikrų formalumų, su tam tikru ceremonialu ir prie liudininkų, bet ne vogčia ir slaptai, – jam buvo atsakyta, kad ne jo dalykas mokyti kunigą prelatą ir kustošą, o slaptai tai daryti esą reika-linga, atsižvelgiant į maskolių caro valdžią, kuri galinti neleisti. Nesuovokdamas, kaip dar būtų galėjęs daugiau priešintis savo vyriausybei, tas doras žmogelis turėjo palikti tiktai nebyliu liudininku to plėšikiško užpuolimo, įsilaužiant į karsto rūsį, iki pagaliau neteko jėgų. Mat, kai ti-krai įėjo į rūsį, jis kuo aiškiausiai pamatė du šalia viens kito stovėjusius karstus, bet jam nė iš akių jų neišleidžiant, staiga abu karstai išnyko, nes jiedu buvo jau taip sutrūniję, kad nuo įsiveržusio oro bematant abu į dulkes subyrėjo. Tatai taip ji išgąsdino, kad iš rūsio teko jį apalpusį išnešti. Vėliau jis tematė, kaip buvo surinkti į medinę nuo makaronų dėžę kaulai ir išnešti paskum į rūsį, esantį už didžiojo altoriaus, ir kaip p. Zahorskis, pasiėmęs iš zakristijos seną kamžą, įsirišo į ją iš karsto rūsio išneštus į laikraščius įvyniotus kažkokius metalinius daiktus, kuriuos pasiėmė su savim, išeidamas apie 11 valand. naktį iš bažnyčios. Be paliovos sąžinės graužiamam, kas toliau gali atsitikti su iš Vytauto karsto išneštais jo kaulais, tam doram zakristijonui taip suiro nervai, kad bemaž visiškai nebegalėjęs daugiau miegoti nei valgyti. Negalėdamas nusiraminti, jis atėjo vieną dieną pas p. Donatą Malinauską, ku-riuo visiškai pasitikėjo, ypač po to, kai šis sugebėjo priversti pirmą buvusį katedros kustušą prelatą Gerasimavičių sugrąžinti į tą pat katedrą jau buvusi išvežta iš jos Vytauto portretą, – ir prašė išklausti tą baisią paslaptį, kurią ir jam tesiryžo patikėti tiktai su sąlyga, kad iškilmingai būtų pažadėta laikyti tatai paslaptį bent iki jo mirties, kurios jis netrukus tikėjosi. Gavęs sutikimą, jam viską kuo smulkiausiai papasakojo, prašydamas rytojaus dieną sutartą valandą susitikti su juo suodely prie katedros, kad galėtų jam parodyti viską, kas dar buvo likę. P. Malinauskas tuo būdu matė Vytauto ir Protasevičiaus kaulus, supiltus jau į dėžę, ir išilgai visos Vytauto kaktos, truputį įžambiai, tebebuvo dar liekana jau sutrūnijusio papuošalo šniūrelio, ant kurio aiškiai buvo matyti dar tebeblizganti, be abejojimo, nuimtos karūnos*

žymė. Tuo tarpu ant Protasevičiaus galvos buvo nedidelė ir nevysai sutrūnijusi tiktai jo vyskupiš-ka kepurėlė. Baisiausiai viso to, ką savo akimis pamatė, sujaudintas, p. Malinauskas tiesiog bėgte išbėgo iš katedros toli už miesto, stengdamasis bent fiziškai nuvargti ir nuo žmonių pasišalinti. Sugrįžęs nebeiškentė nepasidalinęs tatai su d-ru Basanavičium, įprašęs jį garbės žodžiu laikyti pa-slaptį, iki numirs Gira. Gira netrukus, maždaug po metų, ir pasimirė. Ir kai netrukus po jo mirties pasklido žinia apie kažkokią paslaptįgą karūną ir šalmą, padėtus Krokuvos Vavelio skarbinye, d-ras Basanavičius pareikalavo iš p. Malinausko leisti jam nebelaikyti ilgiau paslapties ir, gavęs sutikimą, kreipėsi į prokurorą, prašydamas ištirti tą bylą ir nusikaltėlius patraukti tieson. Tuo tarpu Vilniaus apygardos teismo prokuroras, kažkoks Akermanas, pavedė tą bylą taip, kad kuo greičiausiai patyrė apie ją asmenys, iš kurių galima buvo tikėtis už pėdsakų nutrynimo di-delio atlyginimo. Kiek jis už tai gavo, nelengva pasakyti, bet žinoma tėra, kad tas jo biznis labai blogai jam teapsimokėjo. Nes, kai jis atsiuntė pas p. Malinauską kažkokį poneį, kuris prisistatė kriminalinės policijos viršininku Tiškevičium ir paprašė duoti jam toį byloį savo parodymą, tai p. Malinauskas pareiškė, kad po to visko, kas įvyko, ne tik nesuteiks jam jokių žinių, bet dar prašys aukštesnę vyresnybę ištirti pono prokuroro beša-liškumą ir kad į jo atsiųstus paklausimus atsakys tiesiog tiktai aukštiesiems teismo valdininkams. Ne-trukus po to Akermanas, stengdamasis išsisukt iš tos bylos, turėjo baigti savo teismo karjerą ir eiti savanorių į frontą. Tuo tarpu Vytauto karsto apiplėšėjai buvo taip pasitikėję tuo savo protekto-riu, kad paskutinėmis dienomis, jam dar tebesant prokuroru, vienas labiausiai toje byloje įsivėlusių – p. Zahorskis pagrasė vienam Vilniaus lenkų laikraštėly, net p. Malinauską trauksiąs tieson, į ką tačiau šis atsakė valdžios organe, kad tatai telaiko tik bergždžiu pasigyrimu, ir įrodymui, kad Zahorskis neišdrįs tuo reikalu traukti jį į bet kurį teismą, pasisiūlė eiti lažybų iš gana didelės pinigų sumos visuomenės tikslams. P. Zahorskis tačiau turėjo po to nutilti, nes gerai žinojo, kad dar tebegyvena Vytauto kaulų kuklaus gynėjo Giros sūnus, kuris taip pat buvo ne mažai matęs. To biaueraus nusikaltimo žymėms nutrinti daug vė-liau paskum buvo sufabrikuotas kažkoks „aktas“, kuris, kaip ir anie Vytauto kaulai neva tai buvęs drauge įdėtas į bendrą karstą su Protasevičiaus kaulais ir paliktas karsto rūsy¹¹.

Būtent šiems, o ne jokiems kitiems kau-lams¹² D. Malinauskas Čekijoje buvo užsaks karstą, kuris turėjo būti įkeltas į pagal V. Gry-bo projektą pagamintą sarkofagą. Sarkofagas turėjo būt pastatytas Vilniaus katedroje, o karstas su didžiojo kunigaikščio relikvijomis į jį įkeltas.1930 m. kovo mėnesį Vilniaus bazilikos kapitula atsisakė duoti leidimą sarkofagą statyti Vilniaus katedroje, moty-vuodama tuo, jog paminklas Vytautui jau esąs katedroje, o apie sarkofagą net nenorinti kalbėti, nes nežinanti, kurioje Bazilikos vieto-je yra kunigaikščio palaikai, o D. Malinausko kalbos apie tariamą jų atradimą neturi nei menkiausio pagrindo¹³. Karstas sarkofagui po jo pagaminimo Čekijoje 1933 m. buvo atgabentas į Vilnių ir laikytas Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Panašu, jog šia versija apie neva „autentiškus“ didžiojo kunigaikščio Vytauto kaulus, surastus katedroje 1910 m., D. Ma-linauskas tikėjo visą likusį gyvenimą. Dar 1939 m., būdamas 70 metų, D. Malinauskas pagerėjus sveikatai, ruošėsi važiuoti į Vilnių ir priversti kapitulą grąžinti šiuos kaulus bei sudėti į karstą¹⁴. Sarkofago projektas taip ir nebuvo realizuotas, šiandien – tai vieninte-lis V. Grybo neįgyvendintas sumanymas. Nenoriu plėstis į šią istoriją, juo labiau kad tai jau yra atlikęs Viktoras Jencius-Butautas savo knygoje, skirtoje D. Malinausko bio-grafijai¹⁵.

Deja, bet nepavyko rasti žinių, jog tar-pukariu nepriklausomos Lietuvos istorikai, kultūros veikėjai ar politikai bent būtų bandę aiškintis, tikrinti D. Malinausko iškeltą ver-siją dėl šių kaulų autentiškumo.

O Kaune įsteigtas Vyriausiasis Vytauto Didžiojo 500 metų mirties minėjimo komite-tas iškėlė keletą uždavinių:

1) surinkti istorinių žinių apie dingusius Vytauto ir kitų valdovų palaikus Vilniaus katedroje,

Ar buvo rasti Vytauto Didžiojo palaikai karalių kriptoje 1931 m. rugsėjo 21 d.?

Atkelta iš 8 p.

Saulius PODERIS, Vilnius

2) pastatyti sarkofagą Vytauto kaulams sudėti, jei pavyktų juos atrasti.

Rūpestinga istorinių žinių paieška užsiėmė kapitulos atstovai, mokslo ir techniškoji komisijos, o joms vadovavo konservatorius dr. Stanislovas Lorentzas (Stanislaw Lorentz) bei prof. Julius Kłosas (Julius Closs). Lieka neaišku, kiek tų istorinių žinių buvo surinkta, tačiau akivaizdu, jog jų buvo ieškoma ne tik kapitulos archyve, istoriniuose dokumentuose, praeties istorikų darbuose, bet ir žodinėje tradicijoje.

Iš šių žinių bene svarbiausia buvo aptikta kun. Pranciškaus Ksavero Bohušo (Franciszek Ksawery Bohush) laiške, rašytame 1806 m. kunigaikščiui Kazimierui Čartoris-kiui (Kazimierz Czartoryski): [...] *Kuris dabar saugomas Vilniaus katedros prelatu, smalsumo vedamas norėjau pamatyti rūšį, kuriame yra Vytauto ir Aleksandro palaikai. Niekas man jo parodyti nemokėjo. Zakristijonas net nežino, kad čia yra palaidoti. Juk tai katedros fundatoriai!*¹⁶

Kunigas, Vilniaus katedros prelatas, kapitulos narys K. Bohušas tyrinėjo kapitulos aktus, darė jų išrašus¹⁷, parengė Vilniaus katedros kapitulos 1501–1783 m. aktų santrauką (1895), domėjosi valdovų kapais, taip pat ir karaliaus Mindaugo. Iš šio laiško buvo aišku, jog kun. Bohušas yra radęs duomenų, su kuo vienoje kriptoje galimai yra palaidotas Aleksandras Jogailaitis.

*Kas, jei ne šios šventovės prelatas, privailėtų apie Vytauto kapą žinoti? Svarbu yra ir tai, kad čia turime reikalą su asmeniniu laišku kunigaikščiui, su kuriuo prelatų jungia artimi santykiai. Kuriam juo labiau nori ir gali rašyt tiesą*¹⁸, – straipsnyje, skirtame Vytauto Didžiojo karūnos ir kitų valdovų palaikų klausimui, teigė M. Morelovskis.

Paieškos Vilniaus katedroje prasidėjo liepos mėnesio pabaigoje¹⁹. Katedra tyrinėta dėl keleto priežasčių, viena jų – ištirti ir parengti kriptą, esančią po centriniu altoriumi, profesorius B. Balzukevičius kuriamam Vytauto sarkofagui pastatyti. Jo pastatymas buvo šio jubiliejaus „vinis“²⁰. Ištyrus kriptą po centriniu altoriumi, konstatuota, jog joje nėra skliautų nei požemių²¹. Buvo ištirtos ir kriptos po koplyčiomis, tos, į kurias buvo galima patekti – karališkoji („Valavičių“ – aut. past.) ir „Goštautų“, kurioje rasta nemažai žmonių kaulų²², tačiau Vytauto Didžiojo palaikų, kaip teigė spauda, aptikti nepavyko. Nors to meto spaudoje to neaišiuota, reiktų atkreipti dėmesį, jog buvo ieškota Vytauto ir Aleksandro palaikų, manant, jog jie palaidoti ne po Šv. Kazimiero koplyčia, o atskiroje kriptoje. Tai įrodo J. Kłoso interviu tyrimams pasibaigus²³. Rudens pradžioje Vilniaus kapitula, nepaaiškindama priežasčių, atsisakė duoti leidimą B. Balzukevičiaus sarkofago statybai, kurio projektas jau buvo baigtas rugpjūčio mėnesį.

Šoki ruotai tokio netikėto sprendimo spalio 15 d. susirinkusiai Vyriausiajai Vytauto Didžiojo 500 metų mirties minėjimo komiteto meninei komisijai Komiteto prezidentas Folejevskis (Folejevski) perskaitė profesorius F. Ruščico atstatastydinimo laiška:

Didžiai Gerbiamas Pone Prezidente,

Eilę mėnesių d. k. Vytauto 500-ųjų mirties metinių minėjimo Laikinojo Komiteto Organizacinė Komisija dirbo ties tų metinių pagerbimo būdu. Apsistojęs ties sarkofagu Vilniaus Bazilikoje pastatymo projektu Komitetas specialiai komisijai pavedė ištirti kriptą ir pamatus bei skyrė reikiamas lėšas. Tiriameji darbai buvo įvykdyti. Be to, Organizacinei Komisijai buvo žinoma, kad vienas iš Vilniaus dailininkų-skulptorių savo iniciatyva kuria sarkofago projektą.

Sprendžiant dėl tiriamųjų darbų ir visose diskusijose šia tema dalyvavo Vilniaus Kapitulos atstovai ir iš tos pusės prieštaraavimo nebuvo.

Dabar Vilniaus Kapitula atsisakė suteikti leidimą pastatyti d. k. Vytauto sarkofagą Vilniaus Bazilikoje. Manydamas, kad Organizacinė Komisija finansišškai ir moraliai jau įsitraukė, o dabartinis projekto realizavimas negalimumas nenubraukia pačios idėjos, tačiau bet koks kitas Vilniaus Katedroje besilūsinčio jos fundatoriaus mirties metinių minėjimo būdas pakeistų pirminį Organizacinės Komisijos sumanymą, su kuriuo aš kaip Komisijos narys solidarizavausi, labai prašau Jus, Pone Prezidente, išbraukti mane iš Organizacinės Komisijos narių sąrašo.

Ferdinandas Ruščicas

*Vilnius, 1930 m. spalio 13 d.*²⁴

Po F. Ruščico atsistatydinimo bei uždraudimo statyti sarkofagą Komitetas atsidūrė keblioje padėtyje. Laiko parengti naująjį jubiliejaus scenarijų nebeliko. Reikėjo greitai ko nors imtis. Dar tame pačiame posėdyje naujuoju Komiteto pirmininku buvo išrinktas prof. Liudomiras Slendzinskis (Ludomir Slendzinski). F. Ruščiciui buvo pasiūlyta tapti Komiteto nariu. Peržiūrėta keletas projektų, susijusių su Vytauto atminimo medalio kūrimu, atminimo lentos fundacija Trakuose, tačiau apsisotota ties red. Mackevičiaus (Mackiewiczza) idėja pastatyti paminklą Vytautui Didžiajam Aukštutinės pilies bokšte²⁵, taip pat Aukštutinės pilies bokšte funduoti Vytauto Didžiojo atminimo muziejaus projektą²⁶. Tačiau po dviejų susirinkimų (1930 m. spalio 25 d. susirinkime – aut. past.) Komitetas savo planus kiek pakoregavo – vienbalsiai buvo nuspręsta paminklą statyti Aukštutinės pilies kieme, priešais rūmų griuvėsius, o šiuo projektu rūpintis pavesta profesoriams B. Balzukevičiui, J. Kłosui ir L. Slendzinskiui²⁷. Komisija taip pat pasiūlė iš prof. B. Balzukevičiaus išpirkti sarkofago projektą²⁷. Buvo manoma, jog paminklo pastatymas Aukštutinėje pilyje nereikšė sarkofago pastatymo galimybės nutraukimo, kuris būtų *vienintelis tinkamas unijos šalininko bei didžiojo Žalgirio mūšio didvyrio pagerbimas*²⁹. Gruodžio 6 d. Komiteto posėdyje nutarta, jog pats paminklas, anot S. Lorentzo, turėtų kainuoti apie 50–60 tūkst. zlotų ir būti apie 9 m aukščio. Anot F. Ruščico, tos dienos posėdis buvo ištis aistringas, dar kartą negailėta kritikos kapitulai. Ypač pasireiškė prof. Limanovskis (Limanowski)³⁰, prof. L. Slendzinskis buvo dėl visko nusivylęs ir praradęs norą³¹...

Pamaldos už didžiojo kunigaikščio vėlė Vilniaus arkikatedroje bazilikoje laikytos tik lapkričio 7 d. 9. 30 val. ryto. Tą pačią dieną, tik prieš 500 metų, didžiojo kunigaikščio palaikai buvo atgabenti iš Trakų Salos pilies į Vilniaus katedrą. Šventovės viduryje buvo pastatytas katafalkas, apstatytas žalumynais. J. E. arkivyskupas R. Jalbžykovskis laikė mišias, o pamokslą šioms metinėms pasakė J. E. kun. K. Michalkevičius. Mišiose bazilikoje pirmose eilėse dalyvavo visų valdžių, universiteto atstovai, taip pat vaivada Račkevičius (Raczkiewicz), visi laikinojo Vytauto Didžiojo 500 metų mirties metinių minėjimo komiteto nariai, daugelis miesto inteligentijos atstovų³². Netrumpoje savo kalboje kun. K. Michalkevičius palietė ir Vytauto kapo klausimą:

[...] *Čia palaidojo Didysis Kunigaikštis Vytautas savo mylimą žmoną Oną ir šalia jos liepė amžinam poilsiui jį paguldyti. Deja, katedros perstatymo metu (pabaigta 1800 m.) visi karstai (Aleksandro, Barboros, Elžbietos), taip pat ir Vytauto buvo ne tik iš vietos išjudinti, bet, kas blogiausia, nežinoma, ar ir kur buvo padėti...*³³

[...] *Daug prieštaraimų ir nenatūralumo. Buvo visi įprastiniai reprezentantai, iš karininkų (dėl santykių su arkivyskupu) – nieko [...]*³⁴. Taip savo dienoraštyje F. Ruščicas apibūdino šį jubiliejaus minėjimą katedroje.

Apie „antilietuviškas“ J. E. arkivyskupo R. Jalbžykovskio pažiūras tuo metu buvo kalbama nemažai. R. Jalbžykovskio paskyrimas vyskupu tenkinio tik vieną pusę, t. y. lenkus. Lietuviai su baltarusiais dažnai priekaištaudavo, kad vyskupo veikla šališka. Kad iš parapijų, kuriose gyvena įvairių tautybių žmonės, bet daugiau yra nelenkų, nepagrįstai šalinami kunigai nelenkai. 1928 m. popiežiaus nuncijui buvo pateiktas skundas, kad arkivyskupas nėra šališkas ganytojas ir prašymas pranešti apie lietuvius padėti popiežiui³⁵. R. Jalbžykovskio „antilietuviškos“ nuotaikos išliko ir iki pat Vilniaus krašto atsiėmimo 1939 m.

Karalių kriptos atradimas

1931 m. pavasario potvyniui nusiaubus miestą ir paplovus katedros pamatus,

Sarkofagą Vytauto Didžiojo palaikams projektavo artimas F. Ruščico bičiulis, skulptorius prof. Boleslovas Balzukevičius. Projekte kunigaikštiška mitra papuoštas Vytauto kūnas vaizduotas gulintis ant postamento, ant krūtinės sudėtosė rankose laikantis kalaviją

šventovės sienose ir lubose atsivėrė dideli įtrūkimai. Sutrūkinėjo katedros frontonas, įdubo Šv. Kazimiero koplyčios grindys, katedrai kilo griūties pavojus. Reikėjo imtis skubių priemonių. Dėl to liepos 17 d. buvo sušauktas KKG, kurio sudėtyje buvo 5 komisijos ir Vykdomasis komitetas. KKG vadovu vienbalsiai išrinktas architektas, paveldosaugininkas J. Kłosas, bendradarbiauti pasikvietęs jauną techniką, būsimą architektą Joną Pekšą. Reiktų pastebėti, jog didelę dalį KKG narių sudarė laikinojo Vytauto Didžiojo 500 metų mirties metinių minėjimo komiteto Organizacinės komisijos nariai, kurių santykiai su katedros hierarchais po Vytauto Didžiojo jubiliejaus metų įvykių liko įtempti. Įsteigus KKG, pirmiausia reikėjo rasti būdą, kaip sutvirtinti katedros pamatus ir apsaugoti statinį nuo griūties pavojaus. Detalūs inžineriniai-konstruktiniai pastato pamatų tyrimai buvo galimi tik patekus į jo požemius. Pirmieji katedros gelbėjimo darbai pradėti nuo Šv. Kazimiero koplyčios požemio tyrimų, kur, remiantis turimais istoriniais duomenimis, buvo karalių palaidojimo vieta ir kurioje po potvynio įdubo grindys. Tačiau tyrėjams greitai teko nusivilti. Nuėmus koplyčios grindų plyteles ir pradėjus kasinėjimus, paaiškėjo, jog rūsys po koplyčia buvo neįrengtas ir karališkieji palaikai ten niekada negulėjo... Tiriant altoriaus aplinką rugpjūčio 24 d. buvo surastos dvi švino-alavo dėžutės su Vladislavo Vazos IV širdies ir vidaus organų liekanomis. Daug skylių dėžutėse rodė tai, kad jos buvo apiplėštos per karus.

[...] *Geriau išlikusi dėžė su karališka (Vladislavo Vazos IV) širdimi ir viduriais turi nuplėštą dugną, o keliuose vietose yra aštrių įrankių perpjauta, jos kaklelis su užsukimu yra visiškai nupjautas. Kita dėžė yra visai sudaužyta, jos išlikę tik fragmentai. Lengvai randamas paikinimas, kodėl dėžės taip ženkliai sunyko. Jos buvo sudėtos po koplyčios altoriumi, neabejotinai brangioje urnoje, 1648 m.*

*Plėšikai paėmė urną, dėžėse ieškojo brangenybių, o jų neradę dėžes paliko. Sunku su visu užtikrintumu pasakyti, kada abi dėžės galėjo būti sudėtos atgal į nišą. Sprendžiant iš to, kad jos buvo tiesiog užpiltos žemėmis ir nuolaužomis, reikėtų manyti, kad tai atsitiko dar Maskvos kariuomenei plėšikaujant, arba betarpiškai po kapitulos sugrįžimo į Vilnių, kai visa katedra buvo griuvėsiuose [...]*³⁶.

¹⁴ DOLINSKAS, V. *Kur palaidotas Vytautas Didysis* (2010). Prieiga per internetą: <http://v1.valdovurumai.lt/Naujienos/kur_palaidotas_vytautas_didysis.htm>.

¹⁵ KAZLAUSKAS, R. Ieškome Vytauto Didžiojo kapo. In *Vytautas Didysis ir Lietuva*. Vilnius, 2009, p. 124–126.

¹⁶ KAZLAUSKAS, R. Kur šandien Vytauto palaikai? *Kalba Vilnius*, 1990, nr. 7, p. 4; *Lietuvos paminklai*, 1990, nr. 1 (3), p. 4–5.

¹⁷ *Ibid*

¹⁸ Ferdinandas Ruščicas – dailininkas, laikinojo Vytauto Didžiojo 500 metų mirties metinių minėjimo komiteto Organizacinės komisijos vadovas, Katedros gelbėjimo komiteto, istorinės-mėninės komisijos, dalyvavusios tiriant kriptas ir randant valdovų palaikus, vadovas.

¹⁹ Vytautas Urbonavičius 2010 m. sukūrė filmą iš ciklo „Šventaragio slėnio mislės“ pavadinimu „Vytauto Didžiojo kapavietės“, kuriame spėjama, jog Vytauto Didžiojo palaikai kartu su kitų valdovų palaikais galėjo būti paslėpti prieš 1655 m. karą ir surasti 1931 m. Vėliau autorius, remdamasis filme pateikta medžiaga, parašė straipsnį „Vytauto Didžiojo kapavietės (nauja hipotezė)“ (*Kultūros barai*, 2011, nr. 1).

²⁰ Pagrindinį šių dokumentų rinkinį sudaro Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (LMAVB) Retų spaudinių skyriuje saugomi, Vilniaus arkivyskupijos kurijos fondo dalį sudarantys KKG posėdžių protokolai, atsišaukimai, korespondencija, finansinės ataskaitos ir kt. Kita šio rinkinio dalis yra saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA), dalis – Lietuvos dailės muziejuje (LDM).

²¹ Barbariškas lietuvių relikvijų profanavimas Vilniaus katedroje. *Lietuvai*, 1927 05 30, nr. 118, p. 1.

²² Šandien dažnai painiojamos žinios apie šį karstą ir jam skirtas didžiojo kunigaikščio relikvijas. Kartais klaidingai kalbama ir manoma, kad karstas buvo skirtas Vytauto Didžiojo relikvijoms, kurių katedroje ieškota 1930 m. ir vėlesniais katedros tyrinėjimų metais tarpukariu, o jų neradus, laikytinas Vytauto Didžiojo kenotafu. Šia klaidinga informacija skelbia ir užrašas prie šio sarkofago, šandien eksponuojamo Vilniaus katedros požemiuose.

²³ LMAVB RS f242 vnt.502 lap.15R LMAVB RS f44 vnt.131 lap.1R.

²⁴ Donato Malinausko 70 metų sukaktis. *Naujoji Romuva*, 1939 03 19, nr. 11 (425).

²⁵ JENCICUS-BUTAUTAS, V. 1918 m. *Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas*. Trakai: Voruta, 2011.

²⁶ DEBICKI, L. *Puławy*, monografia na podstawie archiwum ks. Czartoryskich w Krakowie, t. III, Lwów, 1888, p. 39.

²⁷ Zahorski, W. *Katedra Wileńska*. Wilno, 1904, p. 11, p. 180.

²⁸ MORELOWSKI, M. Korona i helm znalezione w Sandomierzu a sprawa korony Witolda i grobowców dynastycznych w Wilnie. *Ateneum Wileńskie*, rocznik VII – zeszyt 3–4, Wilno, 1930, p. 624.

²⁹ Specjalna komisja konserwatorska zbada podziemia i fundamenty Bazyliki. *Slowo*, nr. 170(2380), 1930 07 27, p. 3.

³⁰ Wobec odmowy Kapituły. *Kurjer Wileński*, nr. 236(1878), 1930 10 12, p. 5.

³¹ Urzędowe wyjaśnienie w sprawie badania podziemi Bazyliki. *Kurjer Wileński*, nr. 242(1884), 1930 10 19, p. 5.

³² *Ibid*

³³ Tyrimams pasibaigus, prof. J. Kłosas davė interviu dienraščio „*Slowo*“ žurnalistui, iš kurio matyti, jog profesorius, o greičiausiai ir visa tyrimų komisija, manė, jog Aleksandro Jogailaičio ir Vytauto Didžiojo palaikai guli ne po Šv. Kazimiero koplyčia, o kriptoje, esančioje kitoje katedros vietoje (XIX–XX a. istorikai teigė, jog Aleksandras Jogailaitis yra palaidotas kartu su Elžbieta Habsburgaitė ir Barbora Radvilaite kriptoje, po Šv. Kazimiero koplyčia – aut. past.). Paklausus profesoriaus, ar buvo tyrinėti Šv. Kazimiero koplyčios požemiai, jis atsakė: *Žinoma, ne. Komisija netyrė jos požemius, tyrimų atveju reiktų uždaryti koplyčią tikintiesiems. Šioje koplyčioje išsisi Lenkijos karalių palaikai: Barboros Radvilaite, Elžbietos Habsburgaitės ir karaliaus Vladislavo IV širdis (Aleksandro Jogailaičio palaikai neminimi – aut. past.)*. Nowy loch w podziemiach Katedry. *Slowo*, nr. 235(2445), 1930 10 12, p. 3.

³⁴ Trudności w pracach Komitetu Obchodu Witoldowego. *Kurjer Wileński*, nr. 239(1881), 1930 10 16, p. 3. *Ibid* Obchód Witoldowy. *Slowo*, nr. 238(2448), 1930 10 16, p. 3.

³⁵ *Ibid* Obchód...

³⁶ *Ibid* Trudności...

³⁷ Uchwały komitetu Witoldowego. *Kurjer Wileński*, nr. 248(1881), 1930 10 26, p. 3.

³⁸ *Ibid*

³⁹ *Ibid* Trudności...

⁴⁰ Komitet obchodu W.Ks. Witolda. *Slowo*, nr. 282 (2492), 1930 12 07, p. 3.

⁴¹ RUSZCZYC, F. *Dziennik w Wilnie, część druga*. Warszawa, 1996, p. 548.

⁴² Nabożeństwo za duszę ś. p. W. Ks. Witolda. *Kurjer Wileński*, nr. 258(1900), 1930 11 08, p. 2.

⁴³ Nabożeństwo żałobne za duszę ś. p. Wielkiego Księcia Witolda. *Slowo*, nr. 257(2467), 1930 11 08, p. 3.

⁴⁴ *Ibid* RUSZCZYC, F. *Dziennik...*, p. 539.

⁴⁵ MAKALUSKAS, B. *Vilnijos lietuvių 1920–1939 metais*. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 62.

⁴⁶ LORENTZ, S. Groby królewskie w Wilnie. *Kurjer Wileński*, nr. 232(2873), 1933, p. 2.

Kun. Juozas Dubietis

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia 2014 m. Nr. 16

Švenčionys. Pasitraukimas į Vilnių

J. Dubietį kaip dvasininką arkivyskupas R. Jalbžikovskis vertino gana gerai. Arkivyskupas 1937 m. balandžio 2 d. pranešė Švenčionių klebonui Domininkui Gailiušui, kad jis turėtų perimti Beniakinų parapiją; kartu apie tai pranešta Lydos dekanui Hipolitui Bojarunecui (LVIA 694-5-131). J. Dubiečiui tą pačią dieną pranešta, kad jam reikia perimti Švenčionių parapiją; apie tai informuotas Švenčionių vicedekanas, Dunilovičių (Danilovo) klebonas Felicijus Kačmarekas (LVIA 694-5-3925). Perkeltas klebonu į Švenčionis 1937 m. balandžio mėn., po penkių mėnesių Dubietis paskirtas ir Švenčionių dekanu. Tačiau Beniakinų bažnyčia ir beneficiją seminarijos laikų bendramoksliai D. Gailiušui J. Dubietis perdavė tik 1937 m. spalio 7 d. Dalyvavus Lydos dekanui H. Bojarunecui, parapiją perduota ir perimta pagal gegužės 25 d. surašytą inventorių, sulgybinus jį su senu 1925 m. inventoriumi (LVIA 694-5-135).

Dirbęs Švenčionyse pustrėčių metų, J. Dubietis bažnyčiai parūpino naujus varpus.

Galima paminėti dar kai kuriuos su J. Dubiečio klebonavimu Švenčionyse susijusius faktus.

Naktį iš 1937 m. rugsėjo 1-osios į 2-ąją savo namuose buvo nužudytas Švenčionių parapijos Račkiskės palivarko ir koplyčios savininkas Mykolas Čechavičius. Žudikai – sūnus Jaroslavas ir duktė Eugenija. Ligot laikyti koplyčioje pamaldų atvykdavo kunigas iš Švenčionių. Artėjo rugsėjo 29-oji – koplyčios patrono diena. Todėl J. Dubietis rugsėjo 22 d. kreipėsi į arkivyskupą: ar po tokio žiauraus įvykio galima koplyčioje laikyti pamaldas? Kurija rugsėjo 23 d. atsakė, kad koplyčioje ir toliau galima melstis, dargi prašant atleidimo už padarytą nusikaltimą (LVIA 694-5-3925).

Kurija 1938 m. kovo 16 d. pranešė J. Dubiečiui, kad vyskupas ordinaras leido pašventinti koplyčią Švenčionių kalėjime.

1927 m. rudenį Švenčionių apskrities J. Pilsudskio vardo gimnazija rūpinosi gauti ilgalaikiai nuomai šalia gimnazijos esantį bažnytinės žemės sklypą sporto aikštei įrengti. Bažnyčia 1928 m. gimnazijai išnuomavo 93 m x 40 m sklypą, o 1935 m. dar 10 kv. m žemės. Gimnazija 1939 m. balandžio mėn. vėl norėjo gauti nuomai dar 10 kv. metrų šaudyklai praplėsti. Klebonas J. Dubietis sutiko ir apie tai 1939 m. balandžio 17 d. pranešė kurijai (LVIA 694-5-3926). Mat prie bažnyčios buvo 7 ha jos žemės; už 4 km nuo miesto bažnyčiai dar priklausė 35 ha palivarkas.

Švenčionių dekaną pareigas formaliai ėjęs J. Dubietis 1940 m. sausio 15 d. laiške arkivyskupui metropolitui R. Jalbžikovskui aiškino, kad per karus 1915-1920 m. parapijų neapleido, netgi sunkiais vokiečių okupacijos laikais 1916 m. Kauleliškėse pastatydino naują bažnyčią vietoj sudegusios per karą (laiškas rašytas Vilniuje; MAB 318-18552). Tačiau 1939 m. rugsėjo 17 d. turėjo slėptis miške už 5 km nuo Švenčionių; jame praleido 4 dienas (priminsime, jog rugsėjo 17 d. į buv. Lenkijos valstybės teritoriją įsiveržė Raudonoji armija). Praėjus kariuomenei ir susikūrus nuolatinei valdžiai, grįžo į miestą. Tačiau spalio 18 d. jam slapta pranešta, kad gresia suėmimas. Netikėjęs, bet greitai vėl gavęs pranešimą apie grėsmę ir rengsis kelioms dienoms išvykti iš Švenčionių. Pavojus pasitvirtino – pas jį buvo atėję „veiksniai“, todėl, palikęs parapiją kunigams Gimžauskui ir Verikui, iš artimo kaimo išvyko į Vilnių.

Savo parapijoje lankėsis 1939 m. lapkričio 15 d.

Kun. J. Dubietis su sesers šeima

ir gruodžio 12 d. bei 1940 m. sausio 10 d. Pasirodė, kad grįžti gyventi į Švenčionis neįmanoma, nes jau ir gretimuose kaimuose jo ieškota. Tad kol kas gyvena Vilniuje, Šv. Mykolo skersgatvyje 12-7. Kita vertus, kurija 1939 m. spalio 23 d. J. Dubiečiui buvo parašiusi, kad išvykti už savo dekanato ribų kunigams galima tik su dekanato leidimu; jei dekanas nėra, tai sutikus generalvikaro įgaliojimus turinčiam kunigui (MAB 268-270). Tačiau pats Dubietis buvo dekanas, tad ar jam išvykti reikėjo kieno nors leidimo?

Kurijos kancleris A. Savickis J. Dubiečio 1940 01 15 rašte prirašęs, kad nors Dubietis sakosi iš Švenčionių išvykęs laikinai, tačiau kurijos nuomone jis iš ten pabėgęs ir negrįš. Tai rodo ir faktas, jog jis net atsisakęs namų, kuriuos buvo įsigijęs Vilniuje. Tik pastarasis kurijos kanclerio teiginys nepasitvirtino.

Pasak 1940 m. vasario 20 d. pildytos biografinės anketos (MAB 318-21440), buvęs Švenčionių klebonas ir dekanas nuo 1939 m. spalio 25 d. gyveno Vilniuje be pareigų, aukštojo mokslo diplomo neturėjo, galėjo susikalbėti lietuviškai, lenkiškai, lotyniškai, rusiškai ir vidutiniškai vokiškai, gyveno Šv. Mykolo skg. 12-7. Vilniuje, Šventikų g. 4 (dabar Krivių g.) turėjęs nekilnojama turta (namą). Įteikęs prašymą Lietuvos pilietybei ir pasui gauti.

J. Dubietis arkivyskupijos kurijai vėl aiškinosi 1940 m. gruodžio 8 d. rašte (MAB 318-18552). Mat Vilniaus miesto ir apskrities komjaunimo komiteto organas dienraštis *Prawda komсомolska* lapkričio 24 d. Nr. 111 išspausdino straipsnelį, lyg ir atvirą laišką kunigui (*W formie listu otwartego*).

Atseit, redakcija gavusi laišką – savotišką sensaciją. Drėgnoje, nekūrenamoje troboje Subačiaus g. 38 gyvena tokia Grabovska su septyniais vaikais, iš kurių keturiems nėra nė 12-kos metų. Butė – skurdas, trūksta drabužių ir maisto, Grabovska serga chroniška kojų liga. Tuo tarpu kulto tarnas Juozas Dubietis, „turintis geraširdišką ir pavyzdingą sielą

Kun. J. Dubietis su sesers šeima

ganytojo reputaciją“, gyvena nuosavame mūriniame name Šv. Mykolo skersgatvyje 12, be to, turi dar du namus Šventikų gatvėje (lenk. *ul. Popowska*). Grabovska 6 metus dirbusi vieno Dubiečio namo prižiūrėtoja. Dėl neaiškių priežasčių darbdavys ją atleides iš tarnybos, neužmokėjęs už 9 mėnesius (po 20 zlotų už mėnesį). Berašė, užguita moteris kapitalizmo laikais negalėjo savęs apginti, o dabar ryžosi ieškoti teisybės. Kunigas moterį paprasčiausiai išmetė pro duris, bet paskui išsigandęs davė 50 litų. Žinoma, Grabovska tuo nepatenkinta, ypač ateinant žiemai, kai skurdas žvelgia į akis.

J. Dubietis kurijai aiškino, kad lapkričio 28 d. parašęs laikraščiuvi tos informacijos paneigimą, tačiau laikraštis jo neišspausdino. Užėjęs į redakciją, bet rašinio autoriaus pavardės nesužinojęs, tik išgirdęs atsakymą, jog redakcija dalyką išsiaiškina, ir įteigė, kad parašyta neteisybė, straipsnelio autorių nubaus. Raštas arkivyskupui baigiamas sakiniu: „Bučiuoju Jūsų Ekscelencijos rankas – nuolankiausias tarnas kun. J. Dubietis“ (*Caluje ręce Waszej Ekscelencji najoddańszy sluga ks. J. Dubietis*). Vilniaus vardą kunigas rašė lietuviškai, o ne lenkiškai.

Prie rašto arkivyskupui pridėtas rašto redakcijai nuorašas. Netiesa, kad Grabovska buvo namo Šventikų g. 4 prižiūrėtoja. Namą, mirus vyrui Aleksandrui, prižiūrėjo Marija Balcevičienė, o prie jos subnuomininku buvo kažkoks batsiuovys Bernardas Grabovskis su žmona Petronėle. Girtuoklis ir verslų turėjęs Grabovskis iš buto iškeldintas per teisumą. Jokių kitų reikalų su Grabovskiais neturėjęs, jokio atlyginimo jiems nemokėjęs ir neskolingas. Kai Grabovskienė atėjo maldaudama išmaldos – artėja žiema, norėtų nusipirkti bulvių, – tai davęs jai 35 litus, bet ne 50. Netiesa, kad Šv. Mykolo skersgatvyje turis namus: jie yra Olimpijos ir Vincento Dubiečių nuosavybė. Jeigu Grabovska turi jam kokių pretenzijų, tegu kreipiasi į teisumą.

Istorija su Grabovskiais ne nauja. Dėl to arkivyskupui J. Dubietis aiškinosi dar 1936 m. rugsėjo 21 d.: skundą arkivyskupijai rugsėjo 16 d. buvo parašęs B. Grabovskis. Mat tarnybą Lenkijos kariuomenėje nutraukęs Grabovskis su žmona ir 6 vaikais apsigyvenęs pas svainį Aleksandrą Balce-

vičių, J. Dubiečio namų Šventikų g. 4 prižiūrėtoja. Po metų svainis numirė. B. Grabovskis norėjo, kad namo savininkas jį paskirtų prižiūrėtoju. Tačiau Dubietis girtuokli ir mieste elgetaujantį batsiuvi 1933 m. atleido. Vyko teismai, bet Grabovskis nieko nelaimėjo, todėl kreipėsi į arkivyskupiją (LVIA 694-5-131).

Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia

Vilniaus arkivyskupija – raštą pasirašė generalvikaras M. Reinys ir kurijos kancleris E. Basys – 1942 m. gegužės 28 d. paskyrė J. Dubietį vikaru adjutorium prie Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebono ir Vilniaus dekaną Tadeušo Zavadzko (MAB 318-26768).

Arkivysk. M. Reinys 1942 m. pabaigoje ryžosi įvesti tvarką Antakalnio parpijoje, pirmiausia išleidžiant į pensiją pasenusį ir ligotą kleboną T. Zavadzkį. Garbės kanauninkas iš pradžių priešinosi, reikalaujamas, kad išimties tvarka jam būtų paskirtas vikaras ekonomas, tačiau spalio 10 d. įteikė kurijai atsistatydinimo raštą. Kartu jame T. Zavadzkiš išreiškė nuomonę apie bažnyčios būklę ir nurodė savo nuopelnus.

Atsakydamas į vyskupijos apaštališkojo administratoriaus M. Reinio spalio 14 d. raštą, J. Dubietis spalio 24 d. raporte paneigė visus T. Zavadzko nuopelnus bažnyčiai (MAB 268-272). Kun. T. Zavadzkiš savinosi a. a. dėdės Pranciškaus Zavadzko nuopelnus, kuris dar prieš 40 metų bažnyčią atnaujino ir kai ką pataisė. Mat kun. P. Zavadzkiš ilgai buvo bažnyčios klebonas, o T. Zavadzkiš – savo dėdės vikaras. Ką jis padarė bažnyčiai? Plonu cementiniu mūru aptvėrė dalį kapinių, tačiau be piliastrų, ir ta tvora vietomis jau griūna; be to, igijo bažnyčiai varpą.

Už ligoto senuko pečių stovėjo gausus būrelis tarnaičių, kurios, bijodamos netekti vietų, kėlė naujus reikalavimus, o bažnyčia apleista, jos stogas skylėtas, bažnytiniai drabužiai suplyšę, baltiniai nešvarūs, katafalko vietoje tėra tik suolas, bažnyčios požemiuose zakristijonas pila bulves, raugia žiemai kopūstus ir burokus, karstai ten išmėtyti.

Tęsinys kitame numeryje

PR „Tele2“ klientams – „Samsung“ išmanusis už 1 eurą

„Tele2“ pakvietė savo klientus naujus metus pradėti išbandant išmaniųjų telefonų galimybes. Išmaniuosius „Samsung Galaxy Young 2“ jie galės įsigyti už simbolinę 1 Eur kainą, be jokių telefono mėnesio mokesčių.

Pasiūlymas galioja pasirinkus „Tele2“ siūlomus mokėjimo planus nuo 7,24 Eur/mėn. ir sudarius 24 mėn. sutartį.

Daugiau galimybių be papildomų išlaidų

„Išmanieji telefonai atveria daug daugiau galimybių nei mygtukiniai. Jie praverčia ir mėgstantiems daug bendrauti, ir norintiems įdomaus laisvalaikio – išmaniajame telefone galima skaityti knygas, žiūrėti filmus, klausyti muzikos, žaisti žaidimus. Be to, juos paprasta naudoti, nes telefoną galima pritaikyti pradedančiajam vartotojui. Visa tai mūsų klientai dabar galės išbandyti vos už 1 eurą“, – pasakojo Daiva Matukienė, „Tele2“ prekinio ženklų vadovė.

Didelis išmanojo telefono privalumas – galimybė naudotis „Google“ žemėlapiais ar atsisiųsti nemokamą navigacijos programą „Here“.

Žemėlapius jai galima atsisiųsti iš anksto ir tam nenaudoti mobiliojo interneto duomenų. Programėlė veiks ir neprisijungus prie interneto, su ja nepaklysi nepažįstamose vietose Lietuvoje

ir užsienyje, o artimieji galės sužinoti telefono turėtojo buvimo vietą. Tai ypač aktualu vaikams ir vyresnio amžiaus žmonėms.

Didelis mokėjimo planų pasirinkimas

„Tele2“ siūlomų mokėjimo planų pasirinkimas – didelis, tad tinkamą variantą ras ir senas, ir jaunas. Vyresniems žmonėms turėtų patikti planas „800 min“. Pasirinkę jį už 7,24 Eur/mėn. gaus 800 min. pokalbiams ir visus Lietuvos tinklus, 10 000 SMS ir 1 Gb duomenų naršymui.

Norintys dar daugiau bendravimo laisvės gali rinktis planą „Pigiaus“ su 1 Gb duomenų. Su šiuo planu tiek skambučiai, tiek SMS žinutės ir visus Lietuvos tinklus bus neriboti. Plano mokestis – 8,4 Eur/mėn.

Geras pasirinkimas jaunimui – planas „Deezer“. Jį pasirinkę už 8,4 Eur/mėn. gaus 300 min. pokalbių ir visus Lietuvos tinklus, 1000 SMS žinutę, 1 Gb duomenų naršymui ir „Deezer Premium“ narystę su 35 mln. dainų lobynu ir neapmokėtinu duomenų kiekiu muzikos klausymui.

„Samsung Galaxy Young“ – draugiškas pradedantiesiems

Išmanusis telefonas „Samsung Galaxy Young

2“ specialiai pritaikytas pradedantiems vartotojams. Kompaktiškas, tačiau visomis reikalingomis funkcijomis aprūpintas telefonas turi vieno branduolio 1,0 GHz procesorių, 8,9 cm įstrižainės ekraną ir 3 MP kamerą.

Telefonas tiks tiek jaunesniems, tiek vyresniems vartotojams, jo naudojimas – labai papras-

tas ir patogus. Be to, jis traukia akį patraukliu dizainu – juodos arba baltos spalvos „Samsung Galaxy Young 2“ nugarėlė yra apvilta stilinga odos imitacija.

Daugiau apie „Tele2“ paslaugas galima sužinoti bendrovės prekybos salonuose visoje Lietuvoje ir svetainėje internete www.tele2.lt.

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Atkelta iš 3 p.

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Pagal savas pajamas iš žemdirbystės Aukštutiniai Eisuliai pranoko daugelį Ragainės apskrities kaimų. Ten gyvulius laikė 63 sodybos: 123 arklius (iš jų 70 suaugusiųjų), 298 galvijus (iš jų 167 melžiamas karves), 263 kiaules su paršeliais, 7 avis ir 3 ožkas. Laikyta 916 naminių paukščių: 61 žąsis, 8 antys, 843 vištos su gaidžiais, 4 kalakutai. Turėti 56 bičių aviliai. Kaimo valdose augo 1668 vaismedžiai: 588 obelys, 183 kriaušės, 311 slyvų, 582 vyšnios, 2 persikai ir 2 riešutmedžiai.

Dar didesnės tuomet buvo Žemutinių Eisulių kaimo bendrosios pajamos (tiesa, ten gyveno ir daugiau žmonių). Tuomet 1385 ha žemės valdžiusiame dideliame kaime gyvuliai laikyti 172 namų ūkiuose: 216 arklių (iš jų 163 suaugusiųjų), 447 galvijai (iš jų 239 melžiamos karvės), 1080 kiaulių, 44 avys ir 8 ožkos. Auginta 2215 naminių paukščių: 232 žąsys, 79 antys, 1868 vištos su

gaidžiais, 36 kalakutai. Laikyti 102 bičių aviliai (iš jų 28 buvo modernūs). Kaimo valdose auginti 3799 vaismedžiai: 694 obelys, 231 kriaušė, 449 slyvos, 2410 vyšnių, 15 abrikosų.

Eisulių turtai aptirpo Pirmojo pasaulinio karo pradžioje, apylinkės užėmus carinės Rusijos kariuomenei, grobsčiusiai ir niokojusiai ten aptiktas gėrybes.

1925–1931 m. Aukštutiniai Eisuliai buvo apibūdinami kartu su Karlsbergu ir Saliu. Ten iš viso buvo likę 495 gyventojai (iš jų 252 vyrai). Be daugumos evangelikų liuteronų, kaime dar tebegyveno 3 žydai. Iš viso valdyta 763 ha žemės, kuri vertinta kaip vidutiniška. Stovėjo 51 gyvenamoji sodyba, kuriose iš viso buvo 114 namų ūkių.

Tuomet Žemutiniai Eisuliai apibūdinoti kartu su Panemuniu, Traku ir Ganyklomis. Iš viso valdyta 1359 ha žemės, kuri įvertinta kaip vidutinė.

Tuomet stovėjo 131 gyvenama sodyba su 208 namų ūkiais. Kaime buvo likę 848 gyventojai (iš jų 406 vyrai). Be daugumos evangelikų liuteronų, dar gyveno vienintelis katalikas.

Eisulių (kaip ir kitų Mažosios Lietuvos vietovių) ilgaamžė istorija baigėsi 1944 m. pa-baigoje. Artėjant sovietinei kariuomenei vietos gyventojai privalėjo pasitraukti į Vakarus. Į Nemuno kairįjį krantą persikėlusios sovietinės pajėgos galop užėmė ištuštėjusias sodybas, ten likusios gėrybės tapo lengvu grobiu. Senieji kaimai niokoti kelis dešimtmečius – nugyventi ir griauti buvę dailūs ir tvirti trobesiai, dirbami plotai virsdavo dykvietėmis. Nebeliko senų baltiškų vietovardžių – kaimų liekanos pavadintos Garino.

Kai kuriose senose sodybose įsikūrė pokari-niai kolonistai, išlaikę dalį statinių. Buvo atsiradę

savų naujovių – pionierių stovyklos barakai pa-nemunėje, kiek sovietinių ūkinių statinių ir kt., keitusių tradicinį šios vietovės pavidalą.

Menkos senovės liekanos vis uoliau saugo-mame pasienio su NATO teritorija ruože dabar tik krašto žinovams primena, kad praeityje čia gyveno daugybė žmonių (tarp jų ir lietuvininkų), kurie savo ilgamečiu triūsu buvo sukūrę dailių sodybų ir derlingų laukų, anuomet pasiturinčių ir tvarkingą kraštą, kuriame šimtmečiais skambėjo lietuviškas žodis.

LITERATŪRA

Purvinas M. Skalvių žemės centras - Rambynas: praeitis ir ateitis. Lietuvos mokslas, 1993. I t. I kn., p. 16-23.

Purvinas M. Mazosios Lietuvos etnografiniai kaimai. Trakai: Voruta, 2011.

Įžymiausio Lietuvos kalbininko 90-metis

Kazimieras GARŠVA, Lietuvių kalbos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas

Atkelta iš 1 p.

Iš kur tas daukantiška vargo pelė tiek ener-gijos ir tiek patvarumo pasisemia, prieš ketvirtį amžiaus klausė A. Greimas. Viename pokalbių Profesorius prasitarė: „matyt, buvau darbštus. Kas be ko, būta ir tokiam darbui gabumų – didelės Dievo dovanos. Kūrybiniam darbui labai svarbi atitinkama palanki dirbti aplinka, geros darbo sąlygos. Šiuo atžvilgiu man pasisekė. Žmona Regina ir visa mūsų šeima man tokias sąlygas ir tinkamą darbui nuotaiką sudarė“. Ir dar riečiau paminėti, kad Profesorius yra tautiškai ir pilietiškai susipratęs, mato reikalą dirbti Tėvynės ir mokslo labui.

2007–2012 metai yra labai svarbūs lietuvių kalbos ir baltų vardynui, kadangi per tuos 6 metus Profesorius apie vardyną išspausdino 6 knygas ir 14 straipsnių (mokslinių ir populiarių), vyko šių leidinių pristatymas. Pasaulyje nebuvo ir, matyt, greitai nebus mokslininko, kuris per 6 metus apie lietuvių kalbos vardyną (ir apskritai

apie lietuvių kalbą) būtų išspausdinęs tiek knygų, tuo labiau, kad „Lietuvių asmenvardžiai“ (Lietuvių kalbos institutas, 2008) yra 840 puslapių. Tai yra didžiausia apibendrinamojo pobūdžio knyga apie lietuvių asmenvardžius. Joje yra as-menvardžių (daugiausia pavardžių) formavimosi apžvalga ir trys skyriai: 1) tautinis vardynas ir svetimųjų apnašos (274 p.), 2) krikščioniškasis vardynas (146 p.) ir 3) pravardynas (135 p.). Toliau apžvelgiami atneštiniai asmenvardžiai, lietuvių asmenvardžiai į rytus nuo Lietuvos Respublikos, pateikiami sutrumpinimai, litera-tūra, rodyklės.

„Senosios Lietuvos valstybės vardyne“ (2007, 88 p.) nurodoma, jog gudiškų elementų reikšmė Lietuvos vardyne (Baltarusijoje ir kitur) neretai išpučiama. Be pagrindo skel-biama, jog senosios Lietuvos valstybės kūrėjai lietuviai (sl. *litvinai*) buvę gudų protėviai, o dabartiniai lietuviai vadinami *lietuvisais*,

kad skirtųsi nuo tariamųjų valstybės kūrėjų *litvinų* (slavų).

2011 metais išspausdintas „Ukmergės rajono gyvenviečių vardynas“ ir trys labai aktualios knygos apie pietryčių Lietuvos ir šiaurės rytų Lenkijos pavardes. Tie leidiniai labai siejosi su Vyriausybės programa dėl tautinių mažumų kultūros. Pavardės minėtines leidiniams rinktos iš Lenkijos telefonų knygų, kur visos piliečių pavardės sulenkintos ir parašytos lenkų kalbos abėcėle (plg. „Lietuviškas paveldas Suvalkų ir Augustavo krašto Lenkijoje pavardėse: poloni-zacijos apybraiža“, 2010, 110 p.).

Balstogės krašto pavardės aptikti keturi sluoksniai: 1) seniausias – jotvingių vardynas, 2) lietuviškas vardynas, ne visuomet lengvai atskiriamas nuo sulietuvinoto jotvingiškojo, 3) gudiškasis, susijęs su senąja Lietuvos valstybe ir 4) lenkiškasis – pats naujausias („Lietuviškas (baltiškas) paveldas Balstogės vaivadijos Len-

kijoje pavardėse: slavizacijos apybraiža“, 2011, 96 p.).

Ypač svarbi dabar knyga „Vilnijos lenkakalbių pavardės“ (V., 2012, 464 p.), kur ši problema išsa-miausiai aptarta visais aspektais. Autorius visiškai teisingai pastebi: šiandien lietuviai ir lenkai turėtų gražiai sugyventi, bet tai įvyktų tik abiejų tautų san-tykius bei istoriją grindžiant tiesa. Asmenvardžių tyrėjų „liga“ autorius vadina pastangas skirstyti pavardes į „savasias“ ir „svetimąsias“. Dauguma svetimomis apšaukiamų pavardžių nėra skolin-tos (atneštinės), bet atsirado Lietuvoje.

Lietuvis negali apsieiti be knygos „Lietuviai. Praeities didybė iš sunykimas“ (V., 2013, 504 p.). Lietuvių gyvenimas aptartas atsižvelgiant į visą aplinką: baltų pasauli, giminiškas gentis, Lietuvos valstybės padėtį, priimtą krikščionybę, sandėrius su Lenkija, okupacijas ir t. t.

Linkime Profesoriumi geriausios sveikatos ir sėkmingų tolimesnių darbų.

Knygos

Žmogiškasis Rėklių Kuzmų spindėjimas

Jonas LAURINAVIČIUS, Vilnius

Atsiminimai – tai gyvoji tautos atmintis, istorija, perejusi per konkretaus žmogaus biografiją, daugeliu atvejų ir nulūmusi ją. Juk kiekvienas esame savo lai-kmečio atstovai. Vieni daugiau prie jo pritampame, kiti mažiau, bet kiekviena karta unikali, nepakartojama, istorinė.

Paprastai atsiminimai rašomi ateities kartoms, kad jie žinotų, kaip gyveno, ką nuveikė, apie ką svajojo jų tėvai, seneliai, proseneliai. Kai kas iš tų aiinių galbūt kai ką ir paskaitinės, ypač besidominantis istorija, rašantys mokslinius darbus, tačiau patys atidžiausi, reikliausi skaitytojai vis dėlto lieka bendraamžiai, jų vaikai, kurie patys išgyvenę tuos laikus, patys juos atsimena. Jie skaito tekstą, bet puikiai jaučia ir potekstę, kas slypi tarp eilučių, kas neparasyta, lygina savo išgyvenimus su atsiminimų autoriaus.

Puikią atsiminimų knygą parašė dr. Regina Kuzmaite–Norkevičienė – „Rėklių Kuzmos“. Tai gi – Kuzmaite apie Kuzmas. Turbūt daugeliui topteli: ar tai nebus pasakojimas apie legendinio chirurgo Vlado Kuzmos gimine, ar tai tik atsitiktinis pavardžių sutapimas? Suintriguoja ir knygos viršelis – ji puošia žinomos Stanislovo Kuzmos skulptūros „Žirgas ir sakalas“ nuotrauka. Vos pasklaidžius knygą, abejonės greit išnyksta: taip, čia ir garsusis chirurgas, ir skulptorius, ir autorė – tos pačios giminės atstovai. Ir ne tik enciklopedijų, žinyių žmonės, bet yra ir knygų autorių, su mokslo vardais, taip pat parašiusių ir savo atsiminimus. Dr. R. Norkevičienė knygos įvadę pa-stebi, kad naudojosi jų publikuotais ir nepublikuotais tekstais, tačiau jie anaipolt neužgožia autorės minčių, samprotavimų. „Kiekvienas gyvename savo gyve-nimą, kiekvienas kitaip bendraujame su artimaisiais (...). Fragmentiškai išsakiau savąją versiją. Jeigu kas iš giminaičių ar pažįstamų norės pažvelgti į mūsų giminės praeitį, savaip skaitys ir vertins“, – rašo įvadę autorė.

Knygoje gausu dokumentikos, ypač ištraukų iš laiškų. Pokario metais, kai telefonai buvo retenybė, pagrindinė bendravimo priemonė buvo laišakai. Juos rašė vaikai iš miestų ir kaimus tėvams, rašė sūnūs iš kariuomenės, rašė lagerininkai, tremtiniai iš Sibiro, Altajaus... Pastebėtina, kad Kuzmų giminė beveik visus laiškus išsaugojo ir dr. R. Norkevičienė jais pasinaudojo. Tie laišakai, buvę šeimos relikvija, dabar tampa ir moksline, muziejine vertybe.

Ir knygoje aprašyti žmonės, ir pati autorė išgyveno sudėtingą laikotarpį: raudonaji okupacinį prieškarį, karą, trėminus, partizanų kovas... Jos skaudžiai palietė ir Kuzmų giminę. Stebėtina, kad autorė taip itaigiai, iš humanistės ir patriotės pozicijų, sugebėjo parašyti apie tą žmonių likimus laužantį laikotarpį. Okupantams, niekadėjams pasmerkti autorė nesigriebė žodžių tiradų, o užteko jai vieno kito sakinio, vieno kito pastebėjimo, eilutės iš seno laiško... Besiblaškan-čių, suklaidintų, nerandančių savo kelio visais laikais buvo, ypač pokario metais. Visi norėjo gyventi, būti laisvi. Troško ramybės. Bet laikai tai neramūs. Tai ką daryti: eiti į tarybinę kariuomenę ar į mišką? Kuzmų

giminėje buvo ir tokių, ir tokių. Kiekvienas lemtinga žingsnį žengdavo pats.

Anastazija ir Jonas Kuzmos iš Rėklių kaimo turėjo šešis vaikus: Algirdą, Vytautą, Rėdą, Aldoną, Kęstutį ir Reginą (atsiminimų autore). Skaitant knygą, krenta į akis Kuzmų šeimų susiklausymas, darna, rūpinima-sis mama (tėvas mirė dar prieš karą), vieni kitais. Jei kuris susėrga, jei kuriam kas nors nepasiseka buitėje, tarnyboje, tuoj į pagalbą skuba kiti. Pokario metais pasiturinčiųjų Kuzmų giminėje nebuvo, vos galą su galu sudurdavo, ypač išėjusieji mokytis, studijuoti, tačiau likimo valiai nė vienas nebuvo paliktas – sku-bėjo pagal išgales padėti. Tas iš vaikystės, jaunystės išisąmonintas bruožas visų Rėklių Kuzmų šeimose išliko visą gyvenimą, ypač tauriai jis atrodė, kai atėjo senatvė, padažnėjo ligos, visokios negalios, beviltiškos diagnozės. Tai gražus pavyzdys visiems, o labiausiai Kuzmų ainiams, giminaičiams, artimiesiems. Gyveni-mo negandos kur kas lengviau pakeliamos, išveriamos, jei šalia savęs jauti begalinį šeimos narių rūpestį, pagalbą – moralinę ir materialinę. Kuzmų šeimose tai savaime suprantami dalykai.

Kitas ryškus bruožas, matomas dr. R. Norkevičienės atsiminimuose – mokslo troškimas. Mokslas visais laikais kainavo, juolab karo ir pokario metais, kai buvo draskytė draskomas ramus kaimo gyvenimas, alina-mas žemės ūkis – pagrindinis kaimiečio maitintojas. Vis dėlto A. Kuzmienė, netgi likusi našlė, nepaisant didžiulių nepreteklių, nenuleido rankų, leido vaikus į mokslus, vyresnieji taip pat padėdavo jaunesniesiems. Motinos, visų šeimos narių pastangos nenuėjo perniek – vėliau netgi dvi jos dukros – Rėda ir Regina – tapo mokslininkėmis, medicinos ir edukologijos mokslų daktarėmis.

Knygoje net 44 p. (iš 308) skiriami Rėdai Kuzmai-tei. Tai sudėtinga asmenybė. Dr. R. Norkevičienė ją šitaip apibūdina: „Asmeninis gyvenimas, specialybė leido pasireikšti geriesiems bruožams – platus akiratis, domėjimasis daile, muzika, literatūra, geras skonis, gilūs moksliniai interesai, atsidadavimas pasirinktajai profesijai, altruizmas. Neturėjo šeimos, kiek galėdama atsiribojo nuo buitinių reikalų, save dalijo kitiems. Pasireiškiančios sunkinės charakterio savybės mažiau žeidė aplinkinius, artimuosius, gyvenančius savo gyvenimą, nors galbūt sąlygojo ne vieną skaudų gyvenimo lūžį, formavo sudėtingus santykius su kai kuriais bendradarbiais, giminaičiais“ (p. 159). Koks žmogiškasis autorės žvilgsnis į savo seserį – kas be ko, ir gerų žmonių charakteriuose kartais plyksteli ir nekokios savybės. Tai natūralu.

Rėda pasekė savo dėdės Vlado Kuzmos pavyzdžiu – ji tapo gydytoja. Knygoje pateikiama ištrauka iš dr. Petro Tulevičiaus straipsnio, išspausdinto žurnale „Mokslas ir gyvenimas“ (2007, Nr. 12): Rėdai „tenka nešti trigubą našta – gydytojos darbas ligoninėje – neskaičiuojant valandų, netaisojant jėgų, dėsytijos universitete – dirbama labai atsakingai, galvojant apie būsimą Lietuvos gydytojų pamainą, ir dar – pradėta disertacija, kuriai skiriamas visas laisvalaikis. R. Kuz-

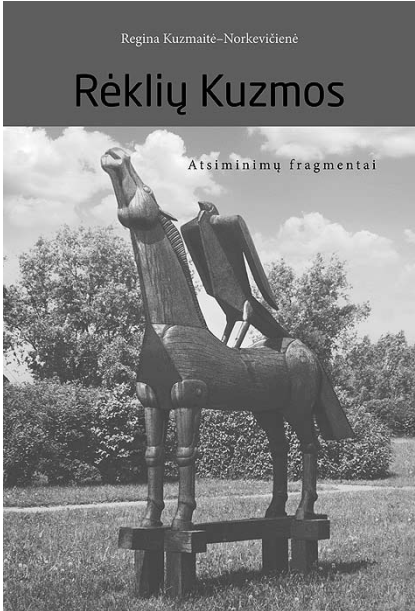
maitė buvo vaikų chirurgė. Jos pastangomis Kauno me-dicinos instituto (dabar universiteto) ligoninėje buvo įkurtas Vaikų chirurgijos skyrius. Daug metų ji jam vadovavo. 1967m. apgynė disertaciją apie vaikų nespe-cifinį mezadenitą. Disertacija buvo įvertinta labai gerai. Gaila, kad netrukus prasidėjo nesklandumai, intrigos, įtampa darbe, kuri baigėsi sunkia Rėdos liga“. Nors dr. R. Kuzmaite sulaukė gilios senatvės (1923–2006), tačiau gyvenimas nevisavertis, kai gydytoja pati tapo pacien-tė, net reanimacinėje palatoje. Sveikata tai pagerėja, tai pablogėja, bet ligų vis daugėja, jos progresuoja. Galop – visiškai bejėgė, kol užgęsta...

Dramatiškai susiklostė sesers Aldonos Kuzmaitės likimas, susijęs su „miško broliais“. „Aldonos ir Vlado Krivicko religinė santuoka įvyko 1946 m. sausio 1-osios naktį Spirakių bažnytelėje. Sutuokė senas klebonas. Aldona viena iš namų atėjo į sutartą vietą prie siauro-ro geležinkelio kažkur apie Bernatonių. Vladas su draugais – iš miško. Partizanų vadas J. Šomka–Čerčilis buvęs ir šios santuokos liudininku (...) Ko čia būta daugiau – romantikos, meilės ar nevilties – ir šiandien pasakyti sunku“, – rašo dr. R. Norkevičienė (p. 212). Deja, santuoka truko neilgai – V. Krivicką suėmė, de-šimt metų jis kalėjo Sibire. Aldona su sūnumi Vladu jų laukė. Sulaukė, tačiau šeiminis gyvenimas nenusisekė dėl vyro girtavimo, kitų ydų. Aldona mokytojavo, viena rūpinosi sūnumi. Vladas išaugo, igijo specia-lybę, sukūrė šeimą, laukė vaikučio, bet... namuose ji mirtinai nutrenkė elektra. Po kelerių metų onkologine liga mirė ir Aldona.

Beveik visa Kuzmų iš Rėklių giminė turėjo polinkį į meną, mėgo dainas, muziką, studentai už paskutinius stipendijos rublius pirkto bilietus į Operos ir baletu tea-trą, į koncertus, kino filmus, dailės parodas. Atsirado ir menininkų profesionalų. Štai Algirdo (autorės brolio) ir Genovaitės Kuzmų sūnus Stanislovas Kuzma (deja, miręs) – žinomas skulptorius (jo skulptūros žymi ir tėvų kapą Šiaulių kapinėse, kitų giminaičių kapus). Stanislovo brolis Saulius (1954–2013) irgi buvo profe-sionalus menininkas, dizaineris. Savo autobiografijoje 2013 m. jis rašė: „Parodose pradėta dalyvauti nuo 1983 metų (...). Darbų yra įsigijusi Tretjakovo galerija, Lie-tuvos dailės fondas ir muziejus. Nemažai darbų yra privačiose kolekcijose. Esu padaręs apie 40 svarbesnių grafikos darbų. Nemažai sukurta plakatai, iliustracijų, reklamų spaudai. Kurta grafinio dizaino darbų: logo-tipų, istaigų firminių ženklų. Padaryta daugiau kaip dešimt įvairios technikos sieninių tapybos darbų, sukurty per pastaruosius metus“. Vien menotyrininkas prof. Vytenis Rimkus paskelbęs 39 publikacijas apie Saulių Kuzmą, jo kūrybą.

Su nuoširdžia meile autorė rašo apie savo Babūnę (senele), motiną, tėvą (mirė, kai Reginutei tebuvo sepy-tyneri), dėdę Vladą Kuzmą, brolių Kęstutį, Balčikonį, Repšį ir Sabalių giminę, susijusią su Kuzmomis. Pateikia žinių iš gimtojo Rėklių kaimo istorijos. Kaimas jau sunyko, jo nebėra.

Nors Kuzmų biografijos tarpusavyje susipynusios, daug ką bendro jos sieja (ta pati istorija, vaikystės

Knygos viršelis

pastogė, mokyklos, turistinės kelionės ir t. t.), tačiau kie-kvienas iš jų turėjo ir savo individualų gyvenimą, savo džiaugsmus, siekius, rūpesčius, vertybes, kriterijus. Autorėi pavyko juos individualizuoti, pasižiūrėti lyg iš šono, realiai, nieko neidealizuojant nei teisianč. Ta-čiau jaučiamas ir aiškus subjektyvumas. O tai, manau, būtina atsiminimams, ypač jeigu tas subjektyvumas neįkyrus, neprasikišantis, nemoralizuojantis. Dr. R. Norkevičienė subtiliai subjektyvi. Tai, man atrodo, pri-valumas, savitumas. Be to, autorės pasakojimas – itin inteligentiškas, ramus, kultūringas, ramiai tekantis nuo pirmos iki paskutinės eilutės.

Gaila, kad dr. R. Norkevičienė tik probėgšmais suminėjo tą savo gyvenimą, kuris mažai susijęs su Kuzmų šeimomis. Pavyzdžiui, apie savo pedagoginę ir moksline veiklą, apie savo vyrą – žinomą žurnalistą, kelių knygų autorių Julijų Norkevičių, apie savo ko-legas, su kuriais Mokyklų mokslo tyrimo institute dirbo trisdešimt ketverius metus. Sukaupta milžiniška mokslinio darbo ir gyvenimiškoji patirtis. Supranta-ma, kuo apie artimesnius laikus rašai, kuo daugiau atsiminimų turi, tuo sunkiau, atsakingiau rašyti, kad ko nors neįskaudintumei, neižeistumei, nesukeltumei intrigų, bereikalingų kalbų. Tačiau skaitytojai autorės santūrumą irgi ne visada pateisina, norisi daugiau sužinoti apie ją, ypač kai matai, kad Kuzmų giminės panoramoje jos paveikslas labai ryškiai spindi autorės moksline ir pedagogine veikla, gyvenimiška patirtimi. O gal apie tai sulauksime atskiros knygos?

Kun. Vincentas Butvydas

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Kunigo Vincento (Vincio) Butvydo, Motiejaus sūnaus, gimimo metai literatūroje nurodomi skirtingai. Pvz., „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ (Kaunas) t. 4, „Lietuvių enciklopedijoje“ (Bostonas) t. 3 sakoma, kad kunigas gimęs 1841 m. Istorikas Vytautas Merkys knygoje „Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias 1864-1904“ (Vilnius, 1994, p. 87) rašo, kad V. Butvydas gimęs apie 1842 metus (tokie metai įrašyti ir kunigo antkapinio paminklo restauravimo 2008 m. pase). Niekur neparašyti gimimo mėnesis ir diena.

Tuo tarpu viskas aiškiai pasakyta 1910 m. gegužės mėn. kunigo rašytoje trumpoje autobiografijoje (kunigo asmens byla Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) – f. 694, ap. 1, b. 2673): gimęs 1841 m. gruodžio 31 d. (pagal Julijaus kalendorių; pagal Grigaliaus kalendorių tai 1842 m. sausio 12 d.). Vilniaus vyskupo 1906 m. birželio 5 d. kunigui išrašytoje paso knygelėje gimimo data irgi įrašyta 1841 m. gruodžio 31 d. (LVIA f. 438, ap. 1, b. 1355).

Gimė V. Butvydas anuometinės Raseinių apskrities pakraštyje, Žvingių parapijos Gorainių kaime. Dabar Žvingiai priklauso Šilalės rajonui, o tarp Vainuto ir Bikavėnų esantys Gorainiai – Šilutės rajonui. Mokėsi Šiaulių gimnazijoje ir Varnių kunigų seminarijoje. Jog gimnaziją jaunuolis baigė rašoma tik V. Girininkienės ir A. Paulausko knygelėje „Vilniaus Bernardinų kpinės“ (Vilnius, 1994, p. 11), nors informacijos šaltinis nenurodytas. Niekur nerašoma, kada pradėjęs mokytis seminarijoje. Tik niekur nerašoma, kiek gimnazijos klasių baigęs ir kada pradėjęs mokytis seminarijoje. Pastarąją baigė 1868 m. ir įšventintas į kunigus. Paskirtas vikaru į Pāgramantį (Tauragės raj.).

V. Merkys knygoje „Lietuvos valstiečiai ir spauda XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje“ (Vilnius, 1882) kunigą kildina iš valstiečių (p. 76). Keliose vietose apie V. Butvydą istorikas kalba knygoje „Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798-1918 m.“ (Vilnius, 2006).

V. Butvydo ryšiams su vysk. Valančiu mi V. Merkys nemažai vietos skiria visose trijose savo knygos. Vyskupas klieriką Butvydą 1867 m. paskyrė diakonu į Žygaičius (Tauragės raj.), kur klebonavo kun. Vincas Norvaiša. Žygaičiuose Butvydas ištraukė į vysk. Motiejaus Valančiaus vadovaujamą slaptą knygnešių organizaciją. Iš Tilžės katalikų dekanato, lietuviškų knygų juridinio leidėjo ir spaudos priežiūrėtojo Jono Zabermano gavęs redaguoti du M. Valančiaus rankraščius – „Isz tamsybes wed tikyt kelis teysybes“ ir „Parspieimas apeszwa wiera“ – V. Norvaiša patarėju kalbos dalykuose kvietėsi Butvydą. Kunigų seminariją baigusį V. Butvydą paskyrus vikaru į Pāgramantį, šis

Pāgramančio bažnyčia, kurioje kunigavo Vincentas Butvydas

miestelis tapo svarbiu lietuviškos spaudos platinimo punktu.

Rusų policijai M. Valančiaus organizacija susekus, užvesta byla. Kaltinamaisiais už nelegaliąją spaudą patraukta 17 asmenų. Suimtas ir V. Butvydas. Kelis kartus tardytas. Vilniaus politinių bylų tardymo komisija, tebeveikusi nuo 1863 m. sukilimo, vadovaujama generolo leitenanto Aleksandro Dreniakino, grupę asmenų tardžiusi 1870 m. gruodžio 7 d.; vikaras Butvydas tardytas kartu su Pāgramančio klebonu (tardymo kvotos protokolas LVIA f. 438, ap. 1, b. 1355). Kaltintas lietuviškų leidinių platinimu. Tardymo vieta protokole nenurodyta; greičiausiai tardyta apskrities centre – Raseiniuose. Kitas tardymas vėl surengtas 1870 m. gruodžio 16 d., nes LVIA f. 438, ap. 1, b. 1529 – byloje apie draudžiamos literatūros gabenimą per sieną į Kauno guberniją – yra tos dienos kvotos protokolo išrašo kopija. Su Butvydu keli asmenys kvosti 1870 m. gruodžio 24 d. ir 1871 m. sausio 6 d.

Anot V. Merkio („Draudžiamosios lietuviškos spaudos ...“, p. 87), 1870 m. gruodžio 22 d. atvežtas į Vilniaus kalėjimą, nors kitur rašoma, kad į Vilniaus kalėjimą kunigas išgabentas gruodžio 28 d. Uždarytas į Vilniaus politinių kalinių kalėjimą – citadelę Nr. 14, buvusią Slušų rūmuose Antakalnyje.

Katalikų bažnyčios atstovams grėsė itin sunkios bausmės. Jų likimą bandė švelninti vysk. Valančius. Šiuo reikalu jis 1871 m. kovo mėn. ėjo ir pas Kauno gubernatorių M. Obolenski.

Pasak 1871 m. balandžio 7 d. tardymo kvotos protokolo (LVIA f. 438, ap. 1, b. 1356), trūkus kaltės įrodymų, atgailavęs kunigas nuo bausmės atleistas. Tai dar kartą patvirtinta tardymo komisijos 1871 m. balandžio 10 d. galutinėje išvadoje, kurioje kaip svarbiausias kaltininkas minimas pats M. Valančius (LVIA f. 378, PS, 1870, b. 185). Vilniaus generalgubernatoriaus A. Potapovo potvarkiu V. Butvydas iš kalėjimo balandžio 11 d. paleistas, tačiau su kitais dviem kunigais, A. Grigaliūnavičiumi ir Vitaliu Dembskiu, iš Telšių vyskupijos perkeltas į Vilniaus vyskupiją ir pavestas policijos bei dvasinės vyresnybės priežiūrai (šio V. Dembskio nereikėtų painioti su jo pusbroliu Vladislavu Dembskiu (1831-1913), irgi

baigusiu Varnių kunigų seminariją, kuni-gavusiu Žemaitijoje, dalyvavusiu 1863 m. sukilime, o paskui gyvenusiu emigracijoje Vakarų Europoje bei Amerikoje, čia tapusiu laisvamaniu ir propagavusiu ateizmą; plačiau apie jį žiūr. K. Vairo-Račkausko knygoje „Kunigas maištininkas“, Vilnius, 1967).

Knygos „Tautiniai santykiai ...“ p. 309 V. Merkys rašo, kad po Pāgramančio V. Butvydas kunigavo Giedraičiuose, Nočioje, Žiežmariuose, Valkininkuose, Marcinkonyse, Birštone, o nuo 1883 m. buvo Stakliškių klebonas. Tačiau, pvz., kun. Prano Bieliausko knygoje „Valkininkų bažnyčia ir vienuolynas“ (Trakai, 2004) V. Butvydo pavardės nėra šios parapijos 1872-1879 m. nei klebonų, nei vikarų sąrašuose. Apie savo tarnystės vietas tiksliai pasako pats kunigas rašinio pradžioje minėtoje 1910 m. autobiografijoje: nuo 1868 m. iki 1876 m. dirbęs vikaru Pāgramantyje, Švenčionyse ir Žiežmariuose, 1876-1877 m. – Marcinkonių filialistas (Marcinkonys buvo Merkinės parapijos filija), nuo 1877 m. iki 1883 m. – Birštono klebonas, o nuo 1883 m. – klebonas Stakliškėse. Ši parapija, kaip ir Marcinkonys su Birštonu, anuomet priklausė Merkinės dekanatui.

Anot V. Merkio „Tautiniai santykiai ...“, Stakliškių, Jiezno, Punios, Alytaus (vad. Pirmojo Alytaus arba Alytaus miestelio) ir Butrimonių parapijos buvo išsiskiriantys lietuviškos spaudos platinimo židiniais Vilniaus vyskupijoje. Aktyviausia buvo Stakliškių parapija, kur dirbo Butvydas (p. 311). Matyt, su Butvydo žinia lietuviškas knygas parapijoje platino škaplierininkas Adomas Žukevičius, įkliuvęs policijai 1895 m. Klebonas 1904 m. vasarą sulaukė talkininko – kun. Juozapo Raštučio, kuris grįžo iš tremties Penzoje už propagandą prieš stačiatikių tikėjimą. Iki I pasaul. karo Stakliškėse veikusi V. Butvydo įsteigta lietuviška bibliotekėlė buvo viena iš dviejų Vilniaus vyskupijoje (p. 329; antroji bibliotekėlė buvusi Molėtuose). Miestelio gyventojai 1906 m. pasistatė mokyklą.

Pasak Benjamino Kaluškevičiaus ir Kazio Misiaus knygos „Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864-1904“ (Vilnius, 2004), V. Butvydas 1870-1871 m. kaltintas tik tuo, kad žinodamas, jog apylinkėje platinami lietuviški spaudiniai, apie tai nepranešė valdžiai (p. 95). Paleisti kunigą iš kalėjimo į Vilniaus generalgubernatorių kreipėsis vysk. Valančius.

Netikslių žinių apie V. Butvydą yra ne tik V. Merkio knygoje „Tautiniai santykiai ...“. Kai kurie kiti spausdinti šaltiniai taipogi klaidina skaitytoją. Apie kunigą savo knygoje su klaidomis pasakoja kultūros darbininkas Bronius Kviklys, pirmiausia neteisingai rašydamas jo pavardę. Antai veikalo „Lietuvos bažnyčios, 6. Kaišiadorių vyskupija“ (Chicago, 1987) p. 27 minimas neva Stakliškėse dirbęs Buivydas D. Buivys (?), o p. 340-341 rašoma, kad ten 29 metus klebonavęs Vincas Buivydas. Iškraipęs kunigo pavardę Kviklys iš laikraščio „Vilniaus žinios“ nusirašytoje citatoje. Ten pat B. Kviklys remiasi „Naujienų“ 1900 m. Nr. 12. Tačiau mėnesinis žmonių laikraštis „Naujienos“ Tilžėje ėjo 1901-1903 m. ir cituojamas straipsnis išspausdintas 1901 m. Nr. 12.

Vincento Butvydo motinos kapas Pajūriškių (Žvingių parapijos) kapinėse. Vytenio Almonaičio nuotr.

„Mūsų Lietuvos“ t. I (Vilnius, 1989) p. 395 B. Kviklys kalba apie XIX a. pabaigoje Stakliškėse prasidėjusį tautišką lietuvių judėjimą. „Ypač jį sustiprino čia klebonavęs kun. V. Buivydas“. „Stakliškėse ilgesnį laiką gyveno poetas Liudas Gira, kurį Stakliškių klebonas kun. V. Buivydas išleido į mokslus“. B. Kviklys cituoja neva „Varpo“ 1894 m. Nr. 6 korespondenciją iš Stakliškių: „Dabar Stakliškėse yra geras lietuvis kunigas Buivydas“. Tačiau jokios korespondencijos iš Stakliškių minėtame „Varpo“ numeryje nėra, nepavyko jos rasti ir dar keliuose tų metų žurnalo numeriuose.

Kazys Misius ir Romualdas Šinkūnas žinyne „Lietuvos katalikų bažnyčios“ (Vilnius, 1993) p. 85 skelbia: „1871 m. į Stakliškės iš Pāgramančio (Telšių vyskupija) atkeltas klebonas Vincas Butvydas...“. Ši neteisinga informacija patekusi į LVIA 1042 fondo išanginį pristatymą apie Stakliškių bažnyčios 1861-1903 m. įvairius metrikus.

Iš tikrųjų, pasak „Mažosios tarybinės enciklopedijos“, I, 1966, Liudas Gira (1884-1946) vaikystėje gyvenęs pas gimines Butrimonyse ir Stakliškėse, kur 1897 m. baigė pradinę mokyklą. „Lietuvių enciklopedija“ (Bostonas) t. 7 pakartoja žinią, kad L. Gira pradinę mokyklą baigė Stakliškėse, „kur patrioto kun. Jono Šoblickio įtakoje tapo susipratusių lietuvių“. Ta pati enciklopedija t. 28 taipogi rašo, kad L. Gira lankė Stakliškių parapiinę mokyklą. Kunigas patriotas Jonas Šoblickas (1871-1906) nuo 1896 m. dirbęs klebonu Marcinkonyse, čia miręs 1906 m. vasario 10 d. ir palaidotas šventoriuje.

Trumpų biografinių žinių apie kun. Butvydą esama „Lietuviškosios enciklopedijos“ (Kaunas) t. 4, „Lietuvių enciklopedijos“ t. 3 bei rašinio pradžioje minėtoje V. Girininkienės ir A. Paulausko knygelėje. V. Girininkienės ir A. Paulausko knygelėje, „Vilniaus Bernardinų kapinės“ (Vilnius, 1994). Tik „Lietuvių enciklopedija“ apsirikusi dėl kunigo mirties dienos: pagal Grigaliaus kalendorių ja laiko lapkričio 13, o ne 16 d. „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ kunigas vadinamas Butvidu. Šitaip jo pavardę rašo ir 1994 m. knygelės apie Bernardinų kapines autoriai, matyt, nusižiūrėję į lenkišką užrašą antkapiniame paminkle – *Butwid*.

Šiek tiek daugiau žinių apie V. Butvydą yra autorių kolektyvo parengtoje knygoje „Vilniaus Bernardinų kapinės 1810-2010“ (Vilnius, 2010, sudarytoja Vida Girininkienė). Skyriaus „Atminimo takai“ dalyje „Žymūs krašto žmonės ir vilniečiai“ yra trumpa kunigo biografija (p. 286). V. Butvydas minimas ir kapinėse palaidotų asmenų bendrame sąraše (p. 453). Tačiau solidžiam leidinyje neišvengta klaidos: remiantis V. Merkio, K. Misiaus ir R. Šinkūno knygomis, biografijoje rašoma, kad Birštone kunigas dirbo nuo 1883 m., nors jis tais metais baigė klebonauti toje parapijoje ir persikėlė į Stakliškės. Iš V. Merkio knygos „Tautiniai santykiai ...“ perrašyta klaidinga informacija apie parapijas, kuriose V. Butvydas dirbo.

Apie Bernardinų kapines 2010 m. išėjo leidinys ir Varšuvoje. Tai K. Hejkės parengtas albumas (*Krzysztof Hejke. Cmentarz Bernardyński w Wilnie*). Jame kapinės vadinamos lenkiškomis, nors p. 11-12 rašoma: *Spoczywają tu również Litwini, jak [...] Vincen-tas Butvidas, kaplan że Żmudzi [...] – Ilisi čia taip pat ir lietuviai, kaip Vincen-tas Butvydas, kunigas iš Žemaitijos*.

Tęsinys kitame numeryje

Karališka Senoji Kibininė

Vasario 14d. nuo 19.00 val romantiškas

šv. Valentino vakaras

su saksofono virtuozu Aivaru Linkėvičiumi ir pašėlęs tęsinys su DJ Sergėjumi

Butinė stalukų rezervacija. Kiekvieną laukia saldi staigmena!

WWW.KIBINAS.LT

Vilnius - Kaunas automagistrale, 23km.

Tel. nr. 8 - 659 - 08454

Renginys mokamas, kaina asmeniui 2,90 €.

Lietuvių etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis

Lietuvių pėdsakai Gluboko rajone

Dr. Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

Gluboko rajonas, buvęs baltų ir slavų paribyje, yra Vitebsko srities vakarinėje dalyje. Ir šiandien ten daug lietuviškų pėdsakų, ypač vadyne.

Vitebsko srityje 1995 m. gyveno 1 442,3 tūkst. gyventojų. Didžiausią srities gyventojų dalį sudaro baltarusiai (81,8 %), rusai – 13,5 %, ukrainiečiai – 1,7 %, lenkai – 1,2 %, žydai – 1,1 % (BED 1995, 169–170).

Vitebsko srityje gyvenusius lietuvius sąlyginai galima suskirstyti į dvi grupes: autochtonus ir atsikėlėjus. Pirmajai grupei priklauso Lietuvos ir Baltarusijos pasienio senieji vietiniai gyventojai lietuviai, kompaktiškai gyvenantys Breslaujos, Pastovių ir kituose rajonuose. Antroji grupė – tai XIX–XXI a. iš lietuviškų etninių teritorijų atsikėlę lietuviai, kurie sudaro Baltarusijos lietuvių daugumą ir gyvena įvairiose srities vietovėse (Dvujazyčije 2012, 22).

1897 m. gyventojų surašymo duomenimis, Baltarusijoje gyveno 7,6 tūkst. lietuvių, dauguma jų – katalikai (BED 432). Daugiausiai jų gyveno Gardino srityje. Į Vitebsko sritį lietuviai intensyviai kėlėsi nuo 1870 m. iki 1890 m. pradžios. 1929 m. Vitebske gyveno 368 lietuviai, o 1933–1934 m. duomenimis, kaimo vietovėse gyveno: Liozno rajone – 554 lietuviai, Dubrovno – 459, Polocko – 219, Senos – 198, Užačių rajone – 188 (Kadžytė 2004, 13). Dabar Vitebsko srityje gyvenančių lietuvių skaičius mažėja. 1970 m. srityje gyveno 1 138 lietuviai, 1979 m. – 1 027, 1989 m. – 1 079, 1999 m. – 917, 2009 m. – 624 (Dvujazyčije 2012, 22). Iš jų po 85 žmones gyvena su Lietuva besiribojančiuose Pastovių ir Breslaujos rajonuose (Dvujazyčije 2012, 17, 18). Lietuvių kilmės žmonių yra gerokai daugiau. 1994 m. Breslaujos rajone įkurta lietuvių bendruomenė, iki šiol veikia Ūsionių ir Apso lituanistinės (sekmadieninės) mokyklos –vien tai bendruomenei priklausė per 200 asmenų (dar 100 vaikų mokėsi lituanistinėse mokyklose).

Dabartinis Gluboko rajonas priklausė Dysnos apskrįčiai, kuri buvo įkurta po Lietuvos ir Lenkijos valstybės (Žečpospolitos) padalijimų, jos teritorija 1795 m. buvo priskirta Rusijos imperijai. Iš pradžių ji priklausė Minsko gubernijai, o nuo 1842 m. – Vilniaus gubernijai. 1861 m. panaikinus baudžiavą, apskritis buvo padalyta į 22 valsčius (Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau LVIA), 381 fondas, 17 aprašas, 312 byla, p. 1). Apskrityje buvo du miestai – Dysna ir Druja – ir 25 miesteliai (LVIA, 381 fondas, 17 aprašas, 1150 byla, p. 60).

Tokia apskritis buvo iki 1917 m. Šias žemes 1920 m. užėmus ir 1921 m. prijungus prie Lenkijos, Dysnos apskrities ribos buvo truputį pakeistos, pagal naująjį administracinį skirstymą ji pateko į Vilniaus vaivadijos sudėtį. Apskritis buvo padalyta į du rajonus, kurių centrai buvo Dysna ir Šarkauščina, ir į 23 valsčius (Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA), 51 fondas, 15 aprašas, 1877 byla). 1923 m. kovo 27 d. apskrityje būta 174 105 gyventojų (LCVA, f. 51, ap. 15, b. 1877, p. 5). Po 1939 m., kai šios žemės pateko į Sovietų Sąjungos sudėtį, Dysnos apskritis nustojo egzistuoti. Šiuo metu buvusioje jos teritorijoje yra šie Baltarusijos Respublikos Vitebsko srities rajonai: Breslaujos, Gluboko, Dokšicų, Miorų, Pastovių, Šarkauščinos.

Buvusios Vilniaus gubernijos Dysnos apskrities teritorija po V a. buvo kultūrų paribyje. Joje susikirto baltų ir slavų civilizacijos ir tai atsispindėjo regiono specifikoje, jo istorinėje raidoje, sociologinėje, kultūrinėje, lingvistinėje, etninėje plotmėje. Paskutiniaisiais amžiais čia vieni šalia kitų gyveno įvairių etnokultūrinių ir etnokonfesiinių grupių atstovai: lietuviai, baltarusiai, lenkai, totoriai, žydai, rusai; graikų katalikai, Romos katalikai, judėjai, stačiatikiai, musulmonai, liuteronai. Ši etnolingvistinė ir sociokultūrinė įvairovė palyginti nedidelėje teritorijoje netrukde taikiai sugyventi etninėms ir religinėms grupėms. O tai, iš

vienos pusės, skatino bendrauti ir keistis tradicijomis, iš kitos – skatino geresnį savo tautinės tapatybės, unikalumo („O pas mus ne taip, kaip pas juos“) suvokimą. Dėl to regionas daugelį šimtmečių išsaugojo unikalų daugiakultūrį charakterį.

Toliau apžvelgsime Gluboko rajono lietuvišką vardyną, kaip svarbiausią liudytoją apie kažkada ten gyvenusius lietuvius. Iš visų 605 tirtų oikonomų 52 (8,6 %) yra lietuviškos kilmės.

Бартоково k. Praz, Glbk (Rapanovič 1977, 46) – iš avd. *Barškà, Baĩtkus* (LPŽ I 203, 204). Lietuvoje su kamieniu *Bartk-* užrašyta keletas įvairių pavadinimų: *Bartkaĩ* k. Šakių r., *Baĩtkės pieva* Kelmės r., *Bartkinėsmiškas* Šilalės r. (LVŽ I 389–390), *Baĩtkuškio* ež. Širvintų r. (Vanagas 1981, 59) ir kt.

Барточки (2) Praz – veikiausiai iš liet. avd. *Bartas* (LPŽ I 201).

Блажева Zal (Goškevič 1905, 143) – iš liet. avd. *Blāžas, Blažys, Blāžius* (LPŽ I 273, 274), plg. liet. *Blazai* k. Šilutės r., *Blažienė* pieva Ignalinos r., *Blāžiškis* vs. Rokiškio r. ir t. t. (LVŽ I 510).

Борейковицина k. Glub (Goškevič 1905, 138), **Барэўчына** Bešk (Rapanovič 1977, 47) – iš avd. *Bareikà, Bareĩkis* (LPŽ I 195), plg. liet. *Barėikiai* k. Molėtų r., *Barėikos* k. Klaipėdos r. ir kt. (LVŽ I 372).

Бортники k. Čern, Glbk, Sen (Goškevič 1905, 178; Rapanovič 1977, 56); **Бортники** arba **Гирсы** PagN (Goškevič 1905, 162); **Бортнікі** I, II Bešk (Rapanovič 1977, 57) – veikiausiai kilęs iš avd. *Baĩtnikas* (LPŽ I 204), o šis – iš *Baĩtininkas*, kuris yra atėjęs iš slavų kalbų ir padarytas iš brus. *Бортник*, lenk. *bartnik* (LPŽ I 203). Veikiausiai slavizmas.

Бриксты Glub – kilęs iš liet. *Brikštynė, Bĩkštas* (LVŽ I 488, 568).

Бузыница (2) Praz, Glbk (Goškevič 1905, 172; Rapanovič 1977, 61) – veikiausiai iš avd. *Buzėnas* arba pan. (LPŽ I 372), plg. liet. *Bizai* k. Ukmergės r., *Buzienė* k. Ignalinos r. ir kt. (LVŽ I 644, 645).

Буртылѣвка plv. Zal (Goškevič 1905, 143) – veikiausiai iš liet. avd. *Burtilius* (LPŽ I 360) dar žr. *Барталиуки* (p. 33), plg. liet. *Burtiškė* suartas laukas, Kėdainiai, *Burtilio* šaltinis Kėdainių r. (LVŽ I 634).

Бутвисловщина Glub (Goškevič 1905, 138) – kilmė ne visai aiški, gali būti iš liet. avd. *Bũtoila, Bũtoilas, Butvilāvičius* (LPŽ I 371).

Гайдышево Plis (Goškevič 1905, 167) – iš liet. avd. *Gaidys* ar pan. (LPŽ I 606); **Gaidukas*. Gali būti ir iš brus. arba lenk. avd. *Гайдук* (Birila 1969, 95).

Гиньки Glub, Glbk (3), Luž, Pst (Goškevič 1905, 138, 153; Rapanovič 1977, 106); **Гиня** baras (karčema) Luž (Goškevič 1905, 153) – gali būti iš liet. avd. *Gĩnka, Gĩnkus* arba pan. (LPŽ I 671), plg. liet. *Gĩnkũnaik*. Šiaulių r. (LVŽe).

Гирстуны¹ Glbk (2) (Rapanovič 1977, 106), k. Luc (Goškevič 1905, 155) – veikiausiai iš liet. avd. **Girstũnas < Girstys* (Zinkevičius 2008, 310). Plg. dar liet. apeliatyvą *gĩrsa*² (LKŽe).

Гойгелово Glub (Goškevič 1905, 138) – iš liet. avd. *Gaĩgala, Gaĩgalas* arba pan. (LPŽ I 607).

Гойлево k. Zal (Goškevič 1905, 143) – iš liet. avd. *Gaĩla, Gailys* arba pan. (LPŽ I 608), plg. liet. *Gaĩliaĩk*. Biržų r., Panevėžio, Kelmės r. (LVŽe).

Дылевици³ k. Zal, Glbk (Goškevič 1905, 144; Rapanovič 1977, 136) – gali būti iš avd. **Dĩleviĩ < Dilis (Dỹlis)* (Zinkevičius 2008, 593).

Дягельня – gali būti siejamas su liet. avd. *Dėglis, Deglius* (LPŽ I 479) arba brus. *Дзягель, Дзягиль* (Birila 1969, 131). Gali būti taip pat susijęs su liet. apeliatyvu *dėgti* (LKŽe), plg. liet. *Deglėnaik*. Pasvalio r. (LVŽe).

Жини Glbk (Rapanovič 1977, 144) – iš liet. avd. *Žinis, Žĩnys* ar pan. (LPŽ II 1336), plg. liet. *Žĩniaĩ* k. Šilutės ir Vilkaviškio r. (ATSŽ, 361).

Каптели Glbk (Rapanovič 1977,

Gluboko miesto
Šv. Trejybės katalikų bažnyčia

186) – kilmė ne visai aiški. Gali būti iš avd. **Kaptelis*, kuris sietinas su liet. avd. *Kāpčĩus, Kapčĩũnas, Kapčĩnskas* ar pan. (Zinkevičius 2008, 499).

Квачы k. Vrn, Glbk (Goškevič 1905, 137; Rapanovič 1977, 194) – gali būti iš liet. *kvāčytis* ‘tąsytis’. Bet veikiausiai iš brus. avd. *Квач* (Birila 1969, 197).

Кишкелева⁴ plv. Glub (Goškevič 1905, 139) – iš liet. avd. *Kiškėlis* nuo *Kiškis* (LPŽ I 1006), plg. liet. *Kiškėliai* k. Anykščių r., *Kiškėliškis* k. Ukmergės r. (LVŽe).

Кишы⁵ Plis, Glbk (Goškevič 1905, 167; Rapanovič 1977, 197) – iš liet. avd. *Kišys* (Zinkevičius 2008, 596). Brus. avd. *Kiũ* (Birila 1969, 204).

Кмиты⁶ k. Plis, Glbk (Goškevič 1905, 167; Rapanovič 1977, 200) – oikonomo kilmė nėra iki galo aiški. Gali būti kilęs iš liet. avd. *Kmità, Kmitas* arba pan., kurie sietini su lenk. avd. *Kmita*, brus. avd. *Кміт, Кміта* (LPŽ I 1031).

Коклино k. Plis (Goškevič 1905, 168) – veikiausiai iš liet. avd. *Kāklinas*, iš lat. *Kakliņš* (LPŽ I 891) arba *Kaklis, Kaklys* (ten pat).

Крупени Glbk (Rapanovič 1977, 208) – greičiausiai iš liet. avd. *Krupiēnis, Krupėnas* ar pan. (LPŽ I 1091, 1092).

Крутель Zal (Goškevič 1905, 144) – greičiausiai iš liet. avd. **Krutelis*, plg. avd. *Krũtas, Krutys* ir kt. (Zinkevičius 2008, 587). Plg. brus. *крутель* ‘raištis kam nors sutvirtinti; apgavikas’ (Nasovič 1983, 255; Trusman 1907, 155; TSBM II 734). Plg. kitus vv.: *Крутели* k. buv. Garadoko ir Sebežo aps. Vitebsko gub. (Trusman 1907, 155); *Krũtilės* k. Šiaulių r. (VŽ 183).

Куголевка k. Praz, Glbk (Goškevič 1905, 173; Rapanovič 1977, 212) – veikiausiai iš liet. avd. *Kugėlis* (LPŽ I 1104).

Кукиши k. Glub, Leon (Goškevič 1905, 139, 152) – gali būti iš liet. avd. *Kũkis, Kũkis* ar pan. (LPŽ I 1108) arba iš brus. avd. *Кукіũ* (Birila 1969, 228).

Купели⁷ Glbk (2), Plis (Goškevič 1905, 168; Rapanovič 1977, 215); **Купелы** Tst (SNMVG 95) – gali būti iš liet. avd. **Kupelis* pagal liet. avd. *Kũpė, Kũpys* (Zinkevičius 2008, 597).

Кухтинщина plv. Glub, Glbk (Goškevič 1905, 139; Rapanovič 1977, 217), **Кухтницы** Mkl (2), Mior (Goškevič 1905, 160; Rapanovič 1977, 217), **Кухты** Zal (2), Glbk (Goškevič 1905, 144; Rapanovič 1977, 217) – gali būti iš liet. avd. *Kuchtà, Kuktà* ar pan. (LPŽ I 1099, 1110) arba iš brus. avd. *Кухта* (Birila 1969, 236), plg. liet. *Kũktiškės* mstl. Utenos r. (LVŽe). Plg. dar liet. *kuktà* ‘medinis durų įtaisas, bėgūnas’ (LKŽe).

Лепейку k. Praz, Glub (Goškevič 1905, 173; Rapanovič 1977, 239) – gali būti iš avd. **Lepeika*, plg. avd. *Lepas, Lėpis* ir pan. (LPŽ II 60).

Buvusi Gluboko miesto vienuolių karmelitų
bažnyčia. Dabar ortodoksų bažnyčia

Sutrumpinimai

aps. – apskritis
avd. – asmenvardis
brus. – baltarusių, baltarusiškas
dv. – dvaras
ež. – ežeras
gub. – gubernija
k. – kaimas
liet. – lietuvių, lietuviškas
mstl. – miestelis
plv. – palivarkas
r. – rajonas
sen. – senųjų, senovės
sl. – slavų
up. – upė

Paplitimo (lokalizacijos) nuorodų sutrumpinimai

Aleks – Aleksandravo valsčius, Polocko sritis
Bešk – Bešenkovičių rajonas
Čern – Černevičių valsčius, Dysnos sritis
Gar – Garadoko rajonas
Glbk – Gluboko rajonas
Glub – Gluboko valsčius, Dysnos sritis
Jdž – Juodžių valsčius, Dysnos sritis
Jst – Justinijanavos valsčius, Drisos sritis
Jzn – Jaznos valsčius, Dysnos sritis
Leon – Leonpolio valsčius, Dysnos sritis
Lep – Lepelio rajonas
Luc – Lucko valsčius, Dysnos sritis
Luž – Lužkų valsčius, Dysnos sritis
PagN – Naujojo Paguoščio valsčius, Dysnos sritis
Plis – Plisos valsčius, Dysnos sritis
Pst – Pastovių rajonas
Pstv – Pastovių valsčius, Dysnos sritis
Pust – Pustynės valsčius, Drisos sritis
Ras – Rasonų rajonas
Sen – Senos rajonas
Šark – Šarkauščinos rajonas
Šum – Šumilinos rajonas
Tal – Talačino rajonas
Tst – Tlostos valsčius, Garadoko sritis
Vai – Vaichanų valsčius, Garadoko sritis
Vet – Vetrinos valsčius, Lepelio sritis
Vrn – Verchnėnų valsčius, Dysnos sritis

¹Gali būti kilęs ir iš liet. antroponimų, padarytų iš kamieno *Gĩrs-* (Zinkevičius 2008, 94). Kaimo vardas gali būti ir hidroniminės kilmės. Lietuvoje keletas pavadinimų su šia šaknimi: *Gĩrst-upis* up. Kaune, *Gĩrst-ilė* up. Gruzdžiuose (Vanagas 1970, 199), *Gĩrstelkiai* k. Kupiškio r., *Gĩrstelkiai* vs. Panevėžio r. (ATSŽ, 87). A. Vanago nuomone, pavadinimas siejamas su liet. *gĩrdas* ‘žinia, gandas’ (Vanagas 1981, 117). Plg. brus. *zũpca* ‘žolė, auganti kviečiuose’ (TSBM II 53; Trusman 1907, 72). Panašūs pavadinimai *Гирсы, Гирсиновы* užfiksuoti buv. Vitebsko gub. Polocko ir Lepelio apskrityse (Trusman 1907, 72).

²Slavų kalbose šis žodis pasiskolintas iš lietuvių (Fasmer I 408).

³Plg. rus. *дѣль* ‘tolybė’, *дѣльный* ‘tolimas’, kurie atitinka sen. indų *dũras* ‘tolimas’ (Fasmer I 236).

⁴Plg. dar rus. *кушкѣ* ‘gąsdinti paukščius’; jaustukas *куш*! giminingas liet. *tiš!* ir lat. *Tiš!* ‘vištoms ir paukščiams baidyti’ (Fasmer II 242).

⁵Plg. rus. *куша* ‘raugas’ išsen. slavų **kys-(ja)* ‘rũgštus, rūgti’, plg. rus. *кушѣть, кушу, кушмя*, giminingą liet. *kušu, kušėti* ‘judėti, krutėti’, lat. *kustėti* ‘judėti, krutėti’ (Fasmer II 242).

⁶Plg. taip pat su apeliatyvine leksika: brus. *кметь* ‘karžygys, didikas, laisvasis kaimo gyventojas, karys, kariauninkas’ (TSBM II 704), sen. sl., sen. rus. *къметь* ‘karžygys’. Liet. *kumetis* ir pr. *kumetis* ‘valstietis’ laikomi slaviškais skoliniais. Pats žodis veikiausiai yra skolinys iš lotynų comestis ‘pakeleivis, draugas’, atėjęs per lotynų *comitatus* ‘grafystė, apskritis, sritis’ (Fasmer II 261).

⁷Plg. dar brus. *купель* ‘didelis indas, į kurį panardinamas kūdikis krikštijant’ (TSBM II 757); sen. sl. *къпѣль*, prasl. **korpěľ* ‘maudytis’ (Fasmer II 419–420).

Lietuvos pasipriešinimas sovietiniam okupaciniam režimui

Sigitas TUTLYS, Vilnius

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungai (SSRS) okupavus Lietuvą, prasidėjo jos pasipriešinimas okupaciniam režimui, jis vyko iki pat Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. Šis pasipriešinimas čia ir aprašomas.

PASIPRIEŠINIMAS 1940–41 m.

1940 m. birželio 15 SSRS okupavus Lietuvos Respubliką lietuvių visuomenė dėl valdžios atsisakymo priešintis okupacijai buvo dezorganizuota. Okupantai, įvedę totalitarinį komunistinį režimą, siekė Lietuvą integruoti į Sovietų Sąjungą ir prievarta įtvirtinti savo valdžią. Prasidėjo gyventojų kalinimas, trėmimai, šalies sovietinimas, rusinimas ir kolonizavimas. Su SSRS okupacine valdžia ir represiniu aparatu – Vidaus reikalų liaudies komisariatu (NKVD; 1946 m. pertvarkytas į Vidaus reikalų ministeriją, MVD), Valstybės saugumo liaudies komisariatu (NKGB; nuo 1946 m. Valstybės saugumo ministerija, MGB) – ir su Lietuvos komunistų partija (LKP) kolaboravo nepartiniai sovietiniai aktyvistai. Gaivališkai kilę pirmieji pasipriešinimo veiksmai buvo nepaklusnumas SSRS okupacijos įstatymams ir nepaklusimas įsakymams: teisėtas prezidentas Antanas Smetona pasitraukė i užsienį, diplomatai atsisakė paklusti marionetinei Justo Paleckio vyriausybei, liepos mėn. gyventojai masiškai boikotavo rinkimus ir nelegitiminių Liaudies seimą. Ekonominis pasipriešinimas reiškėsi vadinamųjų raudonųjų gurguolių (duoklių) boikotu. Ideologijos ir kultūros srityse buvo stengiamasi sustabdyti komunistinės ideologijos poveikį, atkakliai laikomasi tradicinių lietuviškos gyvensenos, papročių, kultūros, tikėjimo, atvirai švenčiamos tautinės ir religinės šventės (Vasario 16, Vėlinės ir kt.).

Jau 1940 m. liepą pradėjo kurtis organizuoto pasipriešinimo branduoliai. Rugšėjo mėn. Romoje įkurta Lietuvos tautinis komitetas, lapkričio 17 d. Berlyne – slaptas koalicinis lietuvių aktyvistų frontas (LAF). Lietuvoje pagrindinį sudarė iš įvairių visuomenės sluoksnių 1940 m. rugpjūtį–gruodį sukurti nelegalūs būreliai ir grupės: Lietuvos Nepriklausomybės partija, Lietuvos vadavimo, Laisvosios Lietuvos, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos, Lietuvos apsaugos gvardija, *Geležinis Vilkas*. LAF štabas Berlyne 1940 m. pab. užmezgė ryšius su Vilniuje įsteigta majoro Bulvičiaus grupe, Kaune – su Vytauto Didžiojo universiteto studentų grupe. Iki 1941 m. pavasario Lietuvoje iš karių, jaunimo sukurta kovotojų penketukų (daugiausia Bulvičiaus grupėje), sukaupia ginklų, buvo leidžiama nelegali literatūra, atsišaukimai. 1941 m. sausį mėginta kurti Tautinio darbo apsaugą (LAF kovos būrius) antisovietiniam sukilimui, kai prasidės Vokietijos–SSRS karas. Sukilimo tikslas – atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Birželio 7 d. NKVD suėmė Bulvičiaus grupės vadovus ir dalį narių, taip pat suimta kovotojų Raseinių, Telšių, Marijampolės, Tauragės, Zarasų apskrityse. Pagrindininkai nepajėgė pasipriešinti (kai kuriose vietose buvo pradėję partizaninius veiksmus) birželio 14–18 d. masiniam Lietuvos gyventojų trėmimui į Sibirą. 1941 m. birželio 22 d. kilus Vokietijos–SSRS karui ir Vokietijos kariuomenei peržengus okupuotos Lietuvos sieną, prasidėjo antisovietinis Birželio sukilimas. Kaune buvo sudaryta Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio vadovaujama Lietuvos laikinoji vyriausybė. Vokietijos kariuomenė daugelyje Lietuvos vietų (Kaune, Vilniuje ir kitur) jau rado sukilėlių atkurtą vietos valdžią.

LIETUVOS PARTIZANINIS KARAS

1944–53 m.

Rengimasis partizaniniam karui.

Vokietijos okupacijos laikotarpiu (1941–44 m.), remiantis neginkluoto pasipriešinimo taktika, sugebėta išvengti didelių okupacinės administracijos represijų, išsaugoti lietuvių pasipriešinimo svarbiausias organizacijas, neleista mobilizuoti daug lietuvių į Vokietijos kariuomenę. Baigiantis Vokietijos okupacijai veikė ir ginkluotai kovai su Sovietų Sąjunga rengėsi 2 karinės organizacijos: Kęstutis ir Lietuvos laisvės armija (LLA).

Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas (VLIK; įkurtas 1943 m. Kaune) ieškojo būdų suvienyti visas pasipriešinimo organizacijas, bet to padaryti nepavyko, nors visos jos

puoselėjo viltį, pasinaudojus Vokietijos–SSRS karo baigtimi, atkurti Lietuvos nepriklausomą valstybę. 1944 m. LLA direktyvose nurodoma svarbiausia užduotis – pasirengti, kad jaunimas nepaklustų prievartinei mobilizacijai į SSRS kariuomenę. Kovai dėl nepriklausomybės karines ir politines organizacijas vienyti turėjo steigiamos organizacinės grupės: 1944 m. sausį Kaune įkurta VLIK Karo taryba, Vilniuje – Vilniaus apygardos štabas, jis su LLA ir Kęstučio vadovais tarėsi dėl bendrų veiksmų. Užsienyje pasipriešinimo dalyviai lietuviškai telkėsi apie VLIK, Amerikos lietuvių tarybą, Bendrąją Amerikos lietuvių fondą. Lietuvoje likęs vienintelis Karo tarybos narys generolas Motiejus Pečiulionis iš LLA vadovybės 1944 m. liepos 9 d. gavo įgaliojimus organizuoti ir vadovauti pasipriešinimui. Jau liepos 17 d. Šiauliuose generolas pasirašė direktyvą Nr. 1: LLA pajėgoms įsakoma slėpti ginklus (jei SSRS kariuomenės nepavyktų sustabdyti) ir, perėjus į pogrindį, kovoti Lietuvoje. 1944 m. vasarą ir rudenį Žemaitijoje veikė 2 lietuvių pulkai¹, dalyvavę kariniuose veiksmuose su SSRS kariuomene. Frontui traukiantis į Vakarų LLA kariai telkėsi į partizanų būrius, iš kurių susidarė Trečioji šiaurės ir Penktoji apygardos. 1944 m. rugpjūtį M. Pečiulionis ir LLA vadas generolas Kazys Veverskis įkūrė politinio vadovavimo ir atstovavimo organizaciją – Lietuvos gynimo komitetą (LGK); taip buvo bandoma atskirti karinį vadovavimą (LLA) ir politinį atstovavimą (LGK). Pagrindiniams kovotojams rengti pasinaudota ir Vokietijos žvalgybos mokyklomis Rytų Prūsijoje: į jas buvo pasiūta apie 100 LLA karių, kai kurie jų grįžę ištraukė į antisovietinį pasipriešinimą. Veikė ir kitos Lietuvos pagrindinės struktūros: Lietuvos išlaisvinimo taryba Kaune, LLA Žemaičių legionas (sudarytas 1945 m. spalio 1 d.), Tautos gelbėjimo sąjunga, Lietuvos išlaisvinimo komitetas, Laisvės gynėjų sąjunga, 1945 m. pab. Vilniuje įkurta Lietuvos tautinė taryba su Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąja taryba. Nekarinės organizacijos pogrindžiui realiai dar nevadovavo – buvo neįtakingos, lokalias, dar tik mezgė ryšius su ginkluotomis pogrindžio grupėmis. Deja, Vokietijos okupacijos laikotarpiu nelegalios karinės ir politinės organizacijos bendros vadovybės, pasipriešinimo strategijos ir taktikos nesukūrė.

Partizaninis karas 1944–45 m.

1944 m. II pusėje prasidėjo didelio masto partizaninio karo organizavimo, partizanų būrių, rinktinių ir apygardų (A, Didžiosios Kovos, Tauro, Vyčio, Vytauto apygardos) kūrimo, didelių kautynių su okupantu kariuomene laikotarpis. 1944 m. vasarą frontui traukiantis iš Lietuvos ir SSRS kariuomenei vėl ją okupuojant šalies patriotai, idealu laikydami nepriklausomą valstybę ir siekdami atsikratyti sovietinių okupantų telkėsi pasipriešinimui, dalis jų – partizaniniam karui. 1944 m. liepos 26 d. Sovietų Sąjungos karinė valdžia paskelbė Lietuvos vyrų mobilizaciją į Sąjungos kariuomenę. Iš numatytų 25 000 šauktinių registruotis atvyko tik apie 5000. Nepaklusę šaukimui vieni slapstėsi namuose, kiti pradėjo telktis miškuose į būrius, ieškoti ryšių su partizanais². Po NKVD kariuomenės vykdomų baudžiamųjų operacijų (1944–45 m. nužudyta 12 213 Lietuvos gyventojų, iš kurių trečdalis ar net pusė buvo beginkliai civiliai) ir gautų pranešimų apie mobilizuotųjų mirtį kare (menkai kariškiai parengti jie buvo siunčiami daugiausia į beprasmišką puolimą Kurše) vis daugiau vyrų patraukė į miškus pas partizanus; veikė LLA trečiosios šiaurės apygardos, Žemaičių legiono ir kt. partizaniniai junginiai. Partizanų būriams vadovavo buvę Lietuvos kariuomenės, Vietinės rinktinės (veikė 1944 m. per nacių okupaciją) karininkai ir kariai, policininkai, Šaulių sąjungos nariai, LLA, lietuvių fronto, Lietuvos laisvės kovotojų, Laisvės gynėjų sąjungų karinių padalinių vadai ir kovotojai. 1944 m. pab.–1945 m. pavasarį Lietuvos miškuose buvo apie 30 000 žmonių (su tais, kurie slapstėsi nuo mobilizacijos). Partizanų kovos vyko beveik visoje Lietuvoje. Su NKVD kariniais daliniais kaudavosi daugiausia dideli (100–300 žmonių) partizanų būriai, neturėję bendros vadovybės. Vyko atkaklūs mūšiai, turėję pozicinio karo požymių, pvz.,

Amerikos lietuvių tarybos delegacija įteikia memorandumą dėl Lietuvos nepriklausomybės JAV prezidentui Franklinui D. Rooseveltui. 1940 m. (nuotr. iš „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007, p. 156)

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio apygardų žemėlapis. 1949–1950 m. (nuotr. iš „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“, p. 319)

Ažagų, Būdininkų, Kiauneliškio, Liepakojų, Paliepių, Varčios miško kautynės³. Dideli partizanų būriai pajėgė ne tik kautis su gausiomis sovietinėmis pajėgomis, bet ir kontroliuoti kaimus, mažesnius miestelius, užimti valsčių centrus. 1944 m. II pusėje partizanai puolė 17 valsčių centrus, iš areštinių išlaisvino suimtuosius, pvz., spalio 26 d. Biržuose išlaisvinti 48, gruodžio 7 d. Eišiškėse – 31. Kai kuriuose puolimuose 1945 m. dalyvavo didelės partizanų pajėgos (Miroslavą puolė apie 100, Rozalimą – apie 80, Endriejavą – apie 120 žmonių). Puolimai buvo skirti apsaugoti gyventojus nuo prievartinės mobilizacijos, turto ir mokesčių rekvizavimo, išlaisvinti suimtuosius. Užpuole miestelius ir išlaisvinę suimtuosius partizanai sunaikindavo gyventojų sąrašus, mokesčių ir nepriemokų dokumentus, mobilizacinius raštus ir SSRS okupacinę kariuomenę ir kt. dokumentus, bausdavo aršiausius enkavedistus, stribus bei kt. baudėjus, sovietinės valdžios aktyvistus. Partizanai turėjo gerai įrengtų stovyklaviečių, pvz., Kęstučio apygardos Žebenškies rinktinės stovyklavietėje buvo įrengta 27 bunkeriai, apjuosti apkasais, 11 kulkosvaidžių lizdų. Partizanų kariniai veiksmai kėlė gyventojų nuotaiką ir viltį, kad sovietiniai okupantai bus išvyti, partizanai informuodavo gyventojus, kad užsienyje veikia tikroji Lietuvos vyriausybė.

1945 m. pavasario pab. pradėta vengti atvirų kautynių su didesnėmis, gerai ginkluotomis sovietinių okupantų pajėgomis, nes dėl didelio partizanų sutelkimo vienoje vietoje vien 1944–45 m. žuvo apie pusę visų 1944–53 m. žuvusių partizanų, keisti kovos taktiką – stovyklauti ar judėti skyriais po 5–10 žmonių, slėptis bunkeriuose ir slėptuvėse. Okupantai irgi pakeitė represijų ir persekiojimo būdus: miškų šukavimus ir kaimų kratas derino su pasalmis pamiškėse, slėptuves stengėsi susekti

per agentus ir šnipus. Siekiant dezorganizuoti partizanų veiklą 1945–46 m. sovietinė valdžia ragino nelegaliai gyvenančius asmenis legalizuotis. Legalizavosi apie 40 000 žmonių, iš jų 6–8 tūkst. partizanų. 1945 m. partizanų daliniai vadai daugelyje vietų nedraudė kovotojams legalizuotis, o nuo 1946 m. buvo reikalaujama laikytis priesaikos ir legalizuotis leista tik išimtiniais atvejais. Daug legalizavusiųjų sudarė rezervinius būrius veikiantiems partizanams. Kai kuriuos okupantams pavyko priverstinai užverbuoti ir pasiūsti pas partizanus. Okupantų specialiosios tarnybos sukūrė platų šnipų ir agentų tinklą. Nuo 1944 m. vid. imta formuoti sribų (*liaudies gynėjų*) dalinius, jie su NKVD kariuomene (kartais ir savarankiškai) dalyvavo karinėse operacijose prieš partizanus. Be sribų, veikė smogikai, paramos grupės. Suimtieji arba pasidavusieji partizanai, kiti pasipriešinimo dalyviai arba jais apkaltintieji buvo žiauriai kankinami, prieš juos naudojami specialūs preparatai (migdomieji, psichotropinės medžiagos, narkotikai); partizanai, bijodami palūžti ir tapti išdavikais, dažniausiai gyvi nepasiduodavo. Gyventojų bauginimui buvo naudojamas partizanų lavonų niekinimas miestelių aikštėse.

¹Vadinti ir lietuvių savanorių divizija, Tėvynės apsaugos rinktinė.

²NKVD kariuomenė, SMERŠ (karinė žvalgyba) ėmė gaudyti, žudyti besislapstančius beginklius vyrus. Baudžiamosios operacijos vykdotos masiškai. 1944 liepą–gruodį Lietuvoje buvo sulaikyta apie 53 000 žmonių, iš jų 13 169 suimti.

³NKVD kariuomenė, be šautuvų, automatų ir kulkosvaidžių, naudojo lengvasias patrankas, minosvaidžius, iš lėktuvų žvalgė partizanų stovyklavietes. Partizanų ginkluotė (vokiška ir rusiška) buvo tik šautuvai, automatai, kulkosvaidžiai (bent po vieną skyriuje); beveik visi partizanai turėjo po pistoletą ir granatą, sprogmenis gaminosi dažniausiai patys iš aviacijos bombų.

„Kurkime istorija kartu“, - sako savo 70-mečio proga žinomas visuomenės veikėjas Alfonsas Kairys

Jūs rašote „Vorutos“ laikraščiu - ir ne tik jam - įvairiomis temomis.

Skaitytojai teigiamai vertina Jūsų straipsnius, bet apie Jus, kaip žmogų, žinių stokojava...

Saulė išvydau Švenčionių rajono Svylionių kaime. Vos 9 mėn. turėdamas, netekau tėvelio, augino ir į mokslus leido serganti mamytė. Baigęs Adutiškio vidurinę mokyklą, 1973 m. - Vilniaus valstybinio universiteto Filologijos fakultetą, 1982-1991 m. dirbau Lietuvos LR Švietimo ministerijos Mokyklų valdybos inspektoriumi, nuo 1992 m. Valstybinės komisijos Rytų Lietuvos problemoms išnagrinėti referentu švietimui ir kultūrai. 1994 m., reorganizavus Valstybinę komisiją Rytų Lietuvos problemoms išnagrinėti ir Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, o vėliau - į Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, iki 2005 m. - šio departamento Užsienio lietuvių skyriaus vyriausiuoju specialistu, vėliau Darbo su užsienio lietuvių bendruomenėmis poskyrio vedėju, o dar vėliau - Rytų Lietuvos programų poskyrio vedėju.

Dirbdamas Švietimo ministerijoje ir kitose valstybės institucijose, rūpinasi Rytų kraštu, ypač Karaliaučiaus krašto, lietuvių bendruomenėmis, lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvų, lietuviškųjų klasių steigimu, Rytų Lietuvos poskyryje - tautinės darnos išsaugojimu Šalčininkų, Vilniaus, Trakų, Ignalinos rajonuose, Visagino apylinkėse. Visur darbas buvo įdomus, nes teko bendrauti su šimtais, o gal ir tūkstančiais žmonių: gyventi jų bėdomis, džiaugtis mažais ir dideliais jų laimėjimais. Man regis, minėto departamento darbą iš dalies sėkmingai tęsia lietuvių švietimo draugija „Rytas“ (pirm. Algimantas Masaitis).

Daug metų siejo Jus prasmingas ir sėkmingas darbas su užsienio lietuviais, nes dirbdamas Tautinių mažumų ir išeivijos departamente prie LR Vyriausybės, kuravote Rytų kraštų bendruomenes...

Kokias įžvalgas palikote kuruodamas užsienio lietuviams?

Pasaulio lietuviai – mūsų, Lietuvos - šeimos dalis, kuria reikia rūpintis. Departamentas savo laiku skyrė lėšų užsienio lietuvių bendruomenių projektams. Ir nemažų. Ryšiai su biologine tėvyne stiprėjo ir to dėka.

Sakiau ir sakysiu, kad visuomeniniams ambasadoriams – užsienio lietuvių susivienijimams - reikia daugiau dėmesio. Būtina ir jų tarpusavio vienybė: ne nuo draugijų, bendrijų, asociacijų gausumo priklauso jų veiklos. Esti gausių ir nesutariančių tarpusavyje ir yra

neskaitlingų, tačiau išpuodingai garsinančių Lietuvą.

Esate kelių knygų, daugelio straipsnių autorius...

Knyga „Laiko išsklaidyti“, išėjusi 1997 m., skirta tiems, su kuriais drauge kurtos pirmosios lietuvių bendruomenės užsienyje: Rusijos Federacijoje (Karaliaučiaus srityje, Maskvoje, Sankt Peterburge, Samaroje, Omske, Tomske...), Moldovoje, Gruzijoje, Latvijoje, Estijoje. Penkerius metus rūpinausi lietuviams, gyvenančiais Rytų Lietuvoje: parama ugdymo įstaigoms, atskiriems žmonėms. Na ir knygos pavadinimas su tuo susijęs - „Penkeri metai su Rytų Lietuva“. Tai lyg ir mano (supraskite - departamento) vadovaujamo poskyrio ataskaita kiekvienam Rytų Lietuvoje gyvenančiam. Važinėdamas po Rytų kraštus, susitikdavau su gražių ir svarių minčių turinčiais lietuviiais: taip gimė knyga - almanachas „Balsai iš toli“. Joje 23 Baltarusijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Ukrainoje gyvenančių ir kuriančių proza, poezija. Knygą padėjo sudaryti poetas Antanas Andrijonas, na o du Rytų Lietuvos mokytojų kūrybos almanachus - „Ties rugšėjo taku“, „Ties spalio taku“ sudarėme kartu su su poetais Romu Vorevičiumi, Albertu Skyreliu. Būtų gimes ir trečiasis, bet departamento sugriovimas „užgriovė“ tą mintį.

Esu išspausdinęs per 150 straipsnių Lietuvos ir užsienio lietuviškoje spaudoje lituanistikos, užsienio lietuvių švietimo klausimais („Lietuviškumui palaikyti“, „Mūsų svečiai“, „Kas į Prūsijos žemę“, „Padėkime Karaliaučiaus krašto lietuviams“, „Černiachovske galima rengti lietuvių kalbos mokytojus“, „Atgaja“ laukia“, „Jie gyvena Mažonoje Lietuvoje – Karaliaučiaus krašte“, „Karalių (Karaliaučiaus) mieste“, „Mokytoja, poetė, vertėja Karaliaučiaus žemėje“, „Romai, kas jie“ ir kt.).

Straipsnių sąrašas pasipildo kas savaitę. Vis naujos mano mintys randa vietas „Vorutoje“, „Lietuvos aide“, „Švietimo naujienose“. Ačiū jų redaktoriams ir komandų nariams.

Šiuo metu redaguojate Lentvario pradinės mokyklos laikraštį „Smalsutis“ ir vadovaujate Jaunųjų žurnalistų būreliui...

Prieš gerų trejetą metų Lentvario pradinės mokyklos direktorė Ona Ramanauskienė, įvairių inovatyvių idėjų sumanytoja, prasarė, kad jos vadovaujamoje vienoje gausiausių respublikos pradinė mokyklų, yra žingėdžių, norinčių ir gebančių rašyti vaikų. Susirinkus pradinukų būriui, pradėjome dirbti: mokyti rašyti bei... rašyti, kurti, susipažinti ir pažinti, keliauti... Kilo mintis ir pasiviešinti: atsirado laikraštis

„Smalsutis“, laikraštis labai smalsiems. Vaikai noriai rašo apie savo gimtinę, gimtąją kalbą, pilietiskumą ir tautų tradicijas, įvairių naujienų ieško internetinėse svetainėse... Malonu, kad dalyvaujantieji jaunųjų žurnalistų būrelyje savo žiniomis lenkia bendraklasius.

Ko dar nespėjote pasakyti Jus pažįstamiems?

Asmeniniame archyve sukaupiau daug medžiagos apie nuostabius žmones - išėjusius Anapilin ir dar sėkmingai dirbančius. Bandau atskiruose straipsniuose juos aprašyti; esu surinkęs „kalnus“ parašytų straipsnių: reikėtų juos vienon knygon sudėti: laikas tai lyg ir leistų padaryti, bet kišenė – nelabai... Kur Jūs, rėmėjai?

Kitais metais ketinama atkurti Tautinių mažumų departamentą. Kokios, Jūsų galva, turėtų būti iš dalies atgimiančio Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės darbo kryptys?

Pirmiausiai, padaryta milžiniška klaida, kad Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės buvo ne reorganizuotas (nors dokumentuose įvardijama būtent taip), o sugriautas, išdraskytas, sujauktas. Ir dar. Kai kurias Tautines mažumas kuruojantis dabar Kultūros ministerijos Tautinių mažumų skyrius savo kompetencijoje neturi lietuvių, gyvenančių Rytų Lietuvoje, kaip tautinės mažumos, palaikymo programos. Visa kita, matyt, liktų kaip ir buvusiam Tautinių mažumų ir išeivijos departamente prie LR Vyriausybės, išėmus žodį „išeivijos“. Man regis, svarbiausia departamentui rūpėtų tautinė darna: neiškeliant vienu ir nežeminant kitu: juk, pasak Donelaičio, „visi nuoginteliai gemam“.

Esate kalbininkas, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys. Lietuvos edukologijos universitete pedagogams skaitote kalbos kultūros paskaitas. O kokia etika vadovaujasi šiuo laikmečiu žurnalistas?

XVI žurnalistų sąjungos suvažiavime, įvykusiame 2014 m. lapkričio 22 d., priimtame nutarime sakoma: „Žurnalistų profesija apima teises ir įsipareigojimus, laisves ir pareigas. Be įstatymų nustatytų teisių ir įsipareigojimų viešosios informacijos rengėjams tenka ir etinė atsakomybė piliečiams bei visuomenei. Ši atsakomybė ypač pabrėžtina dabar, kai informacija ir komunikacija atlieka labai svarbų vaidmenį žinių visuomenėje formuojant piliečių asmenines nuostatas bei informuojant visuomenę.

Alfonsas Kairys

Pagrindinis žurnalistikos etikos tikslas yra ne tik nustatyti žurnalistinės veiklos kriterijus, bet ir jų laikytis. Europos Tarybos rezoliucija „Dėl žurnalistinės etikos“ įpareigoja visas žinias-klaides priemones imtis efektyvių priemonių deramam žurnalistinės etikos lygiui palaikyti“. Tai neatsiejama ir nuo kalbos kultūros esmės.

Ką norėtumėt matyti šio, Jūsų jubiliejaus proga, greta savęs?

Be abejo, tuomečius užsienio lietuvių bendruomenių pirmininkus ir jų narius (a.a. Altajaus krašto pirmininką B.Virbicką, Gruzijos buv. pirm. I.Džikiją, L.Giorgobiani, Moldovos - buv. pirm. P.Laurinavičių, Latvijos - J.Budzinauskiene, Karaliaučiaus lietuvių: A.Muliuolį, A.Karmilavičių, R.Leonovą, L.Meščeriakovą, S.Šamborskį, R.Taukačiką, kun. A.Gauronską, A.Bartniką, Maskvos: A.Jonkų, T.Lurytę, B.Nenartavičiūtę, K.Momziakovą, Ukrainos: Vinicos V.Sugaką, Kijevo: D.Makarovą, V.Jančiuk, R.Malikėnaite, daugelį daugelį kitų) ir Rytų Lietuvos bendražygius, ypač rajonų, ugdymo įstaigų vadovus, talentingus pedagogus, visuomeninių organizacijų, neabejingų Rytų Lietuvai, vadovus, buvusio Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės bendradarbius ir, be abejo, savo šeimos narius: žmoną, dukrą, sūnų, anūkų pulką ir proanūkėle. Stalas būtų labai platus, bet visi tilptume, nes visus vienyty mintis viena, kad ir Lietuvoje, ir kitur gyvenantiems gyventi būtų oriai gera. Ačiū visiems...

„Vorutos“ redakcijos vardu sveikiname jubiliejaus proga ir linkime, kaip ir visada, spėti visur ir visada. Gražių metų!

Kalbėjosi
Romas Adomas VOREVIČIUS

Pirmasis mokslinis žinynas apie Mažosios Lietuvos dvarus Pagėgių apylinkėse

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

1944 m. pabaigoje sovietiniams okupantams pradėjus niokoti Mažonoje Lietuvoje aptiktas gerybės, labai nukentėjo ten stovėjusios dvarų sodybos, jų didesni ir puošnesni pastatai, ten sukauptos istorinės, memorialinės ir kitokios vertybės. Daug nugyventų dvarų trobesių ir sodybų buvo visai sunaikinta (pavyzdžiui, taip nebeliko didžiojo Vingės dvaro – buvusio administracinio centro ir kt.). Jau gorbachovinės pertvarkos metais buvo nugriauti žymiojo Būbliškės dvaro rūmai. Dvarų paveldo liekanos tirpo ir toliau. Dar 1990 m. stovėję didieji Kalvaičių dvaro pastatai vėliau buvo sunaikinti, vaizdingų statinių plytomis ir kitkam tapus pelninga preke.

Kelis dešimtmečius senieji krašto dvarai (kaip ir visa Mažoji Lietuva) lyg neegzistavo – nebuvo tiriama jų istorija, neglobotos ten dar likusios vertybės. Tais ištrinamos praeities pėdsakai domėdavosi pavieniai istorijos mėgėjai. Pavyzdžiui, imanomas žinias apie Šilutės apylinkių dvarus rinko uolusis kraštotyrininkas Petras Jakštas. Reta išimtimi buvo tapusi Šilgalių dvaro sodyba, kurioje įsikūrusio žirgininkystės ūkio vadovai išsaugojo daug senųjų trobesių.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Mažosios Lietuvos senųjų dvarų sodybos sulaukdavo daugiau dėmesio. Pastarąjį dešimtmetį pasirodė gana kuklios knygos apie Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių apylinkių dvarus, kuriuose buvo pateikta fragmentiški, kartais ir netikslūs ar klaidingi žiniai apie atskirų vietovių istoriją ir dvarų likimus. 2007 m. pradėtas rengti Lietuvos dvarų atlaso tomas, skirtas Pagėgių savivaldybės teritorijoje esantiems

(ir buvusiems) dvarams. Šį nemažą leidinį (Lietuvos dvarų sodybų atlasas. II. Pagėgių savivaldybė. 2014, 332 p.) praėjusių metų pabaigoje išleido Vilnius dailės akademijos leidykla, parengusi vertingą ir puošnų leidinį.

Žinyne pirmą kartą trumpai, bet sistemingai apibūdinti 128 dvarai, įvairių metu gyvavę Pagėgių apylinkėse. Galima pažymėti, kad P. Jakšto kraštotyrinėje studijoje ir 2010 m. knygoje apie Šilutės ir Pagėgių krašto dvarus buvo paminėtas tik trečdalis jų – kiti iki šiol buvo beveik nežinomi.

Leidinyje paremtas 1991 – 1993 m. M. Purvino atliktais Pagėgių apylinkių architektūrinio paveldo tyrimais – tuomet buvo apeiti beveik visi senieji pastatai ir dar išlikusios sodybos, užfiksuoti tie objektai, kurių netrukus nebeliko (kaip kad minėtosios Kalvaičių dvaro sodybos). Man teko surinkti ir istorinę medžiagą apie tų dvarų raidą, parašyti visus straipsnius apie dvarus ir jų sodybas (rašant 5 straipsnius talkininkavo architektė Indrė Kačinskaitė, dar 3 – M. Purvinienė ir I. Kačinskaitė, viena – istorikas Kazys Misius).

Vienas iš leidinio sudarytojų Marius Iršėnas parūpino iki šiol Lietuvoje nepublikuotą reikšmingą iliustracinę medžiagą – senuosius žemėlapius ir apie 1950 m. darytas aerofotonuotraukas. Pastarosios paliudijo, kad pirmaisiais pokario metais Pagėgių apylinkėse tebestovėjo daugelis senųjų pastatų ir sodybų, kad Mažąją Lietuvą ištuštino užsitęsusi sovietinė okupacija, kai ten likusias vertybes uoliai niokojo įvairiausios jėgos (nuo valdžios struktūrų iki eilinių grobikų).

Gausiai iliustruotame leidinyje pateikiama net 719 vertingų paveikslų (nuo žemėlapių fragmentų iki senųjų ar 1991 m. darytų fotonuotraukų, dabartinių vaizdų. Nurodyta nemažai istorinių šaltinių, kurie iki šiol Lietuvoje nebuvo naudojami. Porą dešimtmečių darbuojantis Vokietijos archyvuose ir bibliotekose ten pavyko aptikti labai vertingų ir informatyvių dalykų. Kai kas buvo atrasta jau spausdinant šį leidinį, tad galės būti aptarta būsimose publikacijose.

Nemažame įvadiniame straipsnyje apibūdinami savitieji Pagėgių dvarų sodybų bruožai, aptariant stambiosios žemėvaldos ypatybes Prūsijos valstybėje, istorinės raidos savitumus, administracinės priklausomybės pokyčius, teritorijos gamtines ypatybes ir verslus, dvarų sodybų tinklo ypatybes, tų sodybų ir jose stovėjusių pastatų architektūrinius ypatumus, šios srities šaltinius ir buvusius tyrimo darbus.

Solidų leidinį papildė šaltinių ir literatūros sąrašas, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės. Paminėtinas gražios ir puošnios knygos apipavidalintojo darbas – mokslinį veikalą puošia dailus viršelis ir subtilus knygos dizainas, gausios spalvotos ir kitokios iliustracijos.

Šis leidinys tęsia mokslinį Mažosios Lietuvos ir jos kultūros paveldo apibūdinimą, leidžia mūsų šalies skaitytojams susipažinti su iki šiol nežinomais to etnokultūrinio regiono savitos istorijos puslapiais. Tenka apgailestauti, kad nemažoji knygoje neatsirado vietos bent trumpai anotacijai Europos kalbomis, nes tokio lygio leidinys iki šiol

Knygos viršelis

nebuvo išleistas net ir Vokietijoje, kur nemažai domėtasi buvusiųjų Rytprūsių istoriniu paveldu. Galima pasididžiuoti, kad tokios knygos padeda Lietuvai grįžti į civilizotąją Europą, pažįstančią savąją istoriją.

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2015 metais. Vasaris

1665 02 03 Išdaguose (Gumbinės aps.) gimė **Jokūbas Perkūnas** jaunesnysis, Įsručio vyskupas, sudaręs lietuvių patarlių rinkinį ir lietuvių–vokiečių kalbų žodyną, kurių rankraščiai neišliko. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo.

Mirė 1711 03 12 Įsrutyje.
1815 02 11 Nibudžiuose (Gumbinės aps.) mirė **Kristijonas Gottfriedas Capelis**, kunigas; rinko lituanistinę medžiagą, padėjo Liudvikui Rėzai parengti NT (1816 m.) leidimą.
Gimė 1742 01 28 ten pat.

1995 02 12 naujasis Vilniaus ev. liuteronų bažnyčios varpas, dovanotas norvegų, pirmą kartą pakvietė liuteronus į pamaldas.

1885 02 15 Tilžėje įkurta pirmoji tautinė lietuvių draugija Mažojoje Lietuvoje „**Birutė**“, kurios tikslas buvo įgaivinti lietuvių kalbą, kaupti lituanistiką bibliotekoje.

1905 02 15 Įsrutyje mirė **Albertas Storostas**, Mažosios Lietuvos pedagogas, kompozitorius, dainininkas, vargonininkas. Vydūno brolis.

Gimė 1878 05 01 Naujakiemyje (Smilgių vls., Pilkalnio aps.).

1895 02 17 Tilžėje „**Birutė**“ surengė **pirmąjį lietuvių dainų koncertą**, buvo suvaidintas **pirmasis lietuviškas spektaklis** ne tik Mažojoje Lietuvoje – Aleksandro Fromo-Gužučio drama „Išgriovimas Kauno pilies 1362 m.“

1780 02 18 Tolminkiemyje (Galdapės aps.) mirė **Kristijonas Donelaitis**, poetas. Baigęs Karaliaučiaus universitetą mokytojavo Stalupėnuose, kunigavo Tolminkiemio ev. liut. parapijoje. Jo kūryba – poema „Metai“ ir pasakėčios – padėjo pagrinduoti grožinei lietuvių literatūrai.

Gimė 1714 01 01 Lazdynėliuose (Gumbinės aps.).
1995 02 19 pirmosios atkurtos **Kelmės** ev.

liuteronų parapijos (**1640 m.**) pamaldos bažnyčioje (**1990 05 25** – kultūros namuose). **1995 07 30** naujai pašventinta mūrinė ev. reformatų bažnyčia (1622 m.), kuria nuo seno naudojasi ir liuteronai, pokario metais buvo paversta sandėliu.

1865 02 20 Muizėje (Kintų vls., Šilokarčemos aps.) mirė **Ernstas Vilhelmas Berbomas**, lietuvių liaudies dainų ir kalbinės medžiagos rinkėjas.

Gimė **1786 03 11** Bernsteinbruche (dab. Klai-pėdos dalis).

1940 02 22 Kaune mirė **Dovas Zaunius**, visuomenės veikėjas, diplomatas, Lietuvos užsienio reikalų ministras (1929–1934), teisės dr. (1917 m.).

Gimė **1892 06 19** Rokaikiuose (Naujosios vls., Pakalnės aps.).

1900 02 24 Dinviečiuose (Dirvupių vls., Klai-pėdos aps.) gimė **Jurgis Brūvelaitis**, Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas.

Mirė **1995 03 26** Londone (Ontarijo prov-ja, Kanada).

1990 02 24 Kretingoje (palaidotas Elniškės kapinėse šalia Priekulės) mirė kunigas **Jonas Armonaitis**, **1950 10 29** Tauragėje išventintas kunigu diakonu, **1955 10 29** – kunigu. Aptarnavo Žemaičių Naumiesčio, Katyčių, Kretingos, Priekulės, Plikių ir Pašyšių parapijas, puoselėjo Klaipėdos krašto bažnytines tradicijas.

Gimė **1929 08 26** Rupeikiuose (Šimkaičių sen., Jurbarko raj.).

1710 02 25 Katyčiuose (Tilžės aps.) mirė **Jonas Andrius Kaizeris** (Caesar), giesmių eiluotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Kelios jo giesmės išspausdintos giesmyne (**1685 m.**), sudaryto giesmynėlio rankraščio neišliko.

Gimė **apie 1650 m.** Piktupėnuose (Tilžės aps.).
1900 02 25 Tilžėje įsteigta **pirmoji** Mažosios Lietuvos **moterų** draugija „**Lietuvaičių šviesa**“, pirm. Marta Zauniūtė.

1905 02 26 Tilžėje mirė **Juras Banaitis**, Mažosios Lietuvos kraštotyrininkas, visuomenės veikėjas.

Gimė 1871 04 20 Paskalviuose (Ragainės aps.).

1695 02 27 Žiliuose (Zaumarų vls., Ragainės aps.) mirė **Fridrichas Pretorijus** vyresnysis, giesmių eiluotojas, vertėjas, leksikografas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo. Parašė giesmių (išspausdintos D. Kleino giesmyne, 1666 m.), katekizmą, išvertė Biblijos sentencijų, sudarė rankraščių likusį vokiečių-lietuvių žodyną (apie 1675 m.).

Gimė **1624 05 20** Tilžėje.

1600 02 29 Karaliaučiuje mirė **Kasparas Henenbergeris**, kartografas, kraštotyrininkas, sudaręs Prūsijos žemėlapių.

Gimė **1529 m.** Erlich in Franken (Vokietija).

*Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ
Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS, Vilnius*

Dėl Žaliojo tilto – 1655 m. gynybinio mūšio su okupacine Maskvėnų kariuomene vietos pagerbimo, pašalinus sovietines skulptūras

Atkelta iš 1 p.

Mūšis įvyko 1655m. rugpjūčio 8d. Iš abiejų pusių pylėsi muškietų ir patrankų ugnis. Penkios Maskvos vėliavos (daliniai) jau buvo ant tilto, bet didžiojo etmono Jonušo Radvilo pėstininkai ir dragūnai atstūmė priešą, iš kurio buvo atimtos trys kovinės vėliavos. Atkakli tilto linijos gynyba vyko visą dieną iki nakties. Tiltu ir aplinkos gynybinėje kovoje galėjo žūti apie 2 tūkstančius Lietuvos karių. Apie mūšį plačiai liudija amžininkas, įžymus vilnietis, karaliaus sekretorius, gydytojas, artimas etmonui žmogus, Vilniaus vaivadijos pašauktinių kariuomenės raitelis Motiejus Vorbekas Letovas (Lietuvis) atsiminimų knygoje „Atminties lobynas“ („Skarbnica...“, 1968). Mūšis nuskambėjo to meto Europoje.*

Čia Žaliojo tilto aplinkoje turėtų būti pagerbtas šis mūšis ir visi kovoje ir žuvę vadinamojo Tvano laikotarpyje. Pažymėtini ir pro čia vykę 1939m. Lietuvos kariuomenės žygis į Vilnių, bei Baltijos kelias. Žaliasis tiltas (nors ir perstatytas) bei jo aplinka turėtų būti pagerbta, įtraukta į Valstybinį kultūros paveldo registrą. Sovietinės skulptūros, niekiančios ir čia kovojusių bei žuvusių už Lietuvos laisvę atminimą, turi būti pašalintos.

*Istorikas, paveldosaugininkas
doc. dr. Romas BATŪRA,
Lietuvos Sąjūdžio pirmininko pavaduotojas*

Mieli skaitytojai,
Kas galėtų atsiųsti Karaliaučiaus krašto gyvenviečių: Ragainės, Eisulių, Tusainių nuotraukų, kurios reikalingos dr. Martyno Purvino knygos leidybai. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt Iš anksto dėkojame.

„Vorutos“ redakcija

Kitas numeris išeis vasario 28 d.

Muziejus laikraštyje Nr. 36 (349)

Kavos servizas, dekoruotas Vytauto Didžiojo portretu

Tarpukario Lietuvoje pirmojo neįvykusio Vytauto vainikavimo karaliumi diena – rugsėjo 8-oji – buvo švenčiama kaip Tautos šventė. Prabėgus daugiau nei 80 metų, dabar šią dieną vadiname Vytauto Didžiojo karūnavimo ir padėkos už Lietuvos nepriklausomybės ir laisvės apgynimą dieną.

Kaip telkti tautą, skatinti patriotizmą, galėtume pasimokyti iš 1930-ųjų, kai visa šalis išitus metus minėjo Vytautą Didįjį, jo žygius ir nuopelnus. Vytauto Didžiojo asmenybė imponavo daugeliui. Valdžios atstovams – kad sukūrė galingą valstybę, kariškiams – kad buvo narsus ir gabus karo vadas, katalikams – kad ap-kriktijo Lietuvą, statė bažnyčias, o tau-tinėms mažumoms – dėl savo tautinės ir religinės tolerancijos. Dar vienas rimtas argumentas: tuomet visa Lietuva gyveno Vilniaus vadavimo idėja, o Vilniaus kras-tas buvo Vytauto gimtinė.

Vytauto Didžiojo metais vyko ne tik minėjimai ir parados, susirinkimai ir koncertai. Padaryta daugybė konkrečių darbų: Vytauto Didžiojo karo ir kultūros

Kavos servizas, dekoruotas Vytauto Didžiojo portretu. Vokietija, Altwasser porceliano manufaktūra, 1930 m. D. Seveliovo nuotr.

ąselė (Reinecke manufaktūros, įkurtos 1796 m. ženklas dugne), kurie eksponuojami Salos pilyje porceliano salėje.

Pagal to meto indų puošimo tradicijas, aptariamas istorinis objektas, de-koruotas Vytauto Didžiojo portretu bei mirties ir 500-ųjų mirties metinių dato-mis, buvo gamintas 1930 m. to meto Vo-kietijos teritorijoje, Šilezijoje, Altwasser

buvo asmens gau-tas kaip palikimas iš giminių Kaune, kurie pasakojo, kad jis buvo laimėtas loterijoje. To laikmečio spaudoje rašyta, kad tokių kavos servizų buvo pagaminta tik 100 komplektų. Apie jubiliejinis puodelius su Vytauto Di-džiojo atvaizdu rašė laikraštis „Lietuvos aidas“ 1930 m. Nr.183 ir Nr. 190, o apie A. Varno suprojektuotą servizą žurnalas „Trimitas“ Nr. 8.

1929 m. pabaigoje išleistame speci-aliam įstatyme pasakyta: „Teisinga ir būtina, kad didįjį Lietuvos kunigaikštį Vytautą, budriai saugojusį Lietuvos valsty-bės nepriklausomybę ir tautos laisvę, lietuvių tauta pagerbtų ir jo atminimą jamintų“. Pasibaigus jubiliejiniais me-tams, Vytauto Didžiojo pagerbimas ne-sibaigė. Jo kultas buvo bei yra kuriamas ir toliau.

Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus vedėja Irena Senulienė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmdienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 37 (350)

Oršos mūšiui – 500

2014 m. minimos 500-osios Oršos mūšio metinės. Šis mūšis – tai viena didžiausių lietuvių kari-nių pergalų. 1514 m. rugsėjo 8 d. Konstantino Ostrogiškio (~1460-1530) vadovaujama jungtinė Lie-tuvos ir Lenkijos kariuomenė su-mušė gerokai gausesnės Maskvos kunigaikštystės pajėgas.

Kariniai konfliktai tarp Lietu-vos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) ir Maskvos kunigaikštystės su pertraukomis vyko nuo XV a. pabaigos, kuomet Maskvos didysis kunigaikštis Ivanas III (1462-1505) pradėjo vykdyti ekspansiją į LDK priklaususias žemes. Šią agresy-vią politiką toliau tęsė ir jo ipėdi-nis Vasilijus III (1505-1533). Nors 1508 m. tarp Lietuvos ir Maskvos buvo sudaryta taikos sutartis, nu-stačius ir abiejų valstybių sienų ribas, 1512 m. Vasilijus III vėl at-naujino karinius veiksmus. 1514 m. liepos mėnesį, rusų kariuome-nė, po apgulties galiausiai paėmė

Litografija, Oršos mūšis, Minkas, 1994 m. Dail. M. Basalyga.

Medalis, skirtas Oršos mūšiui, Vilnius, 2010 m.

Šį kartą pristatome Trakų is-torijos muziejaus dailės rinkinyje saugomą Baltarusijos dalinin-ko Michailo Basalygos (Міхаіла Басалыга) litografijos technika 90 x 70 cm dydžio darbą „Oršos mūšis“ (Битва на Оршані). Jame pavaizduotos besikauančios ka-riuomenės: kairėje pusėje – Mas-kvos, o dešinėje pusėje – jungtinė Lietuvos ir Lenkijos kariuomenė. Pėsinio centre pavaizduotas LDK etmonas Konstantinas Ostrogiškis – apsišarvavęs karys aukštai iškilęs kalaviją, o kitoje rankoje laikantis skydą, kuriame yra pavaizduotas Ostrogiškių giminės herbas. Pėsi-nio viršuje yra pavaizduota stilizuo-ta juosta, kurioje užrašas baltarusių kalba: „ОПІІІА АПЧІІІІУ СРАІО БАРОНІАЧЫ 1514 г.“ (ORŠA TĖ-VYNĖ SAVO GINANT 1514 m.).

Kitas eksponatas – UAB „Monė-tų namai“ 2010 m. išleistas medalis, skirtas Oršos mūšiui. Medalis var-nis, dengtas auksu. Medalio skers-

muo 38,6 mm, masė 24 g. Averso centre pa-vaizduotas Ostrogiškių giminės herbas, kairėje pusėje pavaizduota jungtinė Lietuvos ir Lenkijos ka-riuomenės raitija, o dešinėje – Mas-kvos kariai. Viršuje pavaizduota iš debesų kylančių Apaizdos ranka, laikanti palmės šakelę, o apačioje – degantis Smolenskas. Pusrailis yra iškaldintas įrašas: „ORŠOS MŪŠIS 1514 • 09 • 08“. Medalio reverse pa-vaizduotas dalininko Petro Repšo sukurtas stilizuotas Vytiš. Aplink Vyti įrašas: „LIETUVOS ISTORI-JOS ĮVYKIAI“. Medalio autoriai – Algirdas Bosas ir Giedrius Pau-lauskis.

2014 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos bankas į apyvartą išleido 50 litų kolekcinę proginę monetą, skirtą Oršos mūšio 500 metų sukakčiai.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Muziejus laikraštyje Nr. 38 (351)

1794 m. sukilimo vadas J. Jasinskis

2014 m. sukanka 220 metų nuo pas-kutiniojo bandymo išgelbėti Abiejų Tautų Respubliką – 1794 m. sukilimo, kuris tapo ataku į 1793 m. Rusijos ir Prūsijos įvykdytą II Abiejų Tautų Respublikos padalijimą ir prorusikų Targovicos konfederatų veiklą. Lenki-joje sukilimas prasidėjo, 1794 m. kovo 12 d. Sukilimui vadovauti buvo pa-kviestas JAV nepriklausomybės karo (1775-1783) didvyris generolas Tadas Kosciuszka (1746-1817). Lietuvoje su-kiilimas prasidėjo keliomis savaitėmis vėliau. Sukilimo vadu tapo LDK Karo komisijos narys, Inžinerijos korpuso vadas pulkininkas Jokūbas Jasinskis (1761-1794) – slaptos patriotinės or-ganizacijos lyderis, palaikęs ryšius su daugeliu karininkų ir civilių veikėjų. Balandžio 16 d. Šiauliuose stovėję LDK kariniai daliniai paskelbė pri-sidedą prie Lenkijos sukilėlių. Buvo paskelbtas sukilimo Aktas. Naktį iš balandžio 22 į 23 d. J.Jasinskio va-dovaujami LDK kariškiai staiga už-puolė nepasiruošusius rusų dalinius Vilniuje ir be didelio vargo paėmė į

Gravюра, J. Jasinskio žūtis, Torunė, XX a. 6 deš. Dail. J. Hopenas

respublikonas bei prancūzų jacobinų idėjų šalininkas ir jo radikalizmas buvo priimtinas toli gražu ne visiems sukilimo dalyviams. Be to, J.Jasinskis palaikė LDK atsisiskyrimo nuo Lenkijos

idėjas (nors pats buvo lenkas nuo Poznanės) ir pasisakė už baudžia-vos panaikinimą, valstiečių išlaisvinimą ir kitus plačių bajorijos sluoksnius liečiančius klausimus. Priešara-vimai daliniai apgy-nė Vilniaus prieigas nuo rusų. Už tai jam buvo suteiktas generolo-leitenan-to laipsnis. Tačiau birželio 4 d. T. Kos-ciuskos įsakymu, generolas J.Jasinskis buvo nušalintas nuo vyriausiojo vado pareigų, paliekant vadovauti vienam iš kariuomenės korpusų. Tuo metu rusai pritraukė papildomus kariuomenės

dalinius ir perėjo į puolimą. Rug-pjūčio 16 d. Vil-nius buvo užimtas. Lietuvos sukilėliai pamažu traukėsi į Lenkijos teritoriją. J.Jasinskis vado-vau stambiomis pajėgomis Palenkėje, vėliau Lenkijoje, kur ir žuvo lapkričio 4 d. kruvinose durtuvų kautynėse, gindamas Varšuvos priemiestį. Sukilimo pralaimėjimas sąlygojo 1795 m. III-ąjį ATR padalijimą, kuris 123 metams ištrinė Lietuvą iš pasaui politinio žemėlapiu.

Trakų istorijos muziejaus rinki-niuose saugoma graviūra, vaizduojan-ti Jokūbo Jasinskio žūties akimirą, kai mirtinai sužeistas generolas nulei-dęs kardą, atsiremia į greta stovinčią patranką. Graviūros autorius Jurgis Hopenas (1891-1969), daugiausiai dirbęs Vilniuje, o nuo 1946 m. – Toru-nėje (Lenkija). Graviūra išleista Toru-nėje XX a. 6 deš.

Vyr. muziejininkas Vytautas Tenešis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmdienis.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dai-nora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Žemaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktoriai).	Spaudos, radio ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: Lietuvių etninės žemės Balta-rusijoje: dabartis ir ateitis. Lietuvos istorija besikeičiančioje geopolitinėje erdvėje.
	© Voruta 2015. Visa medžiaga (raš-i-niai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2015. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šešieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as.LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp.l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel/faks: (8 528) 5 12 66, „Tėlėzė“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdina AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 700 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt
		Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žaravskas (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych, Martynas Buivys (internetas).	